

UNIVERSITETI I EJL
JIE УНИВЕРЗИТЕТ
SEE UNIVERSITY

УНИВЕРЗИТЕТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

Факултет за јавна администрација и политички вештини

Политичката криза во текот на процесот на транзиција во Македонија

- Магистерски труд -

Кандидат:

Шериф Даути

Ментор:

Проф. д-р. Јонуз Абдулали

Тетово, декември 2018

„Мора да изградиме еден вид Соединети Држави на Европа. Само на овој начин стотици милиони работници, повторно ќе можат да ги стекнат малите нешта кои го прават животот вреден за живеење.“

- Габи Умбах

„Дипломатијата на најдобар начин ги реализирала своите задачи, без разлика на тоа за кој нејзин вид станува збор, доколку е во состојба да ги предвиди потезите кои другата страна има намера да ги превземе“

- Владимир Тошиќ

„Кај нас токму тие што треба да ја градат и развиваат државата, го прават обратното“

- Абдулменаф Беџети

Содржина:

Вовед	5
Глава 1. Политичките промени и политичка криза	9
1. Теоретски и компаративни аспекти на политичката криза	9
2. Општествените промени и кризните случувања во современото општество	12
3. Револуција и еволуција	19
Глава 2. Формирање на македонската држава во периодот на транзицијата	24
1. Распадот на Социјалистичка Федеративна Република Југославија	24
2. Создавање на независна Република Македонија	37
3. Периодот на транзиција, политички промени и политичката криза во Република Македонија	41
Глава 3. Охридскиот рамковен договор и периодот на политичките промени	48
1. Вооружениот конфликт и Охридскиот рамковен договор	48
1.1. Основни принципи на Охридскиот рамковен договор	56
2. Политичката криза после Охридскиот рамковен договор	59
2.1. Напредокот на Република Македонија по Охридскиот рамковен договор	61
3. Политичката криза од 24 декември 2012	67
4. Договорот од Пржино и продлабочување на политичката криза	70

5. Значењето на меѓународната улога во надминувањето на политичката криза	78
Глава 4. Истражувачки дел	81
1. Воведен дел	81
2. Објавување на резултатите добиени од анкетното истражување	82
Заклучок	98
Користена литература	104
Прилог-Анкетен прашалник	115

Вовед

Во магистерскиот труд со наслов „Политичката криза во текот на процесот на транзиција во Македонија“, покрај теоретската анализа на политичките промени и на политичката криза, како и хронолошкиот приказ на формирањето на македонската држава во периодот на транзицијата, подетален осврт е даден на Охридскиот рамковен договор и периодот на политичките промени.

Транзицијата е „одомаќинета“ тема во општествените науки, посебно во постсоцијалистичките земји. Оваа тема им е наметната на општествените научници и истражувачи, така што транзиционите промени станале непосредно општествено окружување во кое тие работат и создаваат. По распаѓањето на социјализмот во деведесетите години, сите кои се занимавале со општествените промени, добиле прилика да ги истражуваат општествените промени *in vivo*. Постојат голем број на теми, прашања и одговори, кои се понудени во обидите за да се интерпретираат транзиционите промени, да се одреди нивната динамика, правилност и нивните цели.

Една од темите кои не се заобикокуваат, се и промените кои се случуваат во културата на транзиционото општество, бидејќи се структурални, систематски и легислативни промени кои се реализирани релативно брзо во првите години на општествената трансформација. Меѓутоа, општеството не е ентитет кој може суштински да се промени со политички акт, со волјата на поединецот и/или преку воведувањето на новите институции и со прогласување на нови закони. Фундаменталниот карактер на овие промени бара време и пропратни процеси кои пред сè, се одликуваат општо во промената во културата и во погледот на светот. Токму промените во културата и вредносните обрасци, како и промените во бихејвиоралните модели, иманентно доцнеле позади системските промени. Или, изразено преку терминологијата на *Almond-Verb*, општеството во транзиција го одликува конфликт помеѓу политичката структура и политичката култура.

Овој конфликт ја прави и самата новонастаната структура нестабилна, а во некои земји, тој конфликт практично, довел до блокирани транзиции.

Општествената трансформација во сите земји од поранешна Југославија (СФРЈ), помеѓу кои е и Република Македонија, имала заедничка нулта точка. Имено, поранешна Југославија била единствената држава која во релативно долг историски период поминувала низ промените на општествено-политичкиот систем, после светските војни. Како социјалистичка Југославија, оваа земја ја одликувале специфичности во периодот на социјализмот во однос на останатите земји од Источниот блок, а кој бил под силна контрола на Советскиот Сојуз. По почетните поствоени тешки моменти, изгледало дека специфичниот облик на југословенскиот социјализам може да функционира. Економијата укажувала на силен раст, земјата се одликувала со политичка стабилност, а економските показатели биле на значително високо ниво во однос на просоветскиот социјализам, посебно во периодот од 60-тите и 70-тите години.

Врз основ на индикаторите на животниот стандард, поранешна Југославија можела да се спореди со некоја од земјите од Западна Европа. Економската, а потоа и политичката криза, која ја дестабилизирала Југославија во 80-тите години, конечно, заедно со глобалниот крах на социјализмот во 90-тите, произвела и дисолуција на социјалистичка Југославија. Од падот на Берлинскиот ѕид, како што е тоа случај и со останатите земји од поранешниот социјализам, во поранешна Југославија започнал процесот на општествена трансформација. Овој процес е проследен со посебни потешкотии кои дополнително ги отежнувале транзиционите промени.

Политичката нестабилност, економската криза, новата (транзициона) класна структура, воените разорувања, специфичниот псеудолиберализам, биле следбеници на транзицијата на општествата кои настанале по распадот на Југославија, по распадот на заедничката држава. Сето тоа, се причините според кои може да се потврди дека транзицијата во поранешна Југославија е мошне специфична. Покрај овие специфичности, може да се идентификуваат и разлики помеѓу земјите кои настанале после распадот на Југославија, не само во споредба

со западниот капитализам, туку и во однос на останатите земји од поранешниот реален социјализам кои, исто така, поминувале низ транзиционите процеси.

Во колективната меморија на македонскиот народ, 1991 година ќе остане запаметена како година на македонскиот романтизам. Година во која се влезе со првиот повеќепартиски состав на парламентот, кој ја донесе Декларацијата за македонска сувереност, година на референдумот за независност, фотографии на кои се потсетуваме секоја година во пресрет на големиот државен празник, 8 Септември. Но тоа е и година во која се раѓаше атмосферата на економскиот притисок, политичката кариера на личности што и денес се во центарот на актуелностите.

Имено, во првата глава од трудот, со наслов „Политичките промени и политичка криза“ се разработени, односно се претставени теоретските и компаративните аспекти на политичката криза, понатаму, општествените промени и кризните случувања во современото општество, како и подетално расчленување, односно анализа на термините револуција и еволуција.

Во втората глава од трудот, која е со наслов „Формирање на македонската држава во периодот на транзицијата“, најпрво е дадена целосна слика за процесот на распаѓање на поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија, а потоа е претставено хронолошки, создавањето на независна Република Македонија, и е претставен самиот период на транзиција, периодот на политички промени и политичката криза во Република Македонија.

Третата глава, со наслов „Охридскиот рамковен договор и периодот на политичките промени“, започнува со претставување на вооружениот конфликт од 2001 година во Република Македонија и создавањето, односно потпишувањето на Охридскиот рамковен договор, а претставена е и политичката криза после Охридскиот рамковен договор. Помеѓу останатото, даден е подетален осврт и на Договорот од Пржино во 2015 година и продлабочувањето на политичката криза. На крајот од оваа глава, е претставено поопширно и значењето на меѓународната улога во надминувањето на политичката криза.

Во последната глава од магистерскиот труд со наслов „Политичката криза во текот на процесот на транзиција во Македонија“, насловена како „Истражувачки дел“, спроведено е соодветно анкетно истражување кое е поврзано со мислењата и ставовите на 40 испитаници, кои даваат одговори на 10 анкетни прашања, преку кои се дојде до одреден заклучок за влијанието на меѓународниот фактор во надминувањето на политичката криза и застанувањето на Република Македонија на патот кон Европската унија. Испитаниците се универзитетски професори, социолози и членови на невладини организации.

Имено, ако секој од нас направи една ретроспектива, не обрнувајќи се на политичката сцена и двопартизмот на ДПМНЕ и СДСМ, како и на ДПА и ДУИ, и погледне подлабоко во порите на нашето македонско општество ќе се забележи една голема изопаченост. Изопаченост, налудничавост која нашето општество го направи да се цени по двете најголеми македонски партии на политичката сцена, но и на двете најголеми албански партии кои се на истата таа сцена. И, доколку се направи обид да се побара виновникот, ќе се извлече заклучок дека тоа сме ние.

Практично, ништо не може да помине без да биде класифицирано како ВМРО или СДСМ, ДУИ или ДПА. И тоа го „јаде“ нашето општество. Веќе не гледаме вредност, туку партиска позадина. Денес, партиските противници, не функционерите, ами обичните поддржувачи, се гледаат со настрвен поглед и во мислите си дофрлуваат зборови како криминалец, соросоид, предавник... со што се продлабочува кризната состојба во која се наоѓа Република Македонија денес.

Глава 1. Политичките промени и политичка криза

1. Теоретски и компаративни аспекти на политичката криза

Во целиот свет, денес, сè општиот прагматизам преовладува на штета на меѓународните принципи, како на правните, така и на моралните нормативи. Европските политички партии, како левите, така и десните, практично како да го губат својот идентитет во лавиринтот на сеопштата криза.

Кога поранешниот американски секретар за одбрана Рамсфелд, по повод иранската војна го лансирал изразот „Стара Европа“, аналитичарите веднаш се впуштиле во работно истражување: дали тоа се однесува на новиот свет, на Америка, или пак на државите кои ја создале Европската унија, па оттука „Нова Европа“ би биле државите кои пристапиле во 2004 година.

Поимот „Стара Европа“ може да означува и да се однесува и на класичните етички вредносни принципи, додека Америка прокламира нови, прагматични, либерални вредности. Студената геополитичка војна е заменета со конфликт на системот на вредности. Левите и десните партии сè повеќе ја губат граничната идеолошка линија. Разликите се бришат и во онаа, друга геополитичка смисла: дека светот со глобализацијата веќе не го разликува поимот граници и со транснационалната сеопфатна економија постепено го парализира политичкото делување. Сеопштиот прагматизам преовладува на штета на меѓународните принципи, како на правните, така и на моралните нормативи. Политичките партии, како што беше напоменато, левите и десните, се губат во лавиринтот на сеопштата криза. Картите се поделени помеѓу големите сили кои доминираат на глобалното поле кое е поле на интерес.

Кога станува збор за кризата на идентитетот, важно е да се наведе дека Европа во 2009 година се најде вклетена помеѓу Г20 и НАТО состаноците на врвот. Имено, неколку држави биле на првиот собир, неколку држави биле надвор од вториот. Тогаш, во очи на јунските избори за европскиот парламент, сè повеќе била изразена кризата на европскиот идентитет. При раѓањето на новата светска географија, никнале и интересни коалиции, како што се Америка и Бразилиндија, берзанските системи веќе ја прифатиле паричната единица БРИК – Бразил, Русија, Индија и Кина. Изјавата на францускиот претседател Саркози на самиот на Г20, истата 2009 година, била дека, доколку не се прифатат големите земји во Г8, ќе се соберат самите и нема ниту да ги повикаат останатите.¹

Социологот Едгар Морен, кој денес се смета за еден од водечките толкувачи на современиот свет, основоположникот на еколошката мисла во сеопфатна смисла, со политичка основа, темата за животната средина ја сведува на систематски пристап на испреплетеност на кризите од различни домени, односно аспекти, кои имаат често влијание една врз друга. Претседателот Саркози, го усвоил неговиот концепт на „политичка цивилизација“, кој го наведува како основа на својата политика. Или, поинаку кажано, овој концепт го става човекот во центарот на јадрото на политиката, а не на пазарниот систем, односно се руши хегемонијата на квантитативното во корист на квалитативното. Брзиот и неконтролиран развој на пазарот, технологијата и финансиската лавина, го водат човештвото без колебање кон провалија.

Еколошкиот потрес не е поврзан само за природата, изворите на основните суровини, за климатските промени, туку проблематиката ги покрива и промените во социјалната клима и феномените кои се поврзани со неа, како и сеопфатните кои условно се нарекуваат и ментални глобални промени.

Понатаму, кога станува збор за политичката екологија, или за екологијата во политички контекст, истакнатиот следбеник на политичката екологија Даниел Кон Бендит, историски предводник на превирањата од 1968, државјанин на Франција и на Германија, отелотворувањето на европската осовина ја смета како

---

¹ <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=860001>

именител на Европа. Европа како држава-татковина, блага утопија, територија без граници, дом каде што луѓето се приближуваат едни кон други во приближувањето на политичките концепти. Благодарение на таквата Европа, може да се создаде мозаик на различни идентитети, да се биде истовремено Парижанец, кој е дома во Франкфурт, да се биде Германец во Франција, Французин во Германија, да се живее во простор на прокламираните четири европски слободи: слобода на движење, слобода на размена на добра, услуги и капитал. Како пратеник и предводник на еколошките партии во европскиот парламент, Кон Бенедикт се кандидирал за претседател на европскиот парламент, а на јунските европски избори ја предводел листата Екологија – Европа во Франција.

Во својата книга „Што да се прави?“, Даниел Кон Бендикт, предупредува дека Европа не се наоѓа само во финансиско-економска криза за која е потребна класична потпора, преку инвестиции и преку зголемување на потрошувачката, туку и дека се наоѓа на судбоносна точка. Наведува, дека на моменталната економска ситуација се приклучуваат и длабоката општествена и еколошка криза, за кои се потребни соодветни реформи кои би биле под надзор, потрошувачки навики, како и меѓусебни односи, без разлика дали во индивидуална или во колективна смисла.

Бирократизацијата на европската машинерија, губењето на време и енергија во нејзиното самоопстојување, неможноста за заеднички политички именители, само даваат крилја на листата која прокламира ревизија на активностите на новиот европарламент, на новите политички пристапи и овозможување на „политичка цивилизација“, која Саркози, за време на француското претседавање со Европа немо се обидува да ја предложи.

Кризата во Европа има своја рамка: криза во која се наоѓа целокупната западна цивилизација. Загаденоста на просторот не е само во онаа елементарна смисла на загаденост на природата и околината, туку и пошироко, во политичкиот домен под името „социјална екологија“, и уште понатаму, „ментална екологија“, екологија на просторот на духовните и културните вредности, етика и смисла.

Одовде и настојувањето на многу теоретичари на екологијата, да му се даде на западниот категоричен морален императив, облик на апсолутен императив: или сè да се менува од основата, или сè да оди во пропаст.

2. Општествените промени и кризните случувања во современото општество

Општествената промена е поширока и онтолошка категорија. Онтолошки, општеството не е ништо друго освен промена, процес на движење и трансформација, акција и интеракција, продукција и репродукција, постојано настанување, а не скаменето, статично постоење. Оттаму, динамичката перспектива е еден онтолошки приод кон општеството, смета Пјотр Штомпка.²

Секако дека ова сознание потекнува уште од почетокот на настанувањето на социологијата како научна дисциплина. Всушност, класичната социологија се роди како наука на општествената промена на макро рамниште, епохалната, грандиозна промена од традиционалното кон модерното општество. Нејзиното карактеристично поле беше „првата голема транзиција“ олицетворена преку индустријализацијата, урбанизацијата, масовното образование и масовната култура. Понатаму, социологијата се фокусира врз „втората голема транзиција“ претставена преку автоматизацијата, роботизацијата, зголеменото значење на „слободното време“ и патувањата.

Сега, таа се насочува кон „третата голема транзиција“, пред сè, занимавајќи се со револуцијата во комуникациите и информациите, движејќи се кон „глобалната ера“ и „сознавање на општеството“; ориентација повеќе кон противречниот процес на глобализацијата или „политика на глобализација“³, а сè

---

² Sztompka, P., (2001) „The Ambivalence of Social Change (Triumph or Trauma)“, Polish Sociological Review, pp. 277-290.

³ Bourdieu, P., (1974) ‘Avenir de classe et causalité du probable’, Revue française de sociologie, XV., p.p. 3-42

помалку кон социјалните последици на најостриот облик на неолибералниот капитализам кои силно влијаат врз зголемувањето на јазот меѓу богатите и сиромашните (богатите стануваат побогати, а сиромашните сè посиромашни), исто така, како што влијаат и врз брзата фрагментација на животот на индивидуата и пошироките општествени слоеви. Овде може да се додаде и големата радикална промена-распадот на реалсоцијалистичкиот поредок како неуспех на модерната.⁴

Наспроти општествената промена може да се зборува и за рамнотежа, еквилибриум на општеството како што тоа го прави класичниот функционализам во социологијата. Исто така може да се зборува и за релативната општествена стагнација, кога во одредени периоди таа опфаќа одредени историски типови на општества. Класичен пример на опис на релативна општествена стагнација дава Карл Маркс во студијата „Британското владеење во Индија“. Во неа тој јасно покажа дека до доаѓањето на Британците во Индија тоа општество се наоѓало во релативна стагнација, дека имало промени, но незначителни, како и покажа што значат техничко-технолошките иновации, изградбата на железницата, рудници и индустрија за вкупните економски, социјални, политички и културни промени на тогашното индиско општество.

Според социологот Георгиевски, општествената промена, како поширока и онтолошка категорија, има разни облици. Имено, промените можат да бидат прогресивни или развојни и регресивни или назадни, еволутивни и револуционерни. Често пати во социолошката литература општествената промена се сведува или редуцира врз општествен развој, што секако дека е погрешно.⁵

Одреден број социолози, одговор на актуелните прашања за општествената промена бараат во трудовите на класичните социолози, како што тоа го прават, на пример, француските социолози Филип Рејно и Лисјен Сев. Првиот во својата книга „Макс Вебер и дилемите за модерниот резон“ (1996), го актуелизира

---

⁴ Bauman, Z., (2002) „Identité et mondialisation“, en: Qu'est-ce que la soci-été? Volume 3, sous la direction d'Yves Michaud, Paris: ed. Odile Jacob.

⁵ Георгиевски, П., (2012), Социологијата како критика на општествената, образовната и културната промена, Матица Македонска, Скопје, стр.4-5

Веберовото сфаќање на историската и општествената промена засновано врз ретроспективните пресметки на веројатноста – што би било кога би било... (т.н. мисловен експеримент), кој се однесува на ретроспективно реконструирање на историските настани, на пример, оној за Персиско-атинската војна: дали европскиот тек на историјата би бил таков каков што беше ако во таа воја победеше Персија, а не Атина?⁶ Лисјен Сев, пак, му се обраќа на Маркс во книгата „Да се мисли со Маркс денес“ (2004), во која Сев ја апострофира фундаменталната критика на капиталистичкиот систем што ја изврши големиот мислител на современиот свет, критика која е многу актуелна за денешните облици на неолибералниот капитализам.⁷

Понатаму, општествените појави и нивниот меѓусебен однос, како што се современата промена, се третира од еден мултидисциплинарен аспект. Проблематиката на кризните случувања во земјите во т.н. транзиција е нов феномен и е потребен еден научен пристап од социо-економски аспект, со што ќе се разложат многу актуелни прашања кои чекаат нивно решавање во секојдневниот живот, а посебно за иднината на граѓанското општество како преокупација на нашето општество во третиот милениум.

Различните теории во историскиот развој на човечкото општество оваа проблематика ја третираат на различен начин. Теоријата на еволуција, според Талкот Парсон, социјалната еволуција ја гледа како продолжување на биолошката еволуција, при тоа потенцирајќи дека механизмите и факторите на развој се различни. Еволуционистите ја бранат тезата според која физичкото опкружување има влијание над развојот на човечката социјална организираност. Народите во поларните зони задолжително развиваат различни обичаји и практички од тие кои живеат во суп-тропските зони.

---

⁶ Raynaud, Ph., (1996) Max Weber et les dilemmes de la raison modern, Paris: Quadrigue/Presses universitaires de France.

⁷ Георгиевски, П., (2012), Социологијата како критика на општествената, образовната и културната промена, Матица Македонска, Скопје, стр.10

Општествената промена е процес кој се развива под влијание на разни фактори, а големо и незаменливо влијание има културниот фактор. Разни форми на човечката свест непосредно влијаат на општествениот живот, како, на пример, религијата може да биде фактор катализатор на прогресот, но во многу случаи и сопирачка, односно пречка за брзиот развој на човековото општество. Макс Вебер⁸, во своето дело „Протестантска етика и духот на капитализмот“ (1904-1905) аргументира дека религијата не мора секогаш да биде конзервативна сила, напротив, врз основа на религиски идеи се инспирирани движења кои довеле до домекратски социјални трансформации. Протестантизмот, особено Пуританизмот, бил главниот извор на капиталистичката перспектива создадена на модерниот Запад. Вебер се фокусира на објаснување на влијанието на религијата во социјалниот и економскиот живот на разни култури.

Социолошките студии на социјалната промена се под влијание и на другите „класични“ теоретичари на социологијата, како што се Карл Маркс и Ерик Диркем, кои посветуваат посебно внимание на религијата и нејзината улога во општеството.

Социјалната промена како општествен феномен е процес под големо влијание од начинот на политичката организираност. Низ историскиот развој на човечкото општество, познати се различни форми на политичка организација, почнувајќи од полисите во Античка Грција, па сè до формите на стабилна демократија на современото општество. Какви сè промени се случуваат и се развиваат во современото општество сме сведоци на времето, но во исто време се и субјект на социјалната промена.

Социјалната промена била тема на дебата и научно истражување во различни кругови и различни периоди на развој на човечкото општество. Теориите на XIX век за социјалната револуција биле линеарни, според што секое општество треба да ги помине истите етапи на развој. Заедно со овие теории се развиваат и други линеарни теории кои прифаќаат дека општествениот развој може да се одвива и во различни линии, кои го водат општеството во различни

---

⁸ Max Weber, *Privreda i drustvo*, Beograd, 1997.

етапи, зависно од различните услови и фактори. Овие теории го бранат ставот дека општествата поминуваат низ различни патиштан а нивна трансформација и диференцијација.

Еден од најпознатите критичари во врска со различните теории за социјалната промена е Макс Вебер кој потенцира дека ни една теорија преку сопствениот фактор на социјална промена не е во можност да ја објасни разноликоста на социјалниот развој. Освен економскиот фактор, другите фактори ги опфаќаат воената сила, начинот на управување и идеологиите, кои се често од исто значење или и позначајни.⁹

Социјалната промена продолжува да биде актуелна и во втората половина од XX век, кога човечкото општество поминува низ фаза на многу комплициран развој што се карактеризира со влијание на вплетени и многубројни „вебериански“ фактори. Многубројноста на „веберианските“ фактори се манифестира преку влијанието на политичкиот, идеолошкиот и економскиот фактор во 80-ите години во Источна и Централна Европа, оставајќи го тоталитарниот комунистички режим и почетокот на еден нов демократски процес.

Промените што ги донесе пролетта од 1989 година ја најавија жешката есен во Источна и Централна Европа, но истовремено и завршувањето на „студената војна“. Овој процес на социјална промена започна со историскиот настан на рушење на Берлинскиот ѕид и градењето на еден нов демократски поредок т.н. фаза или период на транзиција.

Иако сосема случајно, фактот што милиони луѓе во Прага, Софија, Лајпциг, Будимпешта или Варшава се кренаа против комунистичката диктатура точно на 200 годишнината од Француската Револуција, нема сомнение дека благодарение на природата и последиците на „меките“ револуции од 1989 година, се работи за повеќе од само продолжување на постојаниот сон на човештвото за еден слободен и праведен свет.¹⁰

---

⁹ Kval-Mellbye-Trandy, *Politika dhe demokracia*, Rozafa, Pristina, 2005.

¹⁰ Luan Omari, *Shteti i se drejtes*, Tirana, 2002

Оваа социјална промена во посткомунистичка држава во постреволуционерниот период, познат како процес на општествена транзиција, е исполнет со: изненадување, надеж и опасност за иднината на милиони луѓе опфатени со бранот и залетот на „народна лава“ што го опфати секој дел на бившиот комунистички блок на Европски држави.

Процесот на транзиција во бившо-комунистичките тоталитарни земји најдобро го објаснува Рикард Ланг¹¹ потенцирајќи дека овој процес на утопистички желби на населението и демагошките ветувања на лидерите на новата политичка елита ќе биде единствена храна за сиромашното и излажано население.

Транзицијата е тежок и долг процес и со различни општествени појави кои се манифестираат скоро на идентичен начин во државите од Источна и Средна Европа. Најкарактеристичните појави на периодот на транзиција од социоекономски аспект се манифестираат преку пад на индустриското производство, рекордна невработеност, висока троцифрена инфлација што ја надминува и светската економска криза од 30-тите години на XX век.

Општествената промена што денес и става печат на трансформацијата на државите во транзиција се предмет на интерес на разните научни кругови и дисциплини. Освен дивергентите кои се присутни во теориско-научните студии, се смета дека постои консензус во врска со неможноста на функционирање на правната држава и пазарната економија, што во крајна инстанца го оспоруваат темпото на надминување на актуелните проблеми со кои се соочува обичниот човек, а тоа се: невработеноста, сиромаштијата, сигурносната состојба, корупцијата и социо-патолошките појави кои се финален резултат на транзицијата.

Патот и начинот на надминување на проблемите со кои се соочува современото општество на државите во т.н. транзиција е различен, но со

---

¹¹ Rikard Lang “Strategija Ekonomskog razvoja” – Informator, Zagreb, 1989, str.33

тенденција мерките да бидат идентични и на институционален начин да се најде нивно решение или омекнување.¹²

Политичката состојба, а особено социо-економските проблеми во посткомунистичка Европа, која содржи во себе како стари норми така и нови искуства, може да се спореди со поминувањето низ некоја непозната патека. Оваа состојба во пост-комунистичките држави е со многу патеки и со многу непознати појави кои уште повеќе ја влошуваат и оспоруваат социјалната промена.¹³

Несомнено е дека причината за денешната ситуација може да се најде и во ненадминатата криза од деведесетите години, како и во недостатокот на значајни промени во 2000-тите години, кои би ја менувале летаргичноста на општеството. Водени од едноставниот инстинкт за преживување (што за жал е и македонска стварност), граѓаните повеќе не бираат идеологија, туку партија која ќе им даде надеж за материјална благосостојба. За политиката се размислува само како на безкруполозно средство за остварување на личните цели.

Покрај тоа, интелектуалната елита, квалитетните и способните луѓе, се повлекуваат сè почесто од политичкиот живот, бегајќи од луѓето кои се поврзани со истиот, со што во значителна мера се допринесува за нивно вкоренување во политичкиот живот. Забележително е дека партиите влегуваат во најразлични коалиции, кои со потполно различни идеолошки потковани партии. Недоследноста во политиката, односот со останатите политички партии, е само со една цел, а тоа е да се дојде на власт. Непријателите стануваат пријатели, туѓата политика станува послатка од сопствената. Исти луѓе се на политичката сцена, со стари идеи, со потрошени визии и со деструктивна енергија.

---

¹² Jorde Jakimoski, "Socijalno - ekonomski posledici od privatizacijata vo R.M i Bugarija", Skopje, 2002, str.33

¹³ Miša Djurković- Ideologija, partije i Medjunarodni odnosi-ogledi o politici, 2012

3. Революција и еволуција

Еволуцијата е бескрајно движење на сè што постои, континуирана преобразба на свемирот и на сите негови делови, од вечното потекло, низ вечните времиња. Сосвездијата кои се појавуваат во безграничните простори, па потоа во текот на милиони и илада милиони векови се згаснуваат и исчезнуваат, небеските тела, ѕвездите кои се раѓаат, згаснуваат и умираат, нашиот сончев систем, со својата средишна ѕвезда, неговите планети и месечини, а исто така, во тесните граници на нашата планета, планините кои се издигнуваат и исчезнуваат, океаните кои се создаваат за потоа да пресушат, реките кои ги гледаме како бисерно блескаат во долините, а потоа пресушуваат како утринска роса, генерациите билки, животни и луѓе кои следуваат едни по други, и милионите наши незабележителни животи, од човечките до животите на инсектите, се само појавен облик на голема еволуција која вовлекува сè во својот бескраен вртлог.¹⁴

Во споредба со тој оригинален факт за еволуцијата на универзалниот живот, што значат сите тие ситни настани кои се нарекуваат револуции, астрономски, геолошки или политички? Тие се скоро незабележителни вибрации, би можело да се каже и дека се нешто привремено и површинско. Илјадници и илјадници такви револуции следуваат една по друга во универзалната еволуција; но, колку и да се мали и ситни, тие се сепак дел од бескрајното движење.¹⁵

Практично, оттука науката не гледа никакви спротивности помеѓу зборовите еволуција и револуција, кои се многу слични, но во секојдневниот говор се употребуваат во различна смисла од нивното оригинално значење. Далеку од тоа дека во нив гледаат истовидни појави кои се разликуваат само според ширината на движењето, заплашени луѓе кои секоја проена ги исполнува со страв, со тие појави се обидуваат да дадат сосема спротивни значења.

---

¹⁴ Josepha Ishilla, *Élisée i Élie Reclus: In memoriam*; Berkeley Heights, N.J.: Oriole Press, 1927

¹⁵ <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/elisee-reclus-evolucion-revolucion-i-anarhisticki-ideal>

Еволуцијата, која е синоним за постапен, непрекинат развој на идеи и обичаи, која се претставува како спротивност на ужасната појава, револуцијата, која претпоставува помали или поголеми ненадејни промени во постоечкиот поредок.

Со привидно, дури и со искрено воодушевување, таквите луѓе зборуваат еволуцијата, како за инертен (бавен) развој кој се одвива во мозочните ќелии, во тајноста на умот и срцето; но забрануваат да им се спомене одвратната револуција која нагло му се грабнува на духот за да би избила на улиците, често проследена со гласни извици и со звук на оружје.¹⁶

Најпрво е потребно да се утврди дека оној кој ја замислува разликата помеѓу еволуцијата и револуцијата како разлика помеѓу војна и мир, како разлика помеѓу благосостојба и насилство, тој само го докажува сопственото незнаење. Револуциите можат да се одвиваат мирно, после одредена ненадејна промена која внела пресврт во интересите на поединечни општествени групи; исто така и еволуциите може да бидат многу тешки и напорни, проткаени со војни и прогонства.

Иако оние кои се ужаснуваат од револуционерите, со задоволство го прифаќаат зборот еволуција, тоа го прават затоа што не се свесни што всушност значи тој збор, бидејќи она што тој збор означува, тие не го сакаат ниту по која било цена. Тие убаво зборуваат за напредокот воопшто, но напредокот во поединечните работи го отфрлаат. Мислат дека сегашното општество, колку и да е лошо, и колку и самите тие да гледаат дека е лошо, треба истото да го сочуваат; сосема им е доволно дека тоа општество ги остварува ницните цели, односно им дава богатство, моќ, углед, благосостојба.

Имајќи предвид дека има богати и сиромашни, моќни и подредени, господари и слуги, цареви и гладијатори, разумните луѓе мораат да се придружат

---

¹⁶ Peter Kropotkin, "Obituary: Elisée Reclus", The Geographical Journal Vol. 26, No. 3 (Sep., 1905), str. 337-343

на богатите и на моќните, и со тоа да станат царски дворјани. Таквото општество дава леб, пари, работа, чест и просперитет.¹⁷

Има и плашливи духови, кои искрено веруваат во еволуцијата на идеите и нејасно се надеваат дека ќе дојде до соодветна трансформација на стварноста, а кои сепак сакаат, поради кешто нагонско, скоро и телесно чувство на страв, да избегнат било каква револуција, барем кога станува збор за сопствениот живот. Ја признаваат и ја отстрануваат во истиот миг: го критикуваат постоечкото искуство и сонуваат за некое идно општество, како да може тоа одеднаш да се појави, со некое чудо, без ниту најмалку хаос помеѓу минатиот и идниот свет. Тие непотполни битија, односно суштества имаат само желба, а немаат мисла; мечтаат, но не знаат да сакаат.

Имајќи предвид дека истовремено припаѓаат на двата света, нужно се осудени на тоа да го издаваат и едниот и другиот: помеѓу конзервативците, тие со своите идеи и со својот јазик внесуваат неред; помеѓу револуционерите стануваат огорчени конзервативци, ги напуштаат своите младешки нагони, и налик на кучињата кои се споменуваат во Евангелието, „се враќаат на она што го повратиле“. Така, за време на Француската револуција, најгорчливите бранители на стариот режим, биле токму оние кои претходно му се потсмеваале; от претходници, станале отпадници. Многу доцна сфатиле, како неспособните волшебници од приказните, дека ја ослободиле силата која за нивната слаба волја и плашливи раце, може да биде премногу опасна и погубна.

На другиот вид застапници на еволуцијата припаѓаат луѓето кои во севкупноста на сите промени кои би требало да се случат, гледаат само една, па строго и методично се посветуваат на нејзиното остварување, додека другите општествени промени не ги интересираат. Таквите однапред го ограничиле своето поле на делување. Некои вешти луѓе, сакаат на тој начин да ја смират својата совест и да работат, односно да делуваат во прилог на идната револуција, но без опасност за себе.

---

¹⁷ Peter Kropotkin, "Obituary: Elisée Reclus", The Geographical Journal Vol. 26, No. 3 (Sep., 1905), str. 337-343

Под изговор дека ги посветуваат сите свои напори на некоја реформа која може да се реализира многу брзо, потполно ја губат од пред вид секоја повисока цел и дури луто ја отфрлаат, во страв дека некој би можел да помисли дека истите и кон истата тежнеат. Другите пак, чесните луѓе, понекогаш навистина чесни, па дури и на одреден начин и корисни во остварувањето на големите дела, тие се оние кои навистина, благодарение на сопствениот дух, односно карактер, гледаат само една компонента на промената. Искреноста на нивните мисли и нивното однесување ги става над секоја критика; нив ги нарекуваме „свои браќа“, но сепак со жал увидуваме колку е тесно борбеното поле на кое му се придружиле и како, во својата посебна и поединечна лутина против некои одредени неправди, ги оправдуваат сите останати.

Имено, како што еволуцијата ја опфаќа севкупноста на сето она што е човечко, така и револуцијата би требало да има ист домет, иако тој паралелизам не може секогаш да се воочи во перцијалните настани од кои се состои вкупноста на животот на човечките општества. Сите тие текови на напредок се солидарни, а ние сме жедни за сите нив, во сразмерност на нашите сознанија и моќ: за општествен и политички напредок, морален и материјален, научен, уметнички или индустриски. Луѓето покрај тоа што се еволуционери во сè, исто така се и револуционери во сè, бидејќи знаат дека самата историја не е ништо друго, туку само низа на остварувања кои следуваат по низа подготовки. За големата интелектуална еволуција која ги ослободува духовите, следува како логична последица, еманципација на поединците во сите нивни односи со другите поединци.

Така, може да се каже дека еволуцијата и револуцијата се две последователни дела на иста појава, бидејќи еволуцијата е претходница на револуцијата, а оваа повторно на нова еволуција, мајка на идните револуции. Дали може да се дојде до некакви промени, а во животот да не дојде до никакви пореметувања во рамнотежата? Дали не е нужно револуцијата да следува по еволуцијата, на ист начин како што следува чинот на волјата да се направи нешто? Првото од второто се разликува единствено според времето во кое се појавува. Кога некаков одрон ќе се создаде како препрека во реката, водата малку по малку

се насобира пред препреката и со таква спора еволуција се создава езеро; потоа наеднаш водата почнува некаде да продира преку насипот и само пад на само еден мал камен може да започне катаклизма: бранот силно ја разнесува препреката, а испразнетото езеро повторно станува река. Така, на тој начин се одвивала и малата револуција на Земјата.

Доколку пак, револуцијата секогаш следува позади еволуцијата, причина за тоа е отпорот кој го дава околината. Секоја преобразба на материјата, секое остварување на идеите, се спротивставува во самиот момент на промена на инерцијата на околината, па новата појава не може да се реализира поинаку туку само со напорот кој е посилен, или пак со сила која е помоќна, колку што е отпорот поголем. Хедер, говорејќи за Француската револуција ќе истакне: „Семето паѓа во земјата, долго изгледа како да е мртво, за потоа одеднаш од него да почнат да растат бактерии, кои ја оттуркаат тврдата земја која го покривала семето, со сила се пробива низ непријателската глина и се претвора во цвет кој цвета и кој донесува, односно ража плодови“. Така и човекот, по девет месеци поминати во темнината на мајчината утроба, со сила се одвојува од неа разбивајќи попатно сè што дотогаш го чувало, понекогаш предизвикувајќи и смрт на својата мајка. Такви се и револуциите: нужни последици на еволуциите кои им претходеа.

Глава 2. Формирање на македонската држава во периодот на транзицијата

1. Распадот на Социјалистичка Федеративна Република Југославија

Југославија беше држава која во XIX век ја замислиле подеднакво хрватските, српските и словенечките културни елити. Сон за кој политичарите на овие земји се залагале и настојувале да го претворат во реалност. Оваа внатрешна политика и културна динамика, упорно ја туркала спрегата на Версајско-Тријанонскиот договор и Вилсон овозможувајќи пораз на империите по Втората светска војна. Проектот за обединување даде плод во време кога развојот на идентитетот на јужнословенските етнички групи веќе бил во подем. Идеалот за создавање на нација-држава, кој ќе се состои од Југословените и треба да создаде јужнословенски подгрупации, се покажа како невозможна задача, со оглед на целосно несоодветната, недемократската политичка динамика која беше користена во водењето на новосоздадените (1918), а потоа (1945) и на обновените земји.

Во раните 1990-ти, во светот, пред сè во Европа, се случиле големи политички промени. Дотогашното ривалство меѓу Истокот и Западот, со кое се делел тој континент на две идеолошки спротивставени страни, престана да постои. Всушност, под влијание на внатрешните тензии, со распаѓањето на Советскиот Сојуз, кој беше лидер на социјалистичкиот Исток, кој го отвора патот за другите земји од Источниот блок да се ослободат од социјализмот, како домино, една по една, поранешните социјалистички земји започнале да го отфрлаат претходниот тоталитарен систем и да го отвораат патот кон демократијата.

Во вакви услови, Варшавската алијанса е распуштена, со што се означува крајот на Студената војна. Тензиите кои постоеле во Европа полека се ближеле кон крајот и се започнало со размислувањето за обединување на Европа, и Источна и Западна. Врв на промените кои се шират низ целиот континент претставува обединувањето на Германија, односно уривањето на Берлинскиот ѕид кој беше симбол на времето на конфликтите и поделбата. Ова ја означи конечната победа на капиталистичкиот Запад и либералните идеи.

Се мислело дека со ова ќе се стави крај на крвавиот дваесетти век, кој беше обележан со две светски војни, атомска бомба, со Студената војна и милиони мртви, и ќе се означи почетокот на мирен XXI век. Некои дури побрзаа, како Фукујама, да го објават крајот на историјата. Оптимизмот брзо стивна по војните во поранешна Југославија, СССР, како и конфликтите на Блискиот Исток и сè поголемиот тероризам кој сè повеќе земаше замав. Запад, пред сè САД, почна да ја презема улогата на „светски полицаец“ во решавањето на кризата во целиот свет, кои понекогаш и сами ја создаваа.

Бидејќи Советскиот сојуз повеќе не постои, како противтежа, САД таа криза ја решаваше во своја полза, често нудејќи двојни стандарди и моќ немасто правда. Идеите на либерализмот, на кои се мислеше дека почива Западот, почнаа да се применуваат селективно. Додека Европа се обединувала, Југославија се распаѓала во крвави конфликти.

Распадот на Социјалистичка Федеративна Република Југославија беше обележен со серија насилни конфликти во поранешна Југославија во периодот од 1991 и 2001 година, со војни кои се карактеризираат со жестоки етнички конфликти меѓу народите на поранешна Југославија, главно меѓу Србите од една страна и Хрватите, Босанците и Албанците од друга, но, исто така, меѓу Бошњаци и Хрватите во Босна и Херцеговина и Македонците и Албанците во Македонија. Овие конфликти имаа свои политички, етнички, економски и верски корени.

Не постои еден единствен цврст консензус за причините за распаѓањето на Југославија, ниту за датумите кога овој процес започна или заврши. Формално, распадот на Југославија започнал на 25 јуни 1991 година, кога Словенија и Хрватска еднострано прогласија независност, а завршил на 27 април 1992 година, кога Србија и Црна Гора - останатите членки на Југославија, прогласија нова држава наречена Сојузна Република Југославија. Генерално, распадот на Југославија заврши со Дејтонскиот договор и од Југославија беа создадени пет нови држави: Словенија, Хрватска, Македонија, Босна и Херцеговина и Сојузна Република Југославија.

Сојузна Република Југославија, на 4 февруари 2003 година, преуредена и преименувана во Државна заедница на Србија и Црна Гора, по референдумот на 21 мај 2006 година, Црна Гора стана независна држава, а на 3 јуни, 2006 година, официјално прогласи независност.

Причините за распадот на Југославија можат да се согледаат во следните причини, односно проблеми:¹⁸

- ✓ Економска криза;
- ✓ Етничка неподносливост помеѓу југословенските народи;
- ✓ Национализам;
- ✓ Културни разлики помеѓу југословенските народи;
- ✓ Промени во маѓународната политика;
- ✓ Улогата на различните личности во создавањето и разорувањето на СФРЈ;
- ✓ Предмодерниот карактер на југословенската држава (царство, а не национална држава); и
- ✓ Структурално-институционални причини.

---

¹⁸ Sabrina P. Ramet, Angelo Georgakis. Thinking about Yugoslavia: Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo, str. 153, 201. Cambridge University Press, 2005

Постојат многу мислења дека дезинтеграцијата на СФРЈ била предизвикана (барем делумно) од економската криза. Не треба да се заборави дека во текот на цела една деценија 1980-1990, економскиот раст на земјата беше нула (во поранешна Југославија), имаше целосна стагнација на домашниот производ. Ова беше проследено со висока невработеност, особено кај младите луѓе. И, конечно, политичка неспособност, затоа што системот кој го наследи Југославија по смртта на Тито, се покажа неспособен за економските и политичките проблеми да ги решава на било кој начин, освен со насилство.

Голем дел од инвестициите на СФРЈ, од 1945 до 1989 година, биле финансирани од странски средства. Приливот на странски инвестиции, без оглед на нивната форма, ги замаглува вистинските економски перформанси и создава илузија на ефикасност на институционалните услови и околности во кои се спроведува. Едностраните, унилатералните трансфери како извори на дополнителна акумулација овозможуваат реализација на повисоки стапки на економски раст. Сепак, економијата со текот на времето, во таквите услови се прилагодила институционално и со екстензивна, недоволно селективна стратегија за развој станала премногу зависна од странски фондови. Така, југословенската економија во текот на 1970-тите и 1980-тите години, функционираше благодарение на континуираниот прилив на странски средства. Само одлуката на Меѓународниот монетарен фонд од 1979 година да ги суспендира понатаму кредитните аранжмани на СФР Југославија до договорот за сервисирање на постојните долгови, јасно покажа дека во средината на седумдесеттите години, Југославија влегува во долг интервал на економска депресија и стагнација.¹⁹

Тогашната економска криза со текот на годините со сите несоодветни и неуспешни обиди за стабилизација и структурните реформи во економијата, се проширила и продлабочувала со конечниот исход на насилното распаѓање на земјата и на граѓанска војна.

---

¹⁹ Sabrina P. Ramet, Angelo Georgakis. Thinking about Yugoslavia: Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo, str. 153, 201. Cambridge University Press, 2005

Вината не може да биде во обемот на инвестициите во активна инвестициска политика, туку во ефикасноста на инвестициите, односно во начинот на кој тие се користат. Причината за ниската ефикасност, исто така, треба да се бара во несоодветната стратегија за развој. Следните три елементи се значајни:

- ✓ Немаше соодветна координација на виталните одлуки за инвестиции и оптималната стратегија за развој на Југославија;
- ✓ Недостаток на јасно дефинирани насоки за развој во присуство на технократски тенденции и отфрлање на економската логика; и
- ✓ Недостаток на оптимална комбинација на достапни фактори. Наместо да се користи повеќе работна сила како богат и фатален фактор, во инвестициската политика се определило земјата да се вклучи во скап и редок капитал.

Економски развој на Југославија, се нашол на погрешна страна уште во шеесеттите години, кога е спроведен петгодишниот план 1961-1965, со кој се очекува да се зголемат, заеднички, југословенските инвестиции во суровини и во енергетскиот сектор во Србија и кога била изведена познатата „Реформа 65“, која во политиката на развој имала, наводно, „два стратешки неуспеси“. Првиот е дека се одело кон „интензивирање“ на производствените структури (поголема употреба на технологија и капитал, наместо поголема вработеност), а вториот е „очекувањето дека порастот на реалниот личен доход, без преземање на други мерки, ќе може да биде моќен двигател на растот на продуктивноста на трудот и производството моделирани според развиените земји.

Развојот на југословенските капацитети за преработка е базиран не само на увоз на опрема и технологија, туку и на постоечкиот увоз на скапи примарни производи и полу-готови токму од индустриски развиените земји. Ова, меѓу другото, е една од причините што таквата ориентација на производството со порачки била недоволно успешна и дека со текот на времето се појавувале сè

повеќе сериозни проблеми со кои се соочувала самата економија и нејзиниот иден развој.

Концептот на економскиот систем и неговата продуктивна ориентација набргу ги покажал и своите најголеми недостатоци. Тие го забавија темпото на економски развој, растот на отворената невработеност и големите нарушувања во структурата на индустриското производство. Нарушувањата се изразени во недостигот на индустриски сировини и други производи за индустриска репродукција и нивниот голем увоз. Структурните нарушувања двојно ја зголемуваат трговијата и платниот биланс.

Бројните структурни проблеми на југословенската економија не се само израз на структурната диспропорција меѓу индустријата и земјоделството, туку и диспропорција во економските сектори, капитално-интензивни работно-интензивни инвестиции, градежништво, опрема и така натаму. Овие (и други) структурни проблеми на југословенската економија синтетички се изразуваат преку високиот степен на неефикасност и ниското ниво на надворешна конкурентност и сведочат за серија на стратешки грешки.

За да се разбере распадот на Јгославија, односно да се разбере зошто Југославија се распадна, треба да се разгледа историјата на Балканот и околностите што доведоа до нејзино создавање и кои ги следеше низ своето постоење. Во втората половина на XIX век, почна да се појавува идејата за обединување на јужните Словени во една држава.

Во тоа време, Србија и Црна Гора беа единствените независни држави на Јужните Словени на Балканот и ги гледаа сите околни нации како можност да избегаат од странските власти. Хрватите и Словенците исто така биле под Австроунгарија, и немале поголема веројатност да создадат сопствена држава. Сепак, на почетокот на Првата светска војна постоела можност за обединување. Во случај на победа над Австро-унгарската, Србија би можела да се ослободи и да се приклучи кон братските нации. Иако имало идеја да се создаде Голема Србија од српските земји, сепак, станувало збор за создавање на Југославија.

Како што ќе видиме подоцна, тоа беше една од најголемите грешки на српските државници и кралот Александар, што ќе го чини српскиот народ скапо во времето кое што доаѓало. Создавањето на Кралството СХС почна да создава постојани растечки тензии меѓу Србите и Хрватите, пред сè. Србите, како победници во Првата светска војна, верувале дека ги поднеле најголемите жртви, а Хрватите биле под притисок на Србите со нивната голема државна политика. Кралството Југославија, со внатрешни тензии, ја дочекало Втората светска војна.

По кратката Априлска војна, Кралството Југославија беше окупирано и поделено меѓу победниците, и неколку марионетски нацистички држави беа создадени во овој период. По илјада години, Хрватите за првпат ја создадоа својата земја. Независната држава на Хрватска била нацистичка креација, која под усташинскиот режим извршила геноцид првенствено против Србите, но и против Евреите и Ромите.

Косово и Метохија беа споени со Голема Албанија, која беше под влијание на Италија. Италијанците исто така ја одвоиле Црна Гора и ја прогласија за независна, во која еден ден по тоа избувна бунт. Остатокот од Србија беше под контрола на Германија. Во земјата се појавуваат две антифашистички движења на отпор. Првото, под името Југословенска армија во татковината предводена од Драгољуб Михајловиќ, и другото комунистичко, предводено од Јосип Броз Тито. Овие две движења се судрија во врска со идното уредување на државата, така што, покрај ослободувањето, се случи и граѓанска, братоубивствена војна. Победата во конфликтот беше донесена од страна на партизаните кои ги поддржуваа Русите, од 1943 година и Англичаните, и пред крајот на војната, под голем притисок, и од самиот крал. Со нивната победа беше запечатена монархијата и започнала изградбата на социјалистичката република.

Иако комунистите побарале Југославија да биде распуштена пред војната, поради наводна политика на Голема Србија, сепак, со доаѓањето на власт, беше одлучено да се зачува единството. За да ги надминат проблемите што ги создаде граѓанската војна, како и злосторствата што ги сторија усташите и Албанците, се започна со приказната за братство и единство. Новата Југославија, во годините по

војната, целосно се поврати и се ценеше во светот, и никој што живеел таму не можеше да замисли каков крај ќе доживее истата.²⁰

По победата на комунистите во војната започна изградбата на нова држава. Југославија беше организирана како федерација, поделена на шест републики и две автономни покраини. Како конститутивни народи покрај Србите, биле и Хрватите и Словенците, кои го имале тој статус и во Кралството, како и муслиманите, Црногорците и Македонците. Создадени се републики од Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Македонија и Србија, која била единствена која на својата територија имала и две покраини. Поради етничкиот состав и специјалната историја е создадена автономната покраина Војводина, како и поради големиот број на Албанци што живеат во Косово создадена е автономната покраина Косово и Метохија. Во Хрватска, од друга страна, иако живееја голем број Срби, не била создадена ниту една покраина. Поради големиот одсив на Србите од Хрватска во националното ослободително движење и отвореното служење на хрватите на окупаторот, Хрватска беше конституирана како држава на хрватски и српски нации. Слично е и во Босна и Херцеговина. Таа е конституирана како држава на муслимани, Срби и Хрвати. Со ова уредување, тогаш, Југославија почна да гради социјалистичко општество.²¹

По конфликтот со Информбирото, и отфрлањето на планираната економија се започнало со самоупраувањето. Со голема помош што доаѓаше од Западот, Југославија повторно се зацврсти и застапа на нозе. Со текот на времето, комунистичката репресија ослабе и започнаа внатрешните тензии. Имаше стар проблем меѓу Србите и Хрватите во врска со уредувањето. Хрватите сакаа полабава федерација, така што започнала да работи на создавање на нов устав. Уставот од 1974 година ги зголемил овластувањата на републиките. На српските покраини им беа дадени скоро исти овластувања како кај републиките, така што можела да биде надгласана од сопствените делови. Сите одлуки што ќе ги донесе Југославија на консензуално ниво требаше да се направат во дводомното

---

²⁰ Sabrina P. Ramet, Angelo Georgakis. Thinking about Yugoslavia: Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo, str. 153, 201. Cambridge University Press, 2005

²¹ Sabrina P. Ramet, Angelo Georgakis. Thinking about Yugoslavia: Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo, str. 153, 201. Cambridge University Press, 2005

собрание. Надминувањето стана редовен феномен, па работата на државата беше исклучително тешка. Тогаш државата почнува да ја „тресе“ и економска криза која уште повеќе ја усложнува работата на државата. Економската криза траеше и покрај долгорочната програма за економска стабилизација што земјата требаше да ја извади од економската и политичката криза. Покрај овие проблеми, и Јосип Броз Тито, умира во 1980 година. Ситуацијата во земјата беше неодржлива поради постојаните превирања и лошиот дизајн, кој ќе кулминира во доцните осумдесетти години. На крајот на 80-тите економска и политичка криза е донесена на повеќе и потешки во форми, кои се истакнати и изразени во несогласувања кај републичките раководства, национални поделби, идеолошки судир на СКЈ и бесплодни разговори во него.

Последниот дел од заедничката сложувалка која доведува до распадот на Југославија и војна, се случува во есента 1988 година. Прво пропаѓа обидот на Стипе Шувар да го исфрли (протера) од партијата Слободан Милошевиќ, а потоа претставниците од сите републики и покраини заедно ја донеле одлуката за укинување на функцијата претседател на партијата во југословенското претседателство. Со оваа одлука, бројот на членовите на претседателството е намален од 9 на 8, така што тоа се појавува можноста за неопределено (неодлучно) гласање, што ќе доведе до парализа на државните власти во почетокот на деведесеттите години. Милошевиќ доби контрола над 4 од 8 гласови во претседателството на СФРЈ (Србија, Војводина, Косово и Црна Гора).

Почетокот на 1990 година, започнува со последниот, XIV Конгрес на Сојузот на комунистите на Југославија, кој ќе се одржи на 22 јануари, со напуштање на членовите од СК Словенија и СК Хрватска, кои бараат реформи, на што се противела Србија, која бара да се зајакне централната власт (на што, исто така се противат Социјалистичка Република Босна и Херцеговина и Социјалистичка Република Македонија) и го бара принципот еден човек еден глас на идните југословенски избори. Во исто време со кризата во партијата, југословенскиот премиер Анте Марковиќ започна со своите големи економски реформи кои, заедно со политичката криза водеа до пад на индустриското производство од 18,2% во 1990 година и 100% девалвација до 13 април 1991 година. Западните

влади беа „задоволни“ со економската криза, верувајќи дека така ќе може да се прекине расправата меѓу југословенските народи.

На првите слободни избори во Словенија (на 4 август 1991) и во Хрватска (на 22 април 1991), Комунистичката партија беше поразена, така што во Словенија власта ја презема ДЕМОС, а ХДЗ во Хрватска. Изборната кампања во Хрватска води до незадоволство на Србите, кои помеѓу другите активности, имаат собир на Петрова Гора, каде што се собираат 50.000 луѓе „против Фрањо Туѓман и усташите, а за територијалниот интегритет на Југославија“. Во согласност со ваквото зголемување на етничките тензии, српското раководство одлучува дека војната во Хрватска и Босна и Херцеговина не може да се избегне.²²

По донесувањето на одлуката на новиот хрватски парламент на 25 јули 1990 година за бришење на сите комунистички симболи од Уставот на Република Хрватска, Српската демократска партија прогласува независност на Србите во Хрватска, а како нејзин прв претседател е избран Милан Бабиќ, кој донесува одлука за референдум на Србите за независност, кој референдум Хрватска ќе го одбие како резултат на недостатокот на можности за таков референдум во Уставот на Хрватска (стариот или новиот), по што на 17 август 1990 година, Србите во Хрватска се бунтуваат за дискриминација и почнуваат со т.н. „балван“ револуција.

Во ерата на националистичките немири во Хрватска и во првата српска гарда во околината на Задар, на изненадување на сите учесници во југословенската криза станува гласањето во парламентот на Косово, со кое, Косово е прогласена за република, целосно еднаква со другите републики. Како одговор на таа одлука, Србија го распушта парламентот и ги отпушта директорите на албанските медиуми во Косово.

Остатокот од годината ќе помине со вооружено примирје, со повеќепартиски избори во сите југословенски републики. Во Босна и Херцеговина, победник на изборите е коалиција на националистички партии - муслиманската СДА, српската СДС и хрватската ХДЗ БиХ. Македонската националистичка

---

²² Misha Glenny, "The Massacre of Yugoslavia," New York Review of Books, January 30, 1992

партија ВМРО-ДПМНЕ освои најмногу пратенички места, но владата сè уште е со коалиција на реформираните комунисти и про-Марковистичките либерали. Во Србија и Црна Гора победуваат про-Милошевичката Социјалистичка партија на Србија и Демократската партија на социјалистите на Црна Гора. Обидите на Словенија и на Хрватска да стане Југославија конфедерација се отфрлени од страна на Србија, како и нејзините обиди за создавање на централизирана федерација.²³

Во 1990 година во сите Југословенски републики се спроведени повеќе партиски избори, при што, комунистичките партии ја изгубиле власта во 4 држави (Словенија, Хрватска, Босна и Македонија), а ја задржале во Србија каде победила социјалистичката партија на Милошевиќ, и во Црна Гора каде победила Демократската Партија на Социјалисти, на Мило Џукановиќ. Новата политичка слика во Југославија ја креирале главно луѓе, кои и претходно се занимавеле со политика, но порано застапувале сосема други ставови.²⁴

- ✓ Во Словенија на власт доаѓа Милан Кучан, поранешен комунист.
- ✓ Во Хрватска на местото на претседател доаѓа Фрањо Туџман, генерал на ЈНА, поранешен комунист кој е ифрлен од Сојузот на комунисти.
- ✓ Во БиХ за претседател е избран Алија Изебеговиќ, поранешен политички и верски теократ.
- ✓ Во Србија претседател е Слободан Милошевиќ, комунист.
- ✓ Во Црна Гора претседател е Момир Булатович, комунист.
- ✓ Во Македонија претседател е избран Киро Глигоров, поранешен комунист.

На крајот на годината Словенија на референдум, што ќе се одржи точно два месеци по воведувањето на царина за производите од Словенија, на 23 декември 1990 година, народот ќе гласа за независност, која ќе биде објавена подоцна.

---

²³ Sabrina P. Ramet, Angelo Georgakis. Thinking about Yugoslavia: Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo, str. 153, 201. Cambridge University Press, 2005

²⁴ Misha Glenny, "The Massacre of Yugoslavia," New York Review of Books, January 30, 1992

Хрватскиот парламент, на кој присуствуваа претседателот на Словенија, Милан Кучан и претседателот на Босна и Херцеговина Алија Изетбеговиќ, претходниот ден го носи новиот устав, во кој повеќе нема Срби, така што Хрватска ќе стане држава на Хрватите и другите националности кои живеат таму (порано тоа беа Хрватите, Србите и другите националности), додека пак, Србија на 26 декември 1990 година зема 1,8 милијарди долари од централната банка на Југославија за свои потреби.

На 25 јуни 1991 година и формално започнува распадот на Југославија. Тогаш, на тој ден, Хрватскиот и Словенскиот парламент донесуваат одлука за прогласување независност. Два дена подоцна ЈНА се упатува кон Словенија со намера да ги поништи овие одлуки. Притоа избива војна помеѓу ЈНА и Словенците предводени од Јанез Јанша. Војната траела десетина дена. На почетокот на месец јули, истата 1991 година, Српската Држава донела одлука за повлекување на трупите од Словенија. Меѓутоа дел од армијата се повлекол на територијата на Хрватска. За време на опсадите на војните бази на ЈНА кои се наоѓале на територија на Словенија, доаѓа до криви напади на Словенците врз до тогаш сè уште регуларната Војска на Југославија. Исходотот од овие напади е голем број на жртви кои тогаш отслужувале редовен воен рок и биле на возраст од 18 до 23 години.²⁵

Пред тоа, на самиот почеток на 1991 година, почнуваат судирите меѓу Србите и Хрватите на територијата на Хрватска. Тогаш, претседателството на СФРЈ како водечки раководен орган во Државата, на чие чело стоел Борислав Јовиќ од Србија настојувал да се спречи секоја можност за избивање на војна. Во пролетта 1991 година војната се разгорувала, потоа во август следела жестоки битки кај Вуковар, помеѓу Хрватските Срби и ЈНА од една и Новоформираната хрватска војска од друга страна. Најпрво самопрогласената Хрватска им го земала Уставното право на Србите за нивниот државен статус како малцинство. Тоа резултирало со формирање на Српска Краина во 1991 год, како политички израз на вољата на Србите.

---

²⁵ Misha Glenny, "The Massacre of Yugoslavia," New York Review of Books, January 30, 1992

Најголемите страдања се случиле во Вуковар каде што борбите траеле од месец август до ноември. Тука Српските паравоени формации потпомогнати од ЈНА успеале да го скршат отпорот на Хрватците и да влезат во овој град.

Во јануари 1992 година, потпишан е договор меѓу претседателите Туџман и Милошевиќ за прекин на Огнот на територијата на Хрватска. Прекилот на огонот и дал Прилика на Хрватската Армија подобро да се припреми за следната Битка.

Следната голема битка била на 4 август 1995 година, кога Хрватската Армија со Операцијата Олуја го запоседнала Книн и ја растурила Српската Краина, по што 200.000 Срби пребегнале во Србија.

Подоцна, Собранието на СР Босна и Херцеговина, реагирајќи на случувањата во Југославија од 1991 година, донела „Акт за Реафирмација на независноста на Република Босна и Херцеговина“. Со овој чин, практично е донесена одлука за повлекување на сите Босанци од орагните на СФРЈ, сè додека не се најде единствено решение прифатливо за сите останати републики.

Овој Акт, допринел за воздигнување на етничката тензија и со него практично се најавува војната во Босна и Херцеговина, која траела од 1 март 1992 до 14 декември 1995 година, и претставува најголем воен судир во Европа по втората Светска војна.

Војната е предизвикана од растечкиот национализам и комплексната комбинација на Политичка, општествена и сигурносна криза која била резултат од Распадот на СФРЈ. Војната официјално завршила со потпишување на Дејтонскиот Договор.²⁶

---

²⁶ Sabrina P. Ramet, Angelo Georgakis. Thinking about Yugoslavia: Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo, str. 153, 201. Cambridge University Press, 2005

2. Создавање на независна Република Македонија

После солунските браќа Кирил и Методиј, после Самоиловото царство, во 1893 година се појавува Внатрешната Македонска Революционерна Организација, која се сметала за стожер на македонската борба за независност. Потоа, во 1903 година, во ликот на Крушевската република, ќе се издејствува одново Македонска држава, Прва Република на Балканот. Втората светска војна е нов повод Македонецот да се вклучи на вистинската страна, со свои услови: да биде признаен како народ и како држава. По завршувањето на војната, замисленото и се остварило, односно на 29 ноември 1943 година, се оформила новата федерација во која Македонците биле признаени за посебна нација, а Македонија за рамноправна членка во новата Федеративна Народна Република Југославија.²⁷

По смртта на Јосип Броз Тито, на 4 мај 1980 година, југословенската федерација е раководена од страна на Претседателството на СФРЈ, односно од колективен шеф поставен од страна на државата кој бил со едногодишен мандат. Истиот принцип бил применет и во републиките и во покраините. Започнатиот процес на сепаратизам (со Уставот од 1974 година) добил поширока димензија.

Тогаш, во земјата, спротивставеностите околу клучните политички и економски прашања се зголемувале, а паралелно со тоа растеле и меѓуетничките тензии, кои биле најизразени на Косово. Во март 1989 година, во услови на тешка политичка и стопанска криза, премиер на југословенската влада станал Анте Марковиќ, како што беше наведено и претходно во трудот.²⁸

Со донесувањето на сојузните законски измени во 1990 година било дозволено слободно формирање политички партии од страна на граѓаните и под одредени законски услови, тие биле регистрирани како правни субјекти. Тоа

²⁷ “Историја за четврта година реформирано гимназиско образование” - Даринка Петреска, Виолета Ачкоска, Маргарита Пешевска - Скопје: Табернакул, 2005;

²⁸ Гоцевски Трајан (2010) Кризите во независна Република Македонија, Култура, Скопје

значело воведување на политичкиот плурализам во Југославија, па така и во Македонија биле формирани повеќе политички партии.

Интересно е и да се напомене фактот дека во Република Македонија, во тоа време, во 1990 година, дејствувале 26 политички партии. Се создале услови за одржување на парламентарни избори. На 11 ноември 1990 година, се одржале првите парламентарни избори во Република Македонија, кои биле според мнозински изборен систем, преку кој на територијата на државата биле формирани 120 изборни единици. На овие избори, учествувале 18 политички партии и 43 независни кандидати.²⁹

На изборите, во предизборните кампањи, партиите на национална основа предлагале истапување од федерацијата и формирање на суверена и независна македонска држава, македонска војска, македонски пари, македонска спортска репрезентација. Од друга страна, пак, партиите кои имале комунистичка подлога, напорно се залагале за државата да остане во рамките на СФРЈ или за формирање на евентуална федерација или конфедерација.

Најмногу мандати освоила ВМРО-ДПМНЕ - 38, следена од СКМ ПДП со 31, ПДП со 22, Сојузот на реформски сили со 18, Социјалистичката партија на Македонија со 4, Странката на Југословените со 2 и Народната демократска партија и Партијата за целосна еманципација на Ромите по еден пратеник, за веднаш потоа, на конститутивната седница на новото собрание на 8 јануари 1991 година, за прв претседател на Собранието на Република Македонија да биде избран Стојан Андов.³⁰

Веќе на 18 јануари, на дневен ред на собраниската расправа бил ставен предлогот за избор на претседател на републиката, која функција, му била предложена, односно понудена на Киро Глигоров. На почетокот, Киро Глигоров не ги добил потребните две третини од гласовите, поради немање поддршка од страна на ВМРО-ДПМНЕ и ПДП. За кратко, оваа партија ја поддржува

---

²⁹ Георгиевски С., Додевски С. (2008) Документи за Република Македонија 1990-2005, Едиција документи за Македонија книга III, Правен факултет "Јустинијан први", Скопје

³⁰ Георгиевски С., Додевски С. (2008) Документи за Република Македонија 1990-2005, Едиција документи за Македонија книга III, Правен факултет "Јустинијан први", Скопје

кандидатурата на Глигоров, доколку за потпретседател и премиер на државата биде избрана личност која е член на нивната партија, па така, на 27 јануари 1991 година, на седницата на Собранието на Република Македонија, Киро Глигоров е избран за прв претседател на Република Македонија, а Љубчо Георгиевски од ВМРО-ДПМНЕ е избран за потпретседател на Република Македонија.³¹

Првиот државно-правен документ за мирно раздружување на Македонија од СФРЈ била Декларацијата за сувереност и независност на Република Македонија. Првата фаза била исцрпена на 25.01.1991 година, кога се усвоила Декларацијата за сувереност на Социјалистичка Република Македонија од страна на Собранието на СРМ, едногласно, со 120 гласа „за“ и со целосен консензус на сите, тогаш постојни 18 политички партии во државата. Меѓународно-правно опсервирана, Декларацијата била политички израз на несомнената волја на македонскиот народ да го практикува неоспорното, неотуѓивото и непотрошливото (трајно) право на самоопределување, како и правото на отцепување.

Втората фаза вклучувала усвојување на Одлуката за распишување референдум за независност и за сувереност на Република Македонија, со апсолутно мнозинство гласови „за“. Претставниците на коалицијата на албанските партии претставени во Собранието преку Партијата за демократски просперитет и Народно-демократската партија, гласале „против“.

Волјата на народот беше потврдена на 18 септември 1991 година во Собранието на Република Македонија со Декларација за прифаќање на резултатите од референдумот.³²

---

³¹ Ачкоска Виолета (2011) Лекции од современата македонска држава 1944-1991, Филозофски факултет, Скопје

³² На 8 септември 1991 година се одржал референдумот за сувереност и независност на македонската држава. Според официјалните податоци, од 1.495.626 гласачи на гласање излегле 1.132.981 граѓанин со право на глас или 71,85 отсто, а од вкупниот број граѓани кои гласале на Референдумот позитивно се изјасниле 1.079.308 граѓани односно 95,09 отсто (72,16 % од вкупниот број на граѓани со право на глас).

Следниот важен чекор во зацврстувањето на државата беше усвојувањето на Уставот, на 17 ноември 1991 година, кој беше дополнет по конфликтот во 2001 година и по потпишувањето на Охридскиот рамковен договор.

Меѓународно правниот субјективитет на државата беше признат на 8 април 1993 година, со акламација во Генералното собрание на Обединетите нации (ОН). Македонија беше примена како 181 рамноправна членка. Плашејќи се дека може да ги загуби македонските окупирани територии, Грција беше првата која се спротивстави на независноста на Република Македонија.

Иако Европската заедница призна дека Македонија ги исполнува условите потребни за официјално признавање, поради спротивставувањето на Грција, која веќе беше членка на заедницата, Европската комисија реши да го одложи признавањето. Грција, исплашена дека Македонија може да поднесе историски, културни и јазични барања во однос на (Егејска) Македонија, односно окупираниот дел од Македонија од страна на Грција, инсистираше на тоа дека новата држава нема право да го употребува името „Македонија“ и нема право да го користи амблемот на античка Македонија на своето знаме. Во јули 1992 година се одржаа масовните демонстрации на Македонците во главниот град Скопје поради неуспехот да се добие признание. Но, и покрај грчките противења, Македонија во 1993 година беше примена во Обединетите нации под привремената референца (неофицијалното име) „Поранешна Југословенска Република Македонија“. Следеше воспоставување целосни дипломатски односи со голем број земји на Европската заедница, додека Русија, Кина, Турција, Бугарија и повеќето земји ги игнорираа приговорите на Грција и ја признаа Македонија под нејзиното уставно име „Република Македонија“.

Албанскиот електорат го бојкотирал референдумот и со тоа одбил да ја изрази својата волја на демократски начин.

Собранието на Република Македонија на седницата од 17 септември 1991 година ги потврдило резултатите на референдумот, а 8 септември како Ден на независноста бил прогласен за државен празник.

3. Периодот на транзиција, политички промени и политичката криза во Република Македонија

Општествената деструктивност на недемократската транзиција во Република Македонија во периодот од 1990 година, може да биде анализирана преку бројот на политичките партии, нивното организирање и функционирање во опозиција и на власт, моделите на изборните системи спроведувани во пракса, основните карактеристики на изборните циклуси (парламентарни, претседателски, локални), карактерот и штетите од транзицијата и приватизацијата и економските реформи во државата.

За овој период со сигурност можеме да кажеме дека сите ние во Република Македонија го живееме времето на транзицијата. Едни велат дека тоа е промена, други дека е трансформација, а трети (најголем број) ја чувствуваат и доживуваат како пекол. Можеме да кажеме дека најголем дел од населението ја доживуваше, а и сè уште ја доживува, како утопија, или утопистика.³³

Сведоци бевме и современици на многубројни, разновидни, противречни и драматични појави, процеси и тенденции за сеопшта и долготрајна криза во источноевропските држави, во тој контекст и во Република Македонија. Условите на таа и таква транзиција претставуваа, колку прилика, толку и предизвик за целосно промислување на општеството и неговите феномени. Сепак, стекнатото искуство во периодот од 1990 година до 2005 година, нè наведува да констатираме дека во Македонија недостасуваше стратегија за демократска транзиција. Можеби затоа неодминливо е чувството на најголем број на граѓани на Македонија, дека, или тапкавме во место, или се вртевме во круг. А не би требало да е така.

---

³³ Глигоров Кирил (2002) Македонија е се што имаме, Култура, Скопје

Истражувањето на само еден аспект, и анализирањето на само една димензија, на транзицијата значи неможност да се дофати објективното можно ниво на спознавањето, а особено неможност да се оствари целината на спознавањето (а токму така, нестручно и необјективно, се однесува денешната опозиција, која вели дека кризата во Македонија почнала од 2006 година, без да објасни што се случувало во нашата држава во периодот од 1990 година до 2006 година, а особено во периодот 1994 година до 1998 година).

Значи, станува збор за присутните општествени конфликти, за контрадикторностите во врска со нив, за нивната природа, видовите, почетокот на истите, како и нивниот обем. Истите многу малку ги земаме предвид, а уште помалку ги проучуваме, но затоа имаме големи последици и трпиме огромни штети. Сето ова е последица за неводењето грижа за структурната втемеленост на општествените судири, уште од самиот почеток на истите, како и за начините на управување на општествените конфликти за целиот тој период. На ова особено опоменува Ралф Дарендорф, кој постави нова теорија на општествените конфликти и разработи систем на нивно управување (менаџирање).

Истото може да се каже и за социјалната поларизација и општествената нееднаквост, затоа што тие се неодминливи содржини на транзицијата што и се случи, а и уште и се случува, на Македонија (особено за периодот од 1994 година до 1998 година, кога без соработка со опозицијата тогашната власт – СДСМ, СПМ и ЛПМ - изврши срамна приватизација, како на општествениот, така и на државниот капитал, во вид на невиден грабеж од страна на десетина до дваесет бизнисмени, т.н. тајкуни, а во вистинска смисла на зборот ограбувачи на македонското национално богатство). Кога на ова ќе се додаде дека распаѓањето на општествените и државните системи, во Југоисточна Европа во деведесеттите години од минатиот век, се случи со посебна брзина, ширина и жестина, можеби присутната збунетост и дезориентираност на политичките субјекти, а во тој контекст и на политичките партии, е разбирлива. Но, во никој случај не може да се прифати долгото траење на таквата состојба и немањето на визија и стратегија (кај политичките партии од тој период), за надминување на истата.

Предолгото траење на овој хаос, а некои велат и агонија, доведе до енормно големи социјални поларизации, но и уште поголеми економски нееднаквости и разлики кај населението во Македонија. Овие поларизации, нееднаквости и разлики како да станаа главна содржина и карактеристика на транзицијата што ни се случуваше во тој период.³⁴

А, требаше (сакавме) да се случи сосема спротивното. Основната цел на транзицијата е, премин од една лоша и незадоволителна моментална состојба, во нова квалитетно подобра општествена состојба. Значи, требаше да ни се случи премин од полоша состојба (во која бевме – еднопартиски социјалистички/комунистички режим), во подобра состојба (која ја посакувавме и сè уште ја посакуваме – политички систем на демократија и плурализам).

Со жалење можеме да констатираме дека нам, во тоа време, ни се случуваше нешто сосема спротивно. Доживевме премин од лоша општествена состојба во уште полоша. Наместо организирани промени и промени кон подобро, нам ни се случуваа стихиски промени. Истите, во најголема мера се ретроградни промени, чии основни карактеристики се изразена економска криза, сè поголема беда, сиромаштија на која и нема крај, голем пораст на насилство и криминал и сè поголема анемија на државата и општеството. Сето ова, Македонија го доживеа со груби социјални раслојувања, уништување на и онака малата средна класа што постоеше. А токму таа и таква средна класа требаше да претставува темел на новиот демократски и пазарен стабилен систем.

Сите емпириски истражувања покажуваат дека во најголема мера и процент, граѓаните во Република Македонија се разочарани и, после периодот 1994 – 1998 година, имаат чувство на изгубеност и бесперспективност. Доколку сето ова е вистина, а сите факти укажуваат на тоа, со жалење мора да констатираме дека во Македонија, особено во наведениот период, имавме квазидемократија, привид на парламентаризам, авторитарен и полутоталитарен систем на управување, централистички организирана партиска држава, економија

---

³⁴ Гоцевски Трајан (2001) Одбрамбеното осамостојување на Република Македонија: Чекор кон суверена држава, Македонска ризница, Куманово

сè уште диригирана од државата, партиско и зависно судство, во најголема мера монополизирани медиуми, маргинализирани синдикати, невлијателна вонпарламентарна опозиција, голем обем на непочитување на човековите права и слободи и, повеќе или помалку, сè уште присутен национализам.

Заклучокот е поразителен: Македонија и после петнаесет години плурализам и транзиција, беше држава сместена во европската полупериферија. Единствено наше друштво беа Албанија, Србија и Црна Гора, и Босна и Херцеговина. Можеби на овие и вакви промени (општествени, политички, економски) што тогаш се случуваа во Македонија повеќе одговара поимот трансформација, или, можеби, некој друг поим, многу поблизок до актуелната општествена деструкција што ни се случуваше.

Познато е дека не постои универзален модел на промени, односно универзален рецепт на транзиција, ниту пак униформен модел на модернизација на севкупните општествени односи. Токму затоа потребно е знаење, поседување на умешност и користење на мудрост за да се прифати и употреби најсоодветниот и најприфатливиот модел за севкупни промени во општеството и државата како што е Македонија.

Неспорно е дека Македонија, во моментот кога одлучи да прифати плурализам и гради демократија (1990 – 1991 година), немаше безмалку никакви либерални традиции, како во политичката, така и во економската сфера. Со доза на голема загриженост, особено за периодот 1994 – 1998 година, мора да се констатира дека отсутствуваше духот на правната држава, владеење на правото, принципите на цивилното општество и политичката просветеност воопшто. Тоа е затоа што главно демократските аспирации и стандарди на политичките субјекти беа ниски, а нивото на присутните колективистичките идеологии (рецидивите од поранешниот и напуштен режим), сè уште загрижувачко.

Мора да се признае дека либералната и демократската реконструкција и афирмација на виталните вредности на цивилното општество во Република Македонија, ако не сигурно, тогаш најверојатно, ќе потрае уште долго. Незаменлив, а можеби и прв неопходен услов за тоа е слободата на јавното

изразување на мислата и зборот на сите субјекти во општеството. Тоа е единствениот, вистински и исправен начин на конституирање на демократска јавност во Македонија. Повеќе од извесно е, дека одејќи по овој пат, ќе помине долго време додека да се достигне целта на модерната политичка пракса – вистинското и слободно здружување (политичко, економско, национално, религиозно) кое е граматика на политиката, како и компромисот кој е нејзина стратегија на остварување.

Значи, демократијата е неминовност на општество што е во транзиција како што а македонското. Но, поради огромните бариери изразени во спектар од објективни тешкотии до субјективни слабости и пропусти, изразени особено во периодот 1990 година – 1998 година, Македонија на вистинската демократија ќе почека уште некое време.

Можеме да заклучиме дека, колку и да е тешка и противречна, демократската транзиција нема алтернатива во постсоцијалистичко општество какво што е македонското. Доколку не биде погрешно проектирана, а токму таква беше транзицијата во Македонија за анализираниот период, и трајно изместена, демократската транзиција мора да создаде претпоставки и основи за развој на отворено општество, кое според Карл Попер, го карактеризираат, критички ум, индивидуални иницијативи, лична одговорност, менливост на власта на демократски начин и слично.

За успешноста на овој процес потребни и значајни се и културни претпоставки за транзицијата, односно ширење на политичка култура, култура на дијалог, пракса на критичка мисла и слично. Ова се и услови граѓаните да бидат осознаени, слободни, вклучени и активни, што, според Аристотел, е неопходен услов една држава да биде демократска.

Што се однесува до членството на Република Македонија во Европската унија, може да се наведе дека теоријата не познава случај, во кој Европската унија поканила одредена земја да аплицира за зачленување во Унијата. Тоа значи дека секоја земја самостојно аплицира за членство и во одреден период треба да докаже дека може да ги исполни бараните пристапни услови и критериуми.

Преговорите за пристапување на една земја во ЕУ за Комисијата и за другите учесници се уникатни од повеќе аспекти и се различни за секоја земја-кандидатка.

Република Македонија од 2005 година, согласно заклучоците на Европскиот Совет е со статус на земја-кандидат за членство во Европската Унија, без можност да ги започне преговорите поради наметнатиот спор од страна на Република Грција и проблемот што оваа земја го има во однос на уставното име на Република Македонија.

Република Македонија речиси во целост го има усвоено законодавството на ЕУ и е во чекалната на Унијата за започнување на преговорите за пристапување во Унијата. Оттаму, може да се наведе дека главен проблем во процесот на започнување на преговорите со Унијата се појавува Република Грција. Спорот околу името што Република Грција го има со Република Македонија опфаќа неколку прашања главно поврзани со името на државата Република Македонија, идентитетот, и службениот јазик на земјата. Спорот сè уште се наоѓа под медијаторство на ООН, без никаков напредок во насока на негово надминување.

Како клучни датуми за односите меѓу Република Македонија и Европската унија, во продолжение ќе бидат наведени следните:

Во 1995 година, Република Македонија воспостави дипломатски односи со Европската Унија;

Во 1996 година е потпишан првиот билатерален договор со Унијата, договор за користење на помош од програмата ФАРЕ (PHARE);

Во 1997 година е потпишан Договорот за соработка кој е во сила се до 2004 година, како и Договор за текстилот кој е во сила до 1998 година;

Во април 2001 година е потпишана Спогодбата за стабилизација и асоцијација-прва од таков вид. Спогодбата стапи во сила во април 2004 година;

На 22 март 2004 година Република Македонија поднесе барање за зачленување на земјата во Унијата, додека во 2004 година Република Македонија ја донесе Националната стратегија за интеграција во ЕУ;

На 16 декември 2005 година, Република Македонија стекна кандидатски статус за членство во ЕУ, додека во 2007 година, Република Македонија ја усвои Националната програма за усвојување на правото на ЕУ и го донесе националниот Развоен план за период 2007-2009 година, како и претпристапната економска програма³⁵.

---

³⁵ Преговори за членство во Европската Унија (Предговори за пристапување кон Европската Унија)
-Влада на РМ. Скопје 2009

Глава 3. Охридскиот рамковен договор и периодот на политичките промени

1. Вооружениот конфликт и Охридскиот рамковен договор

Самото осамостојување на Македонија на почетокот изгледаше како пример, за разлика од останатите држави од поранешна Југославија. Тогаш, државата беше наречена оаза на мирот на Балканот.³⁶

Уште од донесувањето на Декларацијата за независност на Македонија, можеше да се насети етничкиот конфликт кој што и` предстоеше на земјата. Уште од првиот член на декларацијата, можеше да се увиди дека постои јасна цел за создавање на еднонационална држава, непочитувајќи го постоечкиот етнички состав на присутното население.³⁷ Преку декларацијата, државата ја исклучуваше можноста за создавање на една мултиетничка држава, држава во која би биле вклучени како Албанците, така и другите народи кои живеат во Македонија.³⁸ Се сметаше дека преку одржувањето на референдум, би можело да се даде легитимитет на создавањето на еднонационална држава во мултиетничко општество. Вака, само може да се зајакне незадоволството и да се зацврсти единството на албанците, односно на албанскиот народ во Македонија.

---

³⁶ International Crisis Group Report, "Macedonia's name: breaking the deadlock", Europe Briefing бр. 52, Prishtina/Brussels, 12 јануари 2009, стр. 1

³⁷ Според ЦИА, The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/mk.html> и според податоците од последниот попис во Македонија (2002) етничкиот состав на Македонија е следен: Македонци 64,2%, Албанци 25,2%, Турци 3,9%, Роми 2,7%, Срби 1,8%, други 2,2%. Сепак, бројот на албанското население претставува 1/3 од населението кое живее во Македонија. Рахим Велиу: "Geographical span and the Albanian population movement in Macedonia", Тетово, 2002, стр. 40

³⁸ Член 1 од Декларацијата во која се наведува дека идејата за создавање независна Македонија го изразуваше правото на македонскиот народ за самоопределување. "Deklaratë për sovranitetin e Republikës së Maqedonisë" op. cit.

Покрај неучеството на албанците на референдумот за независност, кои истиот го бојкотираа, исто така, односно без нивно учество, беше усвоен и Уставот со сите формулации кои Албанците ги третираа како граѓани од втор ред, а не како државотворен народ.³⁹

Уставот на Република Македонија од 1991 година на ист начин создаваше идентификационен систем од две нивоа составен од главниот народ и од малцинствата. Самата Преамбула на Уставот сведочеше за тенденциите за создавање држава-нација наместо граѓанска држава, во која сите етникуми би се чувствувале еднакви.⁴⁰ На ваков начин државата се потпира на главниот народ кој според ова карактеристично начело ќе има супериорен легитимитет над легитимитетот на малцинствата.⁴¹

Секогаш, имајќи го предвид фактот дека Албанците сочинуваат една третина од населението во оваа држава и тие се автохтон народ на овие предели, воведувањето на овој израмнувачки систем, во кој Албанците би биле еднакви со другите малцинства, ќе го зголеми нивниот гнев. Меѓутоа и самата Македонија ќе се категоризира како држава со уставен национализам, иако *de facto* со карактеристики на типично мултиетничко општество.⁴²

---

³⁹ Според Срѓан Керим, меѓу петте хендикепи на македонската демократија и причините зошто Македонија во 2001 падна во клештата на кризата, како прв го става „усвојувањето на Уставот без учество на претставниците на вториот најголем етникум на државата“. Срѓан Керим “Urat e së ardhmes“, Тирана: Ideart, 2006, стр.164-165

⁴⁰ Во Преамбулата се вели: „...Македонија е конституирана како национална држава на македонскиот народ во која се обезбедуваат целосна граѓанска рамноправност и трајно сожителство на македонскиот народ со Албанците, Турците, Власите, Ромите и со другите националности кои живеат во Република Македонија“, „Службен весник на Р. Македонија, бр. 52, 22 ноември, 1991, стр.13. Во Joseph Marko, “The Referendum for Decentralization in Macedonia in 2004: A Litmus Test for Macedonia’s Interethnic Relations, European Yearbooks of Minority Issues Vol 4,2004/2005, стр. 9 се вели: „Славомакедонските политичари ги избегнуваа сложените преговори, пакти и консензуални договори во овој период.“

⁴¹ Наташа Андоновска, „Les Albanais de Macédoine: perspectives et limites d’une double identité“ во Christophe Chiclet et Bernard Lory (ed.) “La République de Macédoine”, Paris, 1998, f.66

⁴² Мирјана Малеска, Лидија Христова, „Споделување на власта во мултикултурните општини во Република Македонија, Годишник на институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, Година XXXI, бр. 1, Скопје, 2006, стр. 100

На Албанците во Македонија подолго време им се одрекнувала употребата на јазикот во установи, правото на високо образование на нивниот мајчин јазик, употребата на националното знаме, дури и честопати се користеше насилство за да се спречи извршувањето на овие витални права. Друг хендикеп на македонската демократија во текот на десетгодишниот период по нејзиното осамостојување, како што изразува Керим⁴³, е радикализација на ситуацијата, вклучувајќи и употреба на сила за решавање на некои етнички противречности (употребата на албанското знаме, Универзитет во Тетово).⁴⁴

Наведеното, се јавува како мотив, односно како причина за воениот конфликт во Република Македонија во 2001 година, кој траел од јануари до ноември 2001 година, а кој започнал кога албанската паравоена формација Ослободителна Народна Армија (скратено ОНА), ги нападнала безбедносните сили на Македонија. Конфликтот завршил со потпишувањето на Охридскиот рамковен договор во август истата година.

Првите дејства на етничките албанци во Македонија настапиле кон крајот на 2000 година и почетокот на 2001 година, главно по линијата на границата на Македонија со тогашната српска провинција (денеска држава) Косово. Во почетокот на војната, често пати ОНА ги повикувала македонското население во северозападна Македонија да ги напуштат своите домови. Во почетокот на кризата, македонските власти не превзеле големи мерки, бидејќи биле уверувани дека ваквите дејствија не биле насочени против Македонија. Но, по цели скоро два месеци, состојбата излегла од контрола и македонските власти започнале конечно со подготовка за војна. Но, од друга страна пак, албанските претставници тврделе дека Република Македонија била подготвена за оваа војна.

---

⁴³ Керим, *op. cit.*, стр. 164-165

⁴⁴ Во 1994 година, на напорите на албанските интелектуалци за создавање на универзитет на албански јазик, македонската влада брутално им се спротистави рушејќи ги објектите, каде што се одржеа првите предавања и предизвикувајќи една жртва и ранети граѓани. Во 1997 година, вооружените македонски полициски единици навлегуваа во Тетово и Гостивар за да го спречат поставувањето на албанското национално знаме пред општинските згради во овие два града. На овие настани, тројца Албанци беа убиени и сто повредени, беа затворени градоначалниците и претседавачите на општинските совети. За повеќе види Реџеџи, *op.cit.*, стр.108-129

Во јануари 2001 година се појавила Националната Ослободителна Армија и ја потврдила одговорноста за постојаните напади против македонската полиција. Лидерите на ОНА, Али Ахмети и неговиот вујко Фазли Велију, кои потекнуваат од Западна Македонија, изјавиле дека поседуваат илјадници војници кои се спремни да војуваат против македонската полиција. Но и покрај тоа, тие во тоа време немале поддршка од страна на тогашните најголеми албански политички партии во Македонија, ПДП и ДПА. Македонските власти изјавиле дека бунтовниците кои се припадници на ОНА главно потекнуваат од Косово, како главен извор на агресија и месните етнички Албанци во Македонија.⁴⁵

Конфликтот во Македонија, неофицијално започнал кон крајот на јануари 2001 година, во пограничното село Танушевци. На 16 февруари 2001 година, во истото село, новинарска екипа на А1 телевизија била заробена, а по одземањето на камерата новинарите биле ослободени. По двонеделни препукувања, бојното поле се префрлило во Тетово. Во месноста Кале во Тетово, на 14 март биле регистрирани вооружени напади врз безбедносната полиција. Веќе на 23 март, од страна на властите во Република Македонија била донесена одлука за голем напад врз позициите на ОНА.⁴⁶

По околу двонеделно стишие, на 28 април, на патот меѓу селата Селце и Вејце во Тетово, 16 припадници на безбедносните сили на Македонија при патролирање наишле на заседа, при што загинале осум, а шест војници припадници на безбедносните сили на Македонија биле повредени. Според извршената обдукција, утврдена по смртта, било утврдено дека телата на убиените полицајци и војници по смртта биле дополнително масакрирани. По ова, низ поголемите градови во Република Македонија започнал голем револт на месното население. Македонските власти, во меѓувреме упатиле повик кон ОНА за прекин на огнот кој истиот не бил прифатен.

---

⁴⁵ Зеќирија Реџеџи, “Zhvillimet politiko-shoqërore te shqiptarët në Maqedoni 1990-2001“, Тетово: 2005, стр. 32

⁴⁶ www.reporter.mk/naslovna/kako-zapocna-voeniot-konflikt-vo-2001-god/

На 4 мај околу 4.000 албански герилци од Косово упаднале на македонска територија и освоиле голем дел од северниот дел на Македонија, главно во околината на Куманово. Со ова, се отворило уште едно бојно поле. Борби се воделе во селата Слупчане, Ваксинце, Липково, Оризаре, Отља и други. Развојот на војната во тој момент бил на страната на ОНА. Како резултат на ова, македонските безбедносни сили спровеле големи акции во селата Матејче и Слупчане на 9 јуни.⁴⁷

По заземањето на скопското село Арачиново, на 9 јуни 2001 година, чиј главен командант бил Командант Хоџа или Џезаир Шаќири, на 22 јуни, македонските безбедносни сили ја започнале решителната офанзива за чистење на теренот од албанските екстремисти во селото. Следниот ден, двата борбени авиони „Сухој 25“ на македонската воена ескадрила, управувани од пилоти на АРМ, ги извршиле првите извидувачки дејства над селото. Македонските сили брзо напредувале, нанесувајќи им големи штети на албанските бунтовници. Битката траела само три дена, откако албанските бунтовници, истакнувајќи бели знамиња, дале знак дека се предаваат. Под покровителство на НАТО, било договорено да се евакуираат припадниците на ОНА, и од Арачиново да се преместат во Липково.

Така, на околу 350 бунтовници им било дозволено да го напуштат селото со своето оружје, со помош на американските трупи кои служеле во КФОР и силите на НАТО во Косово, ОБСЕ и Мисијата на Европската Унија. На македонската страна и било наредено да се повлече. Како знак на ова, истата вечер неколку илјади Македонци се собрале пред парламентот во Скопје на протести, при кое зградата била заземена, а протестот се претворил во масовни немири.

Со потпишување на Охридскиот рамковен договор, бунтовниците се согласиле на примирје во јуни, но и покрај тоа бунтовниците продолжиле со препукувања врз целите на македонската полиција.

---

⁴⁷ www.reporter.mk/naslovna/kako-zapocna-voeniot-konflikt-vo-2001-god/

Директни потписници на Охридскиот договор се македонските власти, предводени од претседателот Борис Трајковски и премиерот Љубчо Георгиевски и лидерот на опозициската СДСМ, Бранко Црвенковски, и албанската страна предводена од Арбен Џафери и Имер Имери, како и Франсоа Леотард (претставник на Европската Унија) и Џемс Пердју (Медијатор од САД). Со овој договор, на албанското население кое живее во Република Македонија му биле ветени поголеми права, кои вклучуваат: подигање на албанскиот јазик за официјален јазик во државата, зголемување на бројот на етничките Албанци во управувањето и администрацијата на државното управување, во полицијата и армијата, како и донесување на нов план за децентрализација.⁴⁸

Охридскиот рамковен договор е договор за внатрешното уредување на малцинските права во Република Македонија, потпишан на 13 август 2001 година. Истиот е потпишан помеѓу претставниците на тогашните најголеми политички партии, и специјални претставници на ЕУ и на САД. Охридскиот договор е склучен во текот на ескалацијата на насилства помеѓу терористите од албанска националност и македонските бранители во Конфликтот од 2001. Поради тоа, многу граѓани, особено од македонска националност, го сметале договорот за насилно изнуден и неприфатлив.

Десет години подоцна (2011), експертите и граѓаните се сеуште поделени околу тоа дали е Охридскиот договор извор на стабилност или напротив, извор на нестабилност за Република Македонија. Сепак, договорот и понатаму доследно се спроведува и се претвори во платформа за промоција и заштита на правата на албанското малцинство.

Преговорите се одвивале во Вилата Билјана во Охрид во текот на јули и август 2001, каде што е и парафиран договорот на 10 август 2001 година, па оттаму и неговото име е Охридски договор.

---

⁴⁸ Biljana Belamaric, "Attempting to Resolve an Ethnic Conflict: The Language of the 2001 Macedonian Constitution", *Southeast European Politics*, Vol. IV, Бр. 1, мај 2003 стр. 25-40

Преговорите траеле речиси еден месец и во нив учествувале претседателот на државата Борис Трајковски, претставниците на политичките партии: Бранко Црвенковски, претседател на СДСМ, Љубчо Георгиевски, претседател на ВМРО-ДПМНЕ, Имер Имери, претседател на ПДП, и Арбен Џафери, претседател на ДПА, потоа претставници на ЕУ: Франсоа Леотар и Хавиер Солана, претставници на САД: Питер Фејт и Џејмс Пердју, разни советници и експерти: Владо Поповски, Љубомир Фрчковски, и други.

Преговорите биле мошне напнати, бидејќи се одвивале паралелно со вооружени непријателства помеѓу двете страни. Во неколку наврати постоела можноста да се прекинат преговорите и конфликтот да ескалира во отворена граѓанска војна.

По завршувањето на преговорите во Охрид, на 13 август 2001 година, во Скопје, договорот го потпишале (по азбучен ред): Љубчо Георгиевски, претседател на ВМРО-ДПМНЕ, Имер Имери, претседател на ПДП, Борис Трајковски, претседател на Република Македонија, Бранко Црвенковски, претседател на СДСМ, и Арбен Џафери, претседател на ДПА.

Како гаранти на договорот од меѓународната заедница, потписници на договорот се и специјалните претставници: Франсоа Леотар, претставник на ЕУ и Џејмс Пердју, претставник на САД.

Охридскиот договор, практично, претставува документ кој ги постави основните начела на една граѓанска држава. И покрај претензиите на македонските конституционалисти дека интервенциите во Преамбулата на Уставот се направени во духот на европскиот конституционализам и радикално одделување од традиционалниот концепт на нација - држава, „измените на Уставот беа повеќе на нивото на терминологијата отколку на начелата“.⁴⁹ Во Преамбулата, наместо да се каже „албанска националност“, сега се вели: „дел од албанскиот народ“.

---

⁴⁹ Biljana Belamaric, "Attempting to Resolve an Ethnic Conflict: The Language of the 2001 Macedonian Constitution", *Southeast European Politics*, Vol. IV, Бр. 1, мај 2003 стр. 25-40

Секаде на друго место на националностите им се обраќаат со неутрален термин „заедници“⁵⁰ или „граѓани во административните единици во кои најмалку 20% од нив зборуваат на друг јазик од македонскиот“.⁵¹ Системот на два нивоа „македонскиот народ“ и „делови од народи“ како и ставање на Албанците на една линија со другите немакедонски заедници, сè уште содржат рецидиви од југословенскиот Устав од 1974 година.

Овој документ се состои од основните начела во кои е наведено следново:⁵²

- ✓ Целосно и безусловно се отфрла употребата на насилство за остварување политички цели. Само мирни политички решенија можат да ја загарантираат стабилната и демократска иднина на Македонија.
- ✓ Суверенитетот и територијалниот интегритет на Македонија, и унитарниот карактер на државата се неповредливи и мора да се сочуваат. Не постојат територијални решенија за етничките прашања.
- ✓ Мултиетничкиот карактер на македонското општество мора да се зачува и да најде свој одраз во јавниот живот.
- ✓ Една современа демократска држава, во природниот тек на својот развој и созревање, мора постојано да обезбеди нејзиниот Устав целосно да ги исполнува потребите на сите нејзини граѓани во согласност со највисоките меѓународни стандарди, коишто и самите постојано се развиваат.

Покрај основните начела, овој договор опфаќа: застапеноста на децентрализирано управување, начелото на недискриминација и на правичната застапеност, посебни парламентарни процедури кои го вклучуваат „Бадентеровото мнозинство“, образованието и употребата на јазиците, изразување на идентитетот, делот на имплементација и анексите со уставните измени, законските измени и мерките за градење доверба.

⁵⁰ Член 48 од Уставот од 2001 година. Устав на Република Македонија, 2001

⁵¹ Член 7, Устав на Република Македонија, 2001 година, *op.cit.*

⁵² Brunnbauer, Ulf (2002). "The implementation of the Ohrid Agreement: Ethnic Macedonian resentments" (PDF). *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* (1/2002). Retrieved 2015-05-18

1.1. Основни принципи на Охридскиот рамковен договор

Охридскиот рамковен договор е составен од општ дел, кој ги идентификува главните проблеми и промени во Република Македонија и од три анекси.⁵³ Целта на измените на Уставот е да се подобрат механизмите за делење на власта на политичкиот систем и да се спречи каква и да била натамошна дискриминација на Албанците во социјални и политички нивоа.

Точките во наредниов текст, даваат усогласена рамка за обезбедување на иднината на демократијата во Македонија и овозможување на развојот на поблиски и поинтегрирани односи помеѓу Република Македонија и Евроатлантската заедница. Овој Рамковен договор го промовира мирниот и хармоничен развој на граѓанското општество, истовремено почитувајќи го етничкиот идентитет и интересите на сите македонски граѓани.

Како основни принципи, во Охридскиот рамковен договор се наведуваат:

1. Целосно и безусловно се отфрла употребата на насилство за остварување политички цели. Само мирни политички решенија можат да ја загарантираат стабилната и демократска иднина на Македонија.
2. Суверенитетот и територијалниот интегритет на Македонија, и унитарниот карактер на државата се неповредливи и мора да се сочуваат. Не постојат територијални решенија за етничките прашања.
3. Мултиетничкиот карактер на македонското општество мора да се сочува и да најде свој одраз во јавниот живот.
4. Една современа демократска држава, во природниот тек на својот развој и созревање, мора постојано да обезбеди нејзиниот Устав целосно да ги

---

⁵³ Brunnbauer, Ulf (2002). "The implementation of the Ohrid Agreement: Ethnic Macedonian resentments" (PDF). *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* (1/2002). Retrieved 2015-05-18

исполнува потребите на сите нејзини граѓани во согласност со највисоките меѓународни стандарди, коишто и самите постојано се развиваат.

5. Развојот на локалната самоуправа е од суштествено значење за поттикнување на учеството на граѓаните во демократскиот живот, и за унапредување на почитувањето на идентитетот на заедниците.

Во однос на прекин на непријателствата, во договорот се наведува дека страните го истакнуваат значењето на заложбите од 5 јули 2001 година. Ќе има целосен прекин на непријателствата, целосно доброволно разоружување на етничките албански вооружени групи, и нивно целосно доброволно распаѓање. Тие го прифаќаат фактот дека за донесување Одлука од страна на НАТО да помогне во овој контекст, ќе биде потребно воспоставување општ, безусловен и неограничен прекин на огнот, согласност за политичко решение за проблемите на земјата, јасна заложба на вооружените групи доброволно да се разоружаат, и прифаќање од сите договорни страни на условите и ограничувањата во рамките на кои ќе делуваат силите на НАТО.

Во однос на развојот на децентрализирана власт, со договорот се планира усвојување на ревидиран Закон за локална самоуправа со кој ќе се зајакнат овластувањата на избраните локални претставници, и значително ќе се зголемат нивните надлежности во согласност со Уставот и Европската повелба за локална самоуправа, при што ќе се одрази принципот на вертикална организираност кој што во моментот важи во Европската унија.

Зголемените надлежности, пред сè, ќе се однесуваат на областите на јавните услуги, урбаното и руралното планирање, заштитата на животната средина, локалниот економски развој, културата, локалните финансии, образованието, социјалната заштита и здравствената заштита. Ќе се усвои Закон за финансирање на локалната самоуправа, за да се обезбеди соодветен систем на финансирање, за да им се овозможи на локалните власти да ги исполнуваат сите свои надлежности.

Со договорот, исто така, е опфатено и целосното почитување на принципот на недискриминација и рамноправен третман на сите лица пред законот. Овој принцип особено ќе треба да се применува во однос на вработувањата во јавната администрација и јавните претпријатија, како и кај пристапот до јавното финансирање за развојот на деловните активности.

За Уставниот суд, една третина од судиите ќе се избира од страна на Собранието, со мнозинство од вкупниот број пратеници, која ќе содржи мнозинство од вкупниот број пратеници кои тврдат дека припаѓаат на заедниците кои не се мнозинско население во Македонија. Оваа постапка ќе се применува и при изборот на Народниот правобранител и на тројца членови на Судскиот совет.

Во однос на основното и средното образование, наставата ќе се изведува на мајчините јазици на учениците, а истовремено во цела Македонија ќе се применуваат унифицирани стандарди за академските програми.

Анекси кои се составен дел од Рамковниот договор се следните:

А. Уставни амандмани,

Б. Измени во законодавството и

Ц. Имплементација и мерки за градење доверба.

Конечно, покрај тоа што принципите на Охридскиот рамковен договор се исполнети, во согласност со коалициската влада, постои загриженост дека спроведувањето на законодавството е забавено.⁵⁴

---

⁵⁴ Андреевска Е., Мемети, М., Реџеџи, С., Рустеми, А., Халили, А., Политичкиот дух и функционирањето на државната администрација според Охридскиот рамковен договор, превземено од www.seeu.edu.mk/files/research/projects/OFA_MK_Final.pdf, str. 105-111

2. Политичката криза после Охридскиот рамковен договор

Охридскиот рамковен договор (ОРД) направи значајни промени и предизвици во уставното и во политичкото уредување во Македонија. Охридскиот рамковен договор имаше цел да ја подобри севкупната положба на Албанците и на другите заедници во Македонија, како и да им даде поголеми колективни права.

Врз основа на ова, и практично, еднаквоста и недискриминаторските политики се најважните прашања со цел почитување и целосна заштита на човековите права.

Меѓутоа, денес е очигледно дека имплементацијата на Охридскиот рамковен договор (ОРД) јасно ги дели етничките групи во Македонија. Тоа е забележано во спроведувањето кое е одложено, недостигот на (политичката) волја и во очекувањата на мнозинските групи кои би оствариле еднаква позиција во државната, јавната администрација и други јавни институции кои не се исполнети.

Охридскиот договор не успеа. Ако се спроведеше во согласност со предвидената динамика, Македонците ќе беа веќе дел од НАТО и ќе постигнеа напредок во пристапот на ЕУ. Земјата нема да се соочи со политичка и економска криза или емиграција на нејзините граѓани кои не ја гледаат иднината во својата земја. Така граѓаните на Македонија го опишуваат спроведувањето на Охридскиот договор.

Професорот Халил Лита е еден од многуте кои веруваат дека неуспехот да се имплементира Охридскиот договор ќе биде скап настан за иднината на Македонија. „Охридскиот договор е политички неуспех што ќе биде многу скап во Македонија - повеќе од конфликт и период на неспроведување“.

Одговорноста лежи во политичките партии на власт, кои го користат во процесот на имплементација, со цел да победат на изборите. Македонија има потреба од договор за краткорочен анексија за итно спроведување на Охридскиот договор или нов договор кој ќе ги вклучува и решенијата за политичка и економска криза, кризата на судството и на кризата пред 2001 година.

Хамза Салиу, пензионер од Скопје, смета дека Охридскиот договор да се спроведуваше на време, до сега веројатно Македонија ќе беше членка на НАТО и на Европската унија. Зошто? Бидејќи нема да има потреба (за владата) за да се справи со соодветна и правична застапеност на етничките заедници, особено на албанската заедница во институциите во Македонија, и никој не зборуваше за употребата на албанското знаме или измислени случаи против Албанците.

Во Охридскиот рамковен договор, што беше главната причина за прекин на конфликтот во 2001 година, целосно имплементирани, нашата земја нема да се снајде со вакви предизвици, како на политичката криза која не може да се реши дури и меѓународни актери; нема да има економска криза и дека нема да има меѓуетнички инциденти во земјата, како што се напади на автобуси насочена против Албанците, насилството предизвикано од хулигани во Скопје или апсења кои произлегуваат од имагинарни објекти ", додаде тој.

Луѓето, исто така наоѓаат основа на неодговорност и кај политичките партии - ВМРО-ДПМНЕ, која ги претставува Македонците, и ДУИ (Демократска унија за интеграција), која ги претставува Албанците, Охридскиот договор и се злоупотребувани во етничка смисла.

Затоа, се верува дека Законот за употреба на албанскиот јазик, употребата на албанското знаме и соодветната застапеност на Албанците во институциите биле злоупотребени.

2.1. Напредокот на Република Македонија по Охридскиот рамковен договор

Европската унија и НАТО за да ги отворат вратите на државите за зачленување, промовираат еден нов начин - преку процесот на зачленување земјите-кандидати да ги исполнат општоприфатените европски критериуми и стандарди, како и европските вредности:

- ✓ демократија,
- ✓ добри меѓуетнички односи,
- ✓ внатрешна стабилност,
- ✓ правна држава,
- ✓ почитување на човековите слободи и права,
- ✓ реформа во јавната администрација,
- ✓ во одбранбените и полициските структури,
- ✓ права на малцинствата,
- ✓ пазарна економија, и
- ✓ регионална и меѓусоседска соработка, и т..⁵⁵

Во досегашните извештаи на Европската комисија за Република Македонија се истакнува дека земјата треба да има соодветни приоритети насочени кон реформирање на прашањата поврзани со владеењето на правото, деполитизација на јавната администрација, слободата на изразувањето, како и изборните реформи.

---

⁵⁵ Регионална соработка и борба против корупцијата-Дел од стандардите за интегрирање во Европската Унија и НАТО- Доц.др Назми Малиќи

Европската комисија преку годишните извештаи редовно ги известува Советот и Парламентот за напредокот на земјата во процесот на европската интеграција, како и за напредокот на останатите земји од Западен Балкан, проценувајќи ги нивните поединечни напори за усогласување на националната легислатива и практика со критериумите од Копенхаген.⁵⁶

Редовните извештаи на Европската Комисија за напредокот на Република Македонија ги анализираат политичките и економските состојби преку споредување со соодветните критериуми. Политичките критериуми од Копенхаген бараат стабилност на политичките институции што гарантираат демократија, владеење на правото, почитување на човековите права и слободи и почитување и заштита на малцинствата.

Исто така, политичките критериуми во поширока смисла ги опфаќаат и прашањата на регионалната соработка, добрососедските односи со земјите од процесот на проширување и земјите-членки на ЕУ, како и почитувањето на меѓународните обврски. Политичкиот дијалог меѓу ЕУ и Македонија продолжи преку структурите утврдени во ССА. Средбите на Комитетот за стабилизација и асоцијација и Советот за стабилизација и асоцијација се одржаа последователно во јуни и јули 2014 година.⁵⁷

Сепак, според извештајот за напредокот на Република Македонија, од Европската комисија доставен до Европскиот парламент, Советот, Европскиот економско-социјален комитет и Комитетот на региони, кој се оденсува за 2015 година, се вели дека процесот на пристапување во ЕУ на Република Македонија останува во ќор-сокак. Сознанијата во контекст на случајот со прислушувањето ја потврдија претходната сериозна загриженост на Комисијата и на другите за политичкото мешање во судството и медиумите, зголемувајќи ја политизацијата на државните институции и спроведувањето на изборите.

---

⁵⁶ Работен документ на службите на Комисијата-Извештај за напредокот на Република Македонија 2014. Соопштение на Комисијата до Европскиот парламент и до Советот. Стратегија за проширување и главни предизвици 2013 – 2014 .Види на www.sep.gov.mk

⁵⁷ http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-progress-report_en.pdf

Во исто време, земјата одржува високо ниво на усогласеност со правото на ЕУ во однос на тоа каде што се наоѓа во процесот на пристапување. Политичките актери сега треба целосно да се концентрираат на спроведувањето „Итни реформски приоритети“ на Комисијата и на надминувањето на политичката криза. Буџетот треба да биде повеќе насочен кон растот и вработувањето, а треба да се подобри неговото целокупно проектирање, транспарентност и спроведување.⁵⁸

Останува од суштинско значење дека треба да се преземат решителни чекори кон решавање на „прашањето за името“. Република Македонија е сериозно погодена од бегалската криза, управувајќи со прилив на повеќе од двесте илјади државјани на трети земји кои транзитираат на нејзината територија од почетокот на годината.⁵⁹

Владеењето на правото е темелна вредност на уставниот поредок на РМ. Основните вредности на демократијата се еднаквоста и слободата. Еднаквоста во демократијата најчесто се изразува преку правото на секој граѓанин да добие еднакви можности во системот, и од државата, а не класична идентичност, односно егалитаризам меѓу граѓаните по сите основи.⁶⁰

Согласно сите досегашни извештаи на Европската комисија за напредокот на Република Македонија, од осамостојувањето на државата во 1991 година, до денес демократијата е консолидирана. Меѓуетничките односи, иако кривки, продолжуваат да се предизвик за земјата.⁶¹ Охридскиот рамковен договор, кој е целосно преточен во Уставот на РМ, и во законите што ги доуредуваат прашањата содржани во договорот, не само што стави крај на конфликтот од 2001 година, туку обезбеди солидна рамка за зачувување на мултиетничкиот карактер на македонското општество.

---

⁵⁸<http://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Izveshtaj-na-Evropskata-komisija-za-Republika-Makedonija-za-2015-godina-10.11.2015.pdf>

⁵⁹<http://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Izveshtaj-na-Evropskata-komisija-za-Republika-Makedonija-za-2015-godina-10.11.2015.pdf>

⁶⁰ Вовед во правото - Проф Др СТЕФАН БУЏАКОСКИ

⁶¹ http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-progress-report_en.pdf

Предизвиците во делот на меѓуетничките односи главно се фокусирани на потребата од градење мерки на доверба меѓу заедниците, како и дополнителни иницијативи за проактивно промовирање на инклузивноста во македонското мултиетничко општество.⁶²

Во последниве години, политичката култура на зголемени не само етнички, туку и партиски поделби резултираше со појава на две политички кризи и прекин на политичкиот дијалог меѓу партиите на власта, од една, и опозициските партии, од друга страна. Процесот на европската интеграција, како и сите други политички процеси вклучува борби меѓу конкурентни, а не непријателски расположени интереси.⁶³

Во однос на политичките критериуми, сериозните предизвици пријавени во претходните години беа нагласени со најтешката политичка криза во земјата по 2001 година со следените комуникации, очигледно вклучувајќи високи владини претставници, сугерирајќи повреди на фундаменталните права, мешање во независноста на судството, слободата на медиумите и изборите, како и политизација и корупција. Се сигнализираше за загриженоста за сите овие прашања во претходните извештаи за напредокот.

Пропаѓањето на политичкиот дијалог и потешкотиите при постигнување консензус за прашања уште еднаш ја потенцираа културата на политичка поделеност во земјата.

Во Извештајот за 2015 е нагласено дека врз основа на договорот постигнат со посредство на комесарот, со помош на тројца членови на Европскиот парламент, во јуни/јули, се вратија пратениците од главната опозициска партија во Собранието на 1 септември, откако го бојкотираа повеќе од една година. Бојкотот сериозно влијаеше врз надзорната функција на институцијата во однос на извршната власт. Други клучни органи не успеаја да извршат ефективен

---

⁶² Работен документ на службите на Комисијата-Извештај за напредокот на Република Македонија 2014.Соопштение на Комисијата до Европскиот парламент и до Советот .Стратегија за проширување и главни предизвици 2013 – 2014 .Види на www.sep.gov.mk

⁶³ Воспоставување на суперматија на европското право-Создавање на меѓународното владеење во Европа КАРЕН Ј.ОЛТЕР

надзор. Почна спроведувањето на политичкиот договор. Треба да продолжи спроведувањето и многу повеќе треба да се направи за „итните реформски приоритети“ за да дадат резултати за овие и за други претходно постоечки договорени реформски цели.⁶⁴

Меѓуетничката ситуација останува кривка.⁶⁵ Треба да се заврши прегледот на Охридскиот рамковен договор, со кој се заврши конфликтот во 2001 година и со кој се обезбедува рамка за меѓуетнички односи.

По големата операција на полицијата во едно етничко албанско соседство во Куманово, каде што загинаа 18 лица, сите политички лидери во земјата повикаа на смиреност и потенцираа дека на овој инцидент не треба да се гледа како на меѓуетнички. Настаните во Куманово сè уште треба да бидат целосно истражени.

Организациите на граѓанското општество одиграа конструктивна улога во контекст на кризата преку барање одговорност од политичките актери по етнички линии. Во исто време, организациите продолжуваат да ја изразуваат нивната загриженост за тешката клима во која тие работат и ограничената владина посветеност за дијалог, како и за јавните напади од страна на политичарите и провладините медиуми.

Земјата е умерено подготвена во областа на реформата на јавната администрација. Постигнат е напредок за некои прашања. Меѓутоа, беше засилена загриженоста за политизација со содржината на прислушуваниите разговори, а продолжува да биде нарушено вработувањето врз основа на заслуги.

Дополнително се намали довербата на јавноста во функционирањето на институциите. Некои чекори се преземени за да се реформира управувањето со финансиите во јавниот сектор, но треба да се утврди и подобри среднорочната буџетка рамка и фискалната транспарентност.

⁶⁴<http://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Izveshtaj-na-Evropskata-komisija-za-Republika-Makedonija-za-2015-godina-10.11.2015.pdf>

⁶⁵„Итните реформски приоритети“:
http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/newsfiles/20150619_urgent_reform_priorities.pdf
. Препораките на групата на високи експерти:
http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/newsfiles/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf

Судскиот систем на земјата има одредено ниво на подготвеност. Состојбата се уназадува од 2014 година, бидејќи постигнувањата од реформскиот процес на минатата деценија беа сериозно нарушени од актуелното и потенцијалното политичко мешање во работата на судството. Индикациите за несовесно работење и прекршување на законот што произлегоа од следењето на комуникациите сè уште треба целосно да се истражат. Органите сега треба да покажат вистинска политичка волја за да ја гарантираат целосната независност на судскиот систем, вклучувајќи и овозможување на новоименуваниот специјален обвинител да работи непречено во истрагата за прислушваните разговори и нивната содржина.

Во однос на борбата против корупцијата, постигнато е одредено ниво на подготвеност. Законодавните и институционалните постигнувања беа, сепак, во сенка поради недостаток на политичка волја и политичко мешање во работата на надлежните органи, особено во случаите на високо ниво. Сè уште треба да се воспостави евиденција на ефикасно гонење, особено за корупција на високо ниво.⁶⁶

Во борбата против организираниот криминал, земјата постигна одредено ниво на подготвеност. Сè уште треба да се воспостави доволен капацитет и стручност за спроведување финансиски истраги и конфискација на имот на систематски начин.

Правната рамка за заштита на човековите права е во голема мера во согласност со европските стандарди.

Сепак, спроведувањето има недостаток, особено во областите на затворската реформа, интеграцијата на Ромите, правата на децата и на лицата со посебни потреби. Заедницата на лезбејките, геј, бисексуалците, транссексуалците и интерсексуалците (ЛГБТИ) продолжува да биде дискриминирана и да има хомофобична медиумска содржина. Земјата покажува одреден степен на подготвеност во однос на слободата на изразување. Остварувањето на оваа слобода, сепак, е сериозен проблем во сегашната медиумска култура и

---

⁶⁶<http://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Izveshtaj-na-Evropskata-komisija-za-Republika-Makedonija-za-2015-godina-10.11.2015.pdf>

политичката клима, и земјата продолжува со назадување во оваа област. Загрижувачки се обидите да се ограничи медиумското известување за прашања од јавен интерес.

Земјата генерално одржува добри односи со другите земји од проширувањето и игра активна улога во регионалната соработка. Преземени се чекори за подобрување на добрососедските односи. Итно треба да се реши „прашањето за името“ со Грција.

3. Политичката криза од 24 декември 2012

Најголемиот предизвик за македонската парламентарна демократија се случи на 24 декември 2012 година.⁶⁷ Настаните кои се одиграа во Собранието на Република Македонија, но и надвор од него доведоа до една од најголемите кризи во политичкиот дијалог во земјата, а имаа и пошироки последици за репутацијата на државата.

Донесувањето на буџетот на Република Македонија за 2013 година се претвори во физичка пресметка помеѓу дел од пратениците и собраниското обезбедување, а во целата ситуација беа инволвирани и медиумите кои беа исфрлени од собраниската сала.

Според професорите Марковиќ и Пешова, зачетокот на кризата која се случи на 24 декември 2012 година треба да се бара во самиот процес на донесувањето на Буџетот на Република Македонија за 2013 година. Имено, дебатата околу буџетот на Република Македонија за 2013 година се поведе околу структурата на самиот буџет т.е. опозиционите пратеници тврдеа дека буџетот е преектензивен, дека расходите кои се позиционирани во буџетот се преголеми односно дека вака структурираниот буџет не стимулира економски развој.

---

⁶⁷ Markovic, Nenad & Presova, Denis. „Izazovi parlamentarne demokracije u Makedoniji“. во *Političke analize* br.14/lipanj 2013. Fakultet političkih znanosti Zagreb, 2013

Опозицијата исто така приговори дека голем дел од трошоците се однесуваат на непродуктивни позиции. Тежиштето на политичката борба се случуваше во рамките на Комисијата за финансии и буџет на Собранието на Република Македонија, каде опозиционите пратеници поднесоа повеќе од 1200 амандмани за буџетот за 2013 година, со образложение дека овие амандмани ќе помогнат Република Македонија да заштеди преку 200 милиони евра во буџетот за следната година.

Другата страна на генерирањето на кризата лежи во прекршувањето на процедурата за донесување на буџетот што консеквентно доведе и до немилите настани во Собранието и надвор од него. Поради филибастерингот, претседателот на Собранието на РМ, донесе одлука да свика пленарна седница во фаза на второ читање, а притоа двете задолжени комисии кои мора да достават извештај до Собранието на РМ го немаа завршено својот дел од работата. Ова предизвика револт кај опозиционите пратеници кои при обид седницата да започне, ја блокираа собраниската говорница и влегоа во вербална расправа со Претседателот на Собранието.

Понатамошниот развој на оваа парламентарна криза прерасна во, веројатно, еден од најнемилите настани во историјата на македонската парламентарна демократија. Имено, во ситуација каде беше невозможно седницата да продолжи под дадените услови, претседателот на Собранието на РМ одлучи да го повика обезбедувањето со цел опозиционите пратеници да бидат отстранети од говорницата. Немилите сцени од една страна беа предизвикани и од самите пратеници кои направија неред во собраниската сала, но и од обезбедувањето кое на насилен начин ги исфрли пратениците од собраниската сала. Крајниот резултат беше исфрлување на опозиционите пратеници од салата, причинета материјална штета на собранискиот инвентар како и неколку повредени опозициски пратеници. Кон ова се надодаде и одлуката вон собраниската сала да се исфрлат и медиумите, што предизвика огромно негодување кај нив.

По овие немили настани, седницата на Собранието на РМ продолжи по што беше донесен и Буџетот на РМ за 2013 година, а на иста седница беше избран и Народен правобранител. Четири дена подоцна донесен беше и Законот за извршување на буџетот.

Самите настани на 24 декември 2012 година отвораат неколку дилеми. Сепак суштината на јавната дебата по настаните во Собранието на РМ се сведе на неколку димензии, но најмногу на повредата на самата процедура како и нормативната рамка, употребена за истото.

Што се однесува до формалната процедура, повеќе од јасно е дека таа е прекршена со оглед на тоа дека двете комисии задолжени за буџетските прашања ја немаа завршео својата работа. Преголемиот број на амандмани кој опозицијата го поднесе на Буџетот го доведоа владеачкото мнозинство во непријатна положба каде изборот беше да се донесе Буџет со повреда на процедурата (што беше сторено) или да не се донесе навремено Буџетот за 2013 година, што ќе имаше сериозни финансиски импликации за државата.⁶⁸

Втората димензија која е важна за оваа криза е и нормативната позадина на која се повика Претседателот на Собранието при исфрлањето на опозициските пратеници од собраниската сала.

Претседателот на Собранието на РМ се повика на членовите на Деловникот на Собранието на РМ кои се однесуваат на одржувањето на редот во текот на седниците т.е. членовите 91 до 94 од Деловникот.

Овие членови предвидуваат дека Претседателот на Собранието е задолжен за одржување на ред на седницата; дека има право да го опомене или да му одземе збор на пратеникот ако го повредува редот на седницата; дека има право да одстрани веќе опоменат пратеник односно во случај да му е одземен зборот, а тој и понатаму ја нарушува работата на седницата или употребува изрази кои се недостојни за достоинството на Собранието; дека пратеникот кој е остранет мора

---

⁶⁸ Markovic, Nenad & Presova, Denis. „Izazovi parlamentarne demokracije u Makedoniji“. во *Političke analize* br.14/lipanj 2013. Fakultet političkih znanosti Zagreb, 2013

веднаш да ја напушти салата за седници а доколку не може да се одржи седницата, претседателот ќе одреди краток прекин на истата и; одредбите за одржување на редот на седницата се однесуваат на сите учесници на седницата.⁶⁹

Епилогот на настаните од 24 декември 2012 година беа напуштање на Собранието на РМ од страна на опозиционите пратеници, но и закана дека опозицијата нема да учествува на претстоечките локални избори доколку не се одржат и парламентарни избори паралелно со локалните.

4. Договорот од Пржино и продлабочување на политичката криза

Актуелната политичка криза во Република Македонија, која кулминираше со големи паралелни протести на опозицијата и поддржувачите на власта, во мај, својот привремен расплет го доби преку договорот (со посредство на Европската унија) за нови предвремени избори закажани првично во април 2016 година. Но, со тоа проблемите не беа решени, а предмет на спор, остануваат изборните правила кои би можеле во голема мера да влијаат на исходот.

Роковите кои се утврдени со Договорот од Пржино или Договорот од јуни и јули, како што го нарекуваат дипломатите, наречен по населбата во Скопје каде што се водени преговорите од 2 јуни до 15 јули, се приближуваа. Тоа значи, дека до 15 септември беше потребно да се избере специјален обвинител, две недели по враќањето на опозицијата во парламентот.

Работните групи беа составени од претставници од четирите најголеми политички партии во земјата, ВМРО-ДПМНЕ, ДУИ, СДСМ и ДПА, и потпомогнати со присуството на меѓународниот фактор, односно со присуство на странски експерти кои доаѓаат и си заминуваат. Двете главни точки на преговорите се

---

⁶⁹ Markovic, Nenad & Presova, Denis. „Izazovi parlamentarne demokracije u Makedoniji“. во *Političke analize* br.14/lipanj 2013. Fakultet političkih znanosti Zagreb, 2013

воспоставување на институцијата на специјален јавен обвинител и промени во изборното законодавство, односно на моделот по кој што се избира власта, рекомпонирање на Државната изборна комисија (ДИК), прочистување на избирачкиот список и решавање на прашањето кое е поврзано со гласањето на дијаспората.

Предлозите на членовите на работната група од редовите на СДСМ содржат решенија според кои специјалниот јавен обвинител ќе го избира Советот на јавни обвинители на предлог на Собранието (Парламентот), а него во работењето ќе му помагаат најмалку 12 јавни обвинители. Тој сам би одлучувал колкав би бил бројот на јавни обвинители, во зависност од неговите потреби.

Самостојноста на јавниот обвинител би се обезбедила со тоа што за него нема да важат обврзувачките наредби од државниот јавен обвинител, туку тој само ќе треба да го информира првиот човек на Јавното обвинителство околу превземените активности во текот на своите истражни дејствија. Извештаи во врска со своето работење би поднесувал до Собранието, а неговата работа може да ја анализира и Советот на јавните обвинители.

Од друга страна пак, владејачката партија ВМРО-ДПМНЕ е против измените на законот и предлага статут и надлежност на специјалниот јавен обвинител кои би биле регулирани само со подзаконски акти во рамките на Законот за јавно правобранителство. Прашањето за статусот на оваа институција и надзор над нејзиното работење е посебно важно, бидејќи во надлежноста на специјалното јавно обвинителство ќе бидат и истрагите за случаите „Прислушкување“ и „Пуч“, со кои се тератат и власта и опозицијата.

Втората точка на преговарачката маса се промените во изборниот модел кои ги поднеле помалите партии, а опозициската СДСМ го поддржува. Во сегашниот изборен модел македонија е поделена на 9 изборни единици, или поточно, 6 од нив се наоѓаат на територијата на земјата и уште три изборни единици, кои ја претставуваат дијаспората.

Гласањето на дијаспората кое го воведо ВМРО-ДПМНЕ, носи дополнителни три пратеници кои го претставуваат изелеништвото од сите континенти: еден од Америка, еден за Австралија и Азија, како и еден за Европа и Африка, а бројот на гласови преку кои тие стануваат пратеници е многу помал во споредба со оние кои се потребни за кандидатот за пратеник во Македонија. Опозицијата го поддржува изборниот модел во кој државата би била една изборна единица и во која помалите партии би имале поголеми шанси во споредба со сегашниот пропорционален модел. Со тоа би се укинале изборните единици од дијаспората, а гласовите на иселениците би се пресметувале заедно со оние на останатите бирачи.

Во расправата околу понудените предлози за промена на изборниот модел, ДПМНЕ не е само против промената на моменталниот изборен модел, туку предлага и мнозински модел, според кој победникот на изборите, добива и дополнителни 17 пратеници со кои би можел да формира постабилна влада. Овој бонус од дополнителни пратеници за прв пат е воведен во Италија за време на Бенито Мусолини во 1924 година, а денес се користи во Италија, Грција и во Сан Марино. Наместо овој модел кој дополнително ги зајакнува водечките партии, одредени организации с залагаат за олеснување околу регулативата поврзана со собирањето на потписи за кандидатите за пратеници од граѓанските листи. Моменталната граница е минимални илјада потписи за листата на кандидати од граѓанската листа, што претставува зголемување во споредба со претходната граница од 5 илјади потписи. Ако се земат предвид сите изборни единици, границата на минимум потписи од граѓанската листа на кандидати е 9000 потписи, што е тешко достиген услов.

Следниот проблем е прочистувањето на избирачкиот список од лица кои се починати, од лица кои имаат повеќе од една лична карта, како и од лица од албанското погранично село Пустец во кое мнозинството е од македонска етничка заедница кои биле злоупотребени на локалните избори во 2013 година кога се доведувани со автобуси да гласаат. Тогаш им се издавани македонски лични карти со иста адреса во центарот на градот Скопје, а се користени за масовно гласање за кандидатот на ВМРО-ДПМНЕ.

Дополнителен проблем за прочистување на избирачкиот список е и фактот што во Македонија редовен попис на населението не е спроведен од 2002 година. Тогаш Државниот завод за статистика одбил да ги потврди податоците кои се собрани за време на тој попис, бидејќи постоеле големи сомнежи за тоа дека пописот е спроведен нерегуларно. Предлог на владејачката ДПМНЕ, кој е поврзан со избирачкиот список е тимовите на Заводот да извршат теренска проверка на гласачите од домаќинство до домаќинство, што би траело повеќе од времето кое е на располагање до распишувањето на изборите во 2016 година.

Последната измена околу која преговараат работните групи е промената на составот на Државната изборна комисија која моментално има седум членови. Предлогот е овој број на членови да биде зголемен на 9, при што, тројца членови би биле од владејачката партија, тројца од опозицијата, а останатите три члена би биле експерти избрани со двотретинско мнозинство во Собранието. Официјално, целта на промената на бројот на членовите и составот на ДИК е да се намали политичкото влијание на работата на комисијата. Но, одолговлекувањето на преговорите и постоењето на големата можност дека ќе дојде до пробивање на ртоковите за исполнување на обврските од договорот, го поставува сомнежот во подготвеноста на владејачката партија навистина да ја разреши кризата. Секој предлог од страна на опозицијата е дочекан со нов предлог, со што предлозите постојано се умножуваат, а со тоа се намалуваат и шансите за скоро решавање на проблемот. Статус кво ситуацијата, одговара само на владејачката ДПМНЕ, бидејќи таквата состојба на нерешена политичка криза е идеална за повторно освојување на власта во април 2016 година. Но, како што беше очекувано, сите рокови беа пробиени и не дојде до распишување на изборите во април 2016 година, со што се продлабочи и политичката криза во земјата.

Попрецизно објаснето, на почетокот на 2015 година во Македонија продолжиле протестите, кои започнале во есента 2014 година, во која дел од новинарите и невладините организации протестираше пред Апелациониот суд против апсењето на новинарот Томислав Кежаровски⁷⁰. Освен овие протести,

---

⁷⁰ <http://press24.mk/uapsen-novinarot-tomislav-kezharovski-od-nova-makedonija>

продолжиле и протестите на дел од незадоволни граѓани кои протестираше против новиот закон за приходи од авторски права⁷¹, според кој 35% од средствата да бидат издвоени за даноци и лични придонеси. Од друга страна, опозициската партија СДСМ не ги признала резултатите од Парламентарните и Претседателските избори кои биле одржани на 13 и 27 април 2014 година, на кои избори победила владејачката ВМРО-ДПМНЕ. Веднаш по изборите лидерот на опозицијата изјавил дека СДСМ нема да влезе во Собранието додека не се обезбедат услови за фер избори и додека не се формира техничка влада која ќе ги организира изборите.⁷²

Политичката криза започнала кога на 23 јануари била спроведена т.н. полициската акција „Пуч“, во која бил уапсен поранешниот директор на ДБК. Зоран Верушевски, под сомнение дека нелегално поседувал оружје и детска порнографија. Подоцна, на Верушевски му бил продолжен притворот под сомнение за шпионажа и насилство спрема највисоките државни органи.⁷³

Освен Верушевски, во акцијата била приведена и неговата сопруга која му помагала при извршувањето на делата, како и локален функционер од Општина Струмица. Лидерот на опозицијата Зоран Заев бил обвинет за насилство спрема претставници на највисоките државни органи.

Тогашниот премиер Никола Груевски, на конференција за медиумите на 31 јануари го обвинил лидерот на опозицијата, Зоран Заев за обид за државен удар. Тој, на оваа прес-конференција ќе изјави и дека претседателот на опозицијата, Зоран Заев го уценувал со компромитирачки материјали кои тој ги поседувал, а во кои можеле да се слушнат разговори на високи владини функционери, поради што од премиерот побарал техничка влада.⁷⁴

---

⁷¹ <http://vesti.mk/read/news/4082928/1487497/protest-protiv-predlog-zakonot-za-honorarci>

⁷² <http://falanga.com.au/zaev-sdsm-ne-gi-priznava-rezultatite-od-denesnite-neregularni-izbori#>

⁷³ <http://www.makdenes.org/archive/news/latest/428/428.html?id=26868760>

⁷⁴ <http://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-2015-%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0-334%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-18950467>

На 8 февруари 2015 година, Зоран Заев на прес конференција од седиштето на СДСМ започнал со објавување на т.н. „бомби“ во рамките на проектот наречен „Вистината за Македонија“.⁷⁵ Во следните неколку недели постојано биле објавувани нови разговори, а самиот Заев на една прес-конференција ја обвинил Владата за нелегално прислушкување на над 20.000 граѓани на Македонија⁷⁶, меѓу кои политичари, функционери, новинари и јавни личности. Во текот на следните месеци, до јуни 2015 година, биле објавени десетици разговори од кои произлегува сомнеж за бројни индиции за партизираност на институциите, изборни манипулации, брутална пресметка со неистомислениците, договарани апсења, провизии и рекет, расипничко трошење на буџетот и т.н. По објавувањето на т.н. бомба за Мартин Нешкоски, според која наводно министерката за внатрешни работи Гордана Јанкуловска се обидела да го прикрие убиството на Мартин Нешкоски⁷⁷, на 5 мај 2015 година, започнале масовни протести пред Владата на Република Македонија. Во текот на овие протести биле повредени помеѓу 10 до 38 полицајци^{78,79}, како и околу 19 демонстранти⁸⁰.

По вооружената престрелка во Куманово, на 9 и 10 мај 2015 година, Гордана Јанкуловска, како Министер за внатрешни работи и Сашо Мијалков, како директор на ДБК, поднеле оставки од своите функции.^{81,82}

Во текот на политичката криза, опозициската СДСМ, организирала секојдневни протести пред Владата на Република Македонија. Протестите биле проследени со организирање на масовен митинг пред седиштето на Владата на Македонија на 17 мај⁸³, додека ВМРО-ДПМНЕ, организирал т.н. контра-протести

---

⁷⁵ <http://sds.org.mk/default.aspx?mId=55&agId=5&articleId=11768>

⁷⁶ MacDowall, Andrew (27 февруари 2015). „Fears for Macedonia's fragile democracy amid 'coup' and wiretap claims“. The Guardian. конс. 17 мај 2015

⁷⁷ <http://24vesti.mk/protesti-pred-vladata-po-bombata-za-martin-neshkovski>

⁷⁸ Thousands in Macedonia protest alleged police brutality. ABC News. Published May 8, 2015. Retrieved 17 May 2015.

⁷⁹ Macedonian protestors demand resignation of cabinet, clash with police. Reuters. Published May 5, 2015. Retrieved May 17, 2015.

⁸⁰ At least 19 injured in Macedonia anti-government protest. Yahoo News. Published May 5, 2015. Retrieved May 16, 2015.

⁸¹ <http://vesti.mk/read/news/5428267/2049356/ministerkata-jankuloska-podnese-ostavka>

⁸² <http://a1on.mk/wordpress/archives/489716>

⁸³ <http://brif.mk/?p=182308>

и масовен митинг следниот ден, на 18 мај, пред Собранието на Република Македонија⁸⁴.

Во следниот период започнале преговори помеѓу политичките партии со посредство на меѓународната заедница, САД и Европската унија. Во текот на мај биле одржани две неуспешни лидерски средби. На 19 мај, Груевски и Заев се состанале на разговори, со неколку членови на Европскиот парламент во Стразбур. Преговорите траеле дванаесет часа, но завршиле без успех.⁸⁵ По враќањето на премиерот Груевски, неговиот авион принудно слетал во Цирих, поради дефект на авионот.⁸⁶

На 11 јуни 2015 година, во просториите на Европската комисија во Брисел биле одржани исто така неуспешни преговори за излез од политичката криза во земјата помеѓу еврокомесарот Јоханес Хан, амбасадорите на ЕУ и САД во Скопје, Аиво Орав и Џес Бејли, и лидерите на македонските партии.⁸⁷

Првата фаза од политичката криза завршила со потпишувањето на Договорот од Пржино, на 2 јуни 2015 година, чиј протокол бил потпишан на 15 јуни 2015 година.

Во согласност со доворот, биле закажани и предвремени парламентарни избор, како што беше и претходно споменато, за 24 април 2016 година.⁸⁸ Освен тоа, договорот резултирал со враќањето на опозицијата во Собранието, назначување на специјалната обвинителка (Катица Јанева⁸⁹) и двајцата владини министри од опозицијата.

Оливер Спасовски бил избран за министер за внатрешни работи и Фросина Ременски за министер за труд и социјална политика, заедно со три заменици министри од редовите на СДСМ, во Министерството за финансии, Министерството за земјоделство и Министерството за администрација и

⁸⁴ <http://www.mkd.mk/makedonija/partii/sdsm-na-17-vmro-dpmne-so-kontra-miting-na-18-maj>

⁸⁵ <http://plusinfo.mk/vest/26497/sredbata-na-gruevski-i-zaev-so-han-traela-10-casa>

⁸⁶ <http://telma.com.mk/vesti/avinot-so-gruevski-i-delegacijata-prinudno-sletal-vo-cirih>

⁸⁷ <http://www.kajgana.com/gruevski-i-zaev-megjusebno-se-obvinuvaat-za-neuspehot-na-razgovorite-vo-brisel>

⁸⁸ <http://www.kajgana.com/liderite-se-dogovorija-predvreteni-izbori-na-24-april>

⁸⁹ <http://plusinfo.mk/vest/39985/koja-e-obvinitelkata-katica-janeva-foto>

информатичко општество. Освен тоа, со договорот било предвидено оставка на Никола Груевски од функцијата Претседател на Владата на Република Македонија, сто дена пред одржување на изборите, а новиот премиер да биде избран од редовите на владејачката ВМРО-ДПМНЕ.

Новата влада според договорот ќе има мандат до изборите. Исто така, според договорот, специјалниот обвинител со целосна автономија треба да започне истрага околу разговорите кои претходно биле објавени од опозицијата.

По формирањето на т.н. Специјално јавно обвинителство (СЈО), започнала и истрагата околу прислушкуваните разговори. Во Собранието на Македонија била формирана посебна анкетна комисија за наводите од прислушкуваните разговори. Според предлозите на политичките партии, на сослушување пред оваа комисија требало да се јават премиерот Груевски, министерот за финансии Зоран Ставревски, министерката за внатрешни работи Гордана Јанкуловска, лидерот на опозицијата Зоран Заев, и обвинетите во акцијата „Пуч“, Верушевски и Палифров.⁹⁰ По одбивањето на Груевски да сведочи јавно пред комисијата⁹¹, претседателот на комисијата Петре Шилегов ја прекинал седницата непосредно пред сведочењето на Зоран Ставревски, бидејќи и тој одбил јавно да сведочи околу скандалот.⁹²

Кон средината на јануари 2016 година, во Пржино била одржана повторна средба помеѓу лидерите на четирите најголеми политички партии во Македонија, со посредство на еврокомесарот Јоханес Хан. Договор за одржување на предвремени избори не бил постигнат, откако СДСМ не го прифатил предлогот, поради ненавременото причистување на избирачкиот список⁹³ и поради барањето за реформи во медиумите.

---

⁹⁰<http://www.mkd.mk/makedonija/politika/gruevski-stavreski-i-jankulovska-prvi-svedoci-pred-anketnata-komisija>

⁹¹ <http://mk.voanews.com/content/macedonia-gruevski/3102538.html>

⁹² <http://telma.com.mk/vesti/prekinata-sednicata-na-anketnata-kade-svedocheshe-stavrevski>

⁹³ <http://novatv.mk/index.php?navig=8&cat=2&vest=26682>

5. Значењето на меѓународната улога во надминувањето на политичката криза

Иако меѓународната заедница не е формален актер, во смисла на актер кој има свое место во уставниот дизајн на политичките институции во Република Македонија, таа останува можеби највлијателниот актер во политичкиот дијалог во државата. Како што хронологијата на политичките кризи илустрира, меѓународната заедница олицетворена во најголема мера во ЕУ и САД, имала значителна улога во надминувањето на кризите во политичкиот дијалог во Република Македонија. Во таа смисла, меѓународната заедница често се јавува како фасилитатор во кризите на политичкиот дијалог (кризата од 2001 година), како иницијатор на решенија (кризата од 24 декември 2012 година) или како конкретен актер кој врши силен политички притисок за разрешување на кризите кои настануваат меѓу политичките актери (Мајскиот договор од 2007 година). Исто, меѓународната заедница се појавува и како иницијатор и во разрешувањето на последната политичка криза во Република Македонија, која резултира со иницијативата за потпишување на Договорот од Пржино во 2015 година.⁹⁴

Политичкиот Договор од Пржино, или Договорот од јуни/јули, како што претпочитаат да го наречат претставниците на меѓународната заедница, е уште еден договор со потпис на лидерите на четирите најголеми македонски политички партии со цел да се реши политичката криза, со помош на странскиот фактор.

Договорот се состои од:

- ✓ Основен текст на Договорот од 2 јуни 2015 година;
- ✓ Анекс на договорот од 19 јуни 2015 година;
- ✓ Протокол на Договорот од 2 јуни, од 15 јули 2015 година;

⁹⁴ www.kas.de/wf/doc/kas_52520-1522-1-30.pdf?150915164626, str. 57

Поради неуспехот, на 2 јуни, да се постигне договор околу клучните прашања за составот на „Владата во преодниот период“, Анексот на Договорот само го потврдува продолжувањето на преговорите и го врзува враќањето на опозицијата во Собранието со постигнувањето договор за составот на Владата. Конечно, Протоколот на Договорот ги решава најспорните прашања на составот на „Владата во преодниот период“.

Потписници на договорот се лидерите на четирите најголеми политички партии во Република Македонија: ВМРО-ДПМНЕ, СДСМ, ДУИ и ДПА. На сите три дела од Договорот стојат само потписи, односно нема ниту имиња на потписниците, ниту на нивните партии, кои се споменуваат во самите одредби.

Партиите се обврзале да обезбедат вклученост во спроведувањето на Договорот, преку координација и консултација со „главните партии во земјата“. Договорот, исто така, прокламира отвореност „за потпис од заинтересираните политички партии“, но таква вклученост и отвореност немаше во текот на спроведувањето на Договорот. Напротив, и преговарањето и спроведувањето се одвиваа со ексклузивно учество на четирите најголеми партии. Поради неможност да присуствуваат на преговарачката маса, на пример, за прашања поврзани со изборниот процес, дел од помалите политички партии во заедничко писмо до амбасадорите на САД и ЕУ ги презентираа своите ставови за тие прашања.

Исто така, иако за дел од темите беа консултирани експерти, граѓански организации, во преговарачкиот формат – „лидерска четворка + медијатор + набљудувачи/ гарант“, немаше место за присуство на други партии, ниту за претставници од цивилниот сектор, дури ни во ад хок ситуации.

Силната улога којашто меѓународната заедница ја имаше и во постигнувањето и во спроведувањето на Договорот, не е видлива од неговите одредби. Самите претставници на ЕУ, САД и држави-членки на ЕУ, својата улога ја опишуваат главно како „помагање“ или „поддршка“ во разрешувањето на

политичката криза.⁹⁵ Ова може да се објасни и со нивната неволност, сè до настаните во Куманово од 9 и 10 мај 2015 година, подлабоко да се вклучат во разрешувањето на кризата.

Во практиката се покажа дека реализацијата на Договорот во голема мера зависи токму од претставниците на меѓународната заедница, кои вршеа силен дипломатски притисок во секој критичен момент во текот на преговорите, како и во спроведувањето. Европската Унија е вклучена во разрешувањето на кризата преку комесарот за добрососедски односи и преговори за проширување, Јоханес Хан, кој во периодот од јуни до октомври четирипати ја посети Македонија. Секогаш тоа беше поврзано со битни и тешки моменти на „заглавување“, односно пред истекот на последниот рок за исполнување одредени решенија предвидени во Договорот. Европската комисија ангажираше експерт како медијатор за спроведување на Договорот. Повремено, во преговорите се вклучени европратениците Едуард Кукан, Ричард Ховит и Иво Вајгл – главно како претходници на комесарот. Во име на САД, покрај амбасадорот, беше вклучена и помошничката на државниот секретар, Викторија Нуланд.⁹⁶

Во практиката, главниот товар на спроведувањето на Договорот од страна на меѓународната заедница го носи медијаторот Питер Ванхауте. Медијаторството вклучуваше и директна вмешаност во формулацијата на законите што произлегоа од Договорот. Отпрвин воздржан кон јавноста, Ванхауте во периодот од септември ги интензивираше контактите, особено со медиумите. Практично, тој беше најрелевантниот извор за текот на преговорите и спроведувањето на Договорот.

---

⁹⁵ Американскиот амбасадор Џес Бејли на 15 јули го поздравил договорот што го постигнаа партиските лидери за надминување на политичката криза во Македонија: „Македонија победи. Сакам да ги пофалам лидерите што постигнаа договор и ги ставија граѓаните пред политичките интереси на партиите. Самиот договор ќе значи многу работа, и исполнувањето на одредбите од тој договор ќе значи дека Македонија силно ќе се придвижи кон НАТО и ЕУ. Ве уверувам дека САД заедно со нашите партнери ЕУ и ОБСЕ ќе бидат заедно за да помогнат во напредокот на Македонија“

⁹⁶ www.epi.org.mk/docs/Sproveduvanje%20na%20Politickiot%20dogovor.pdf, str. 4-5

Глава 4. Истражувачки дел

1. Воведен дел

Од изнесеното во теоретскиот дел, односно во теоретската анализа на трудот со наслов „Политичката криза во текот на процесот на транзиција во Македонија“, може да се забележи дека политичката криза во Република Македонија трае многу долго, и е без реални изгледи за завршување. Меѓународната загрижено ја покажува својата разочараност, но и заморот од чекањето политичките лидери да најдат решение.

Имено, оваа неизвесност поттикна многу истражувачи (домашни и странски) сериозно да се завземат со сериозна анализа за актуелната состојба, односно за актуелната политичка криза.

Во овој дел од трудот, ќе биде направен обид, преку анкетен прашалник составен само за целите на трудот, да се анализираат ставовите на испитаниците, за нивното мислење за конечното окончување, односно за конечно ставање на крај на политичката криза, за да имаме Влада со целосен политички легитимитет и институции кои ќе можат да се справат со безбедносните предизвици кои ја очекуваат Република Македонија, како и за нивното мислење околу влијанието кое го има меѓународната заедница во разрешувањето на политичката криза во земјата.

Практично, во оваа последна глава од магистерскиот труд со наслов „Политичката криза во текот на процесот на транзиција во Македонија“, насловена како „Истражувачки дел“, ќе биде спроведено соодветно анкетно истражување кое е поврзано со мислењата и ставовите на 40 испитаници, кои ќе дадат одговори на 11 анкетни прашања, преку кои ќе се дојде до одреден заклучок

за влијанието на меѓународниот фактор во надминувањето на политичката криза и застанувањето на Република Македонија на патот кон Европската унија.

Испитаниците се универзитетски професори, социолози и членови на невладини организации.

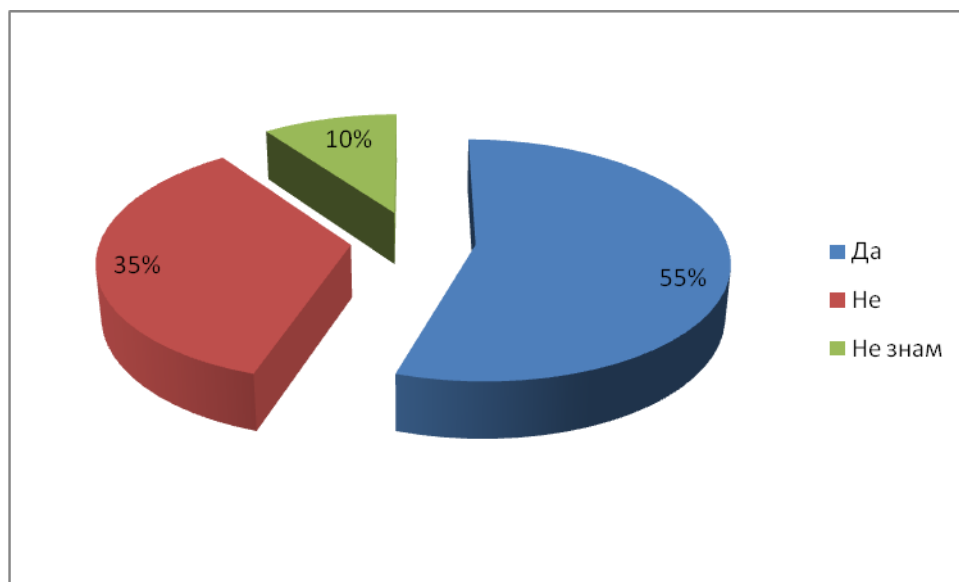
Истражувањето е спроведено на територијата на градовите Скопје, Тетово и Гостивар, во периодот од 16 јуни до 30 јуни 2016 година.

2. Објавување на резултатите добиени од анкетното истражување

1. Кој е вашиот став во однос на меѓународната заедница, односно дали мислите дека со помош на нејзиното посредување, полесно ќе се реши кризата?

На првото прашање, во кое беше побарано испитаниците да го искажат своето мислење во однос на меѓународната заедница, односно дали сметаат дека со нејзина помош полесно ќе се надмине кризата во Република Македонија, беа добиени следните одговори, прикажани процентуално на графиконот 1 кој е прикажан во продолжение.

Имено, по основ на првото прашање, 22 испитаници, односно 55% сметат дека со помош на меѓународната заедница полесно ќе се реши политичката криза во нашата земја, 14 испитаници се изјасниле негативно по основ на ова прашање (или 35%), додека само 4 од вкупниот број на испитаници (или 10%), кој изнесуваше 40, одговориле со „не знам“.

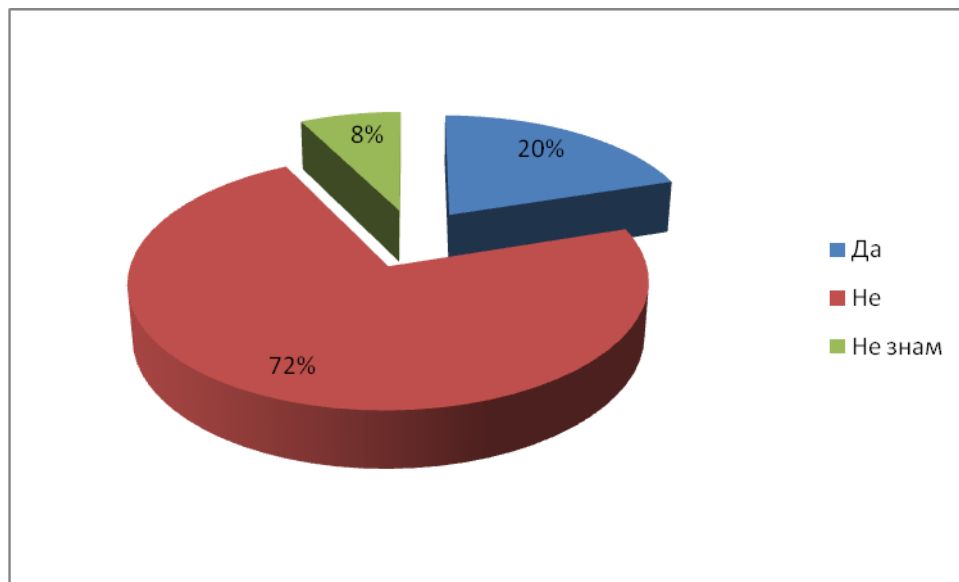

Графикон 1

2. Дали сметате дека маѓународниот фактор е иницијатор на кризата во Република Македонија?

На графиконот број 2, се прикажани во проценти добиените резултати од второто прашање, кое се однесуваше за тоа дали испитаниците сметаат дека главен виновник за настанатата политичка криза во Република Македонија е меѓународниот фактор.

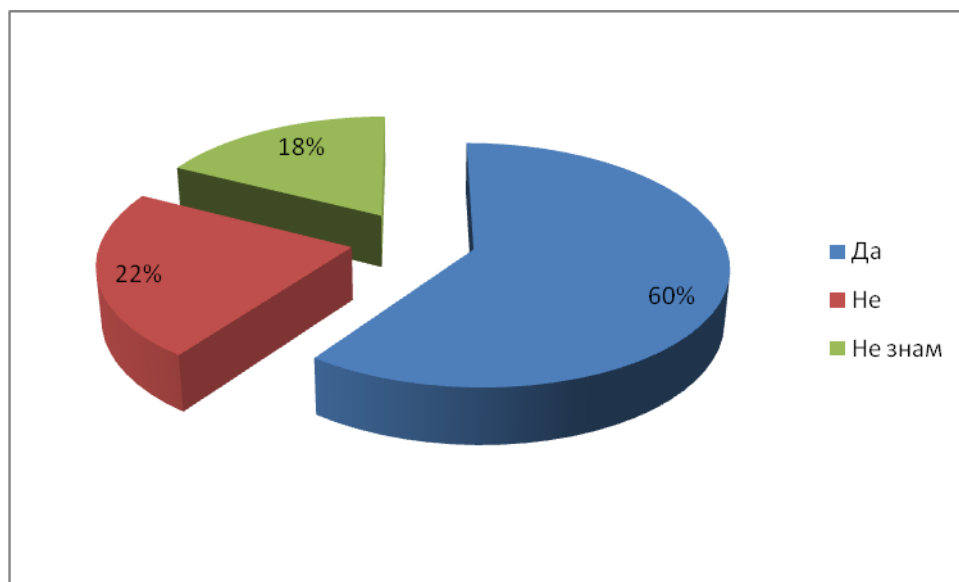
Според добиените одговори на ова прашање, може да се заклучи дека само 8 испитаници или 20% од вкупниот број, ја насочуваат вината за политичката криза кај меѓународната заедница, додека високи 72%, односно 29 испитаници сметаат дека за кризата не постои вина кај меѓународниот фактор. На ова прашање, 3 испитаници, односно 8% одговориле со „не знам“.

Графикон 2

3. Дали сметате дека меѓународната заедница има искрени, позитивни намери во разрешувањето на политичката криза во Република Македонија?

Понатаму, според добиените одговори на третото прашање, може да се изведе заклучок дека, според мислењето на испитаниците, од вкупно 40, 24 од нив, односно 60% сметаат дека постои искрена желба и искрено залагање од страна на меѓународната заедница за побрзо решавање на настанатата политичка криза во Република Македонија.

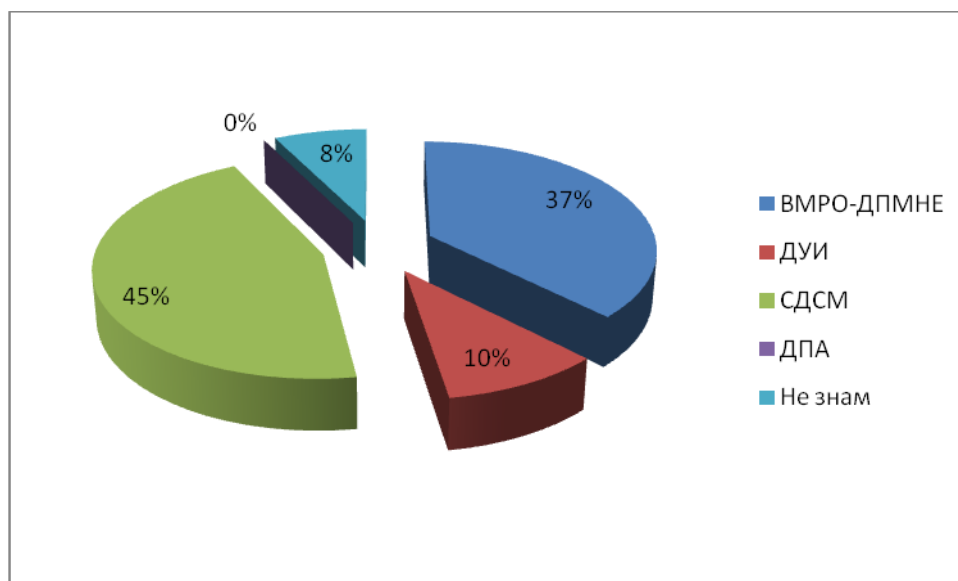
Графикон 3

Дека не постои искрено залагање и искрени намери во разрешувањето на политичката криза од страна на меѓународниот фактор, се изјасниле вкупно 9 испитаници, односно 22%, додека 18% или вкупно 7 испитаници, по основ на ова прашање одговориле со „не знам“.

Најверојатно овој поголем процент на испитаници кои одговориле негативно и со „не знам“, се одлучиле како што навеле во анкетниот прашалник за такви одговори поради многу долгото траење и одоговлекување на решавањето на политичката криза, која е присутна во нашата земја веќе неколку години, без значителни помрднувања од настанатата позиција.

4. Според Вас, која од партиите во Република Македонија е најодговорна за моменталната политичка криза?

Интересни се одговорите на следното, четврто прашање, во кое беше побарано од испитаниците да посочат еден од предложените „виновници“ за моменталната состојба, односно за моменталната политичка криза во Република Македонија.

Графикон 4

Имено, според добиените одговори, најголема дилема кај испитаниците е помеѓу двете најголеми политички партии од македонскиот блок, односно помеѓу VMRO-DPMNE и СДСМ.

Имено, 37% или 15 испитаници сметаат дека владеачката партија е најодговорна за моменталната политичка криза во земјата, додка, пак 45% или 18 испитаници сметаат дека за истата, најодговорна е опозициската СДСМ.

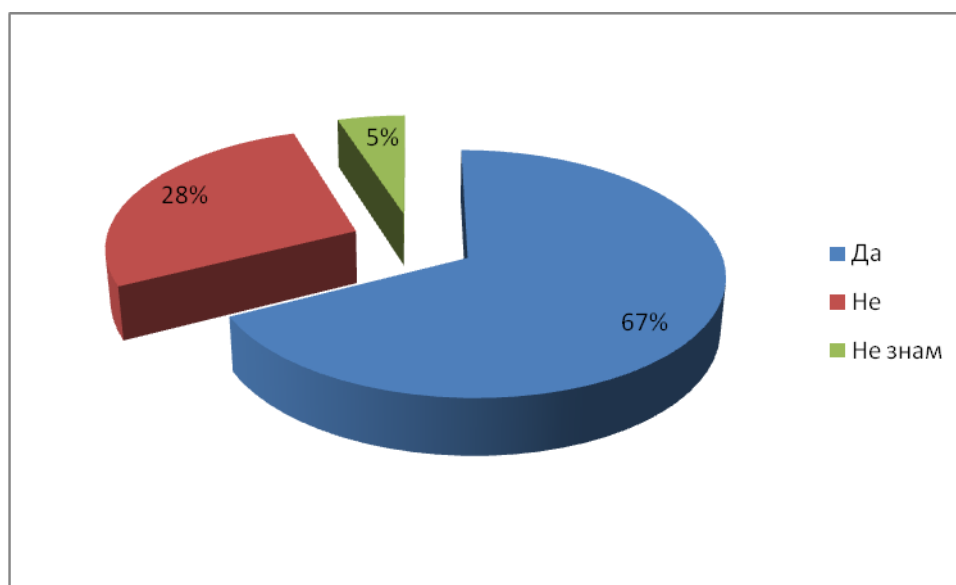
Понатаму, од вкупно 40 испитаници, само 4 или 10% сметаат дека за настанатата криза е најодговорна владеачката партија од албанскиот политички блок, односно ДУИ, додека ниту еден од испитаниците не ја навел партијата ДПА.

Со „не знам“ одговриле 3 испитаници или 8% од вкупниот број на испитаници опфатени во истражувањето.

5. Дали сметате дека кризата може побрзо да се надмине со враќање на преговорите во институциите на земјата?

Во петтото прашање од анкетниот прашалник, беше побарано испитаниците да го искажат својот став околу тоа дали сметаат дека доколку преговорите се вратат во институциите во земјата, може настанатата политичка криза да се реши побрзо.

Одговорите на ова прашање, процентуално се прикажани на графиконот 5.

Графикон 5

Како што може да се забележи, поголемиот дел од испитаниците 67%, или 27 од вкупно 40, сметаат дека политичката криза во земјава би можела да се реши побрзо без посредство на меѓународниот фактор, доколку преговорите се вратат во институциите на државата.

Во извесна мера, овие одговори се контрадикторни со одговорите добиени по основ на првото прашање, каде што 55% од испитаниците сметаат дека со помош на меѓународниот фактор, би можело да се реши политичката криза побрзо и полесно.

По основ на ова прашање, 28% или 11 испитаници сметаат дека институциите немаат волја или капацитет за да стават крај на политичката криза во земјата, додека 5% или само 2 испитаника одговориле со „не знам“.

Имено, испитаниците додаваат дека лидерските самити на кои се донесуваат одлуки се еден од реверзибилните, назадни аспекти на демократијата во Македонија. И порано имало такви случаи, меѓутоа во последниве две години тие стануваат практика и тие практично ги суспендираат демократските институции како што се: Парламентот, коалициите опозициони и оние на власт, пратеничките групи и слично, па дури и претседателот на државата. Крајно е време по завршувањето на следниот изборен процес, да се стави крај, односно да се прекине со оваа практика, или попрецизно, договарањето, одлуките, заеднички, консензуални - какви и да се, да се донесуваат таму каде што им е местото, а тоа се институциите.

Пред сè, во Собранието и низ комуникациите со пратеничките групи. Истите сметаат дека е точно тоа дека Македонија станала заложник на лидерите на четирите партии и на тие нивни партии, заложник во таа смисла што ниту граѓаните, ниту избирачите немаат некое влијание на одлуките што ги донесуваат тие лидери. Но, вклучувањето експерти и претставници на граѓанското општество во преговарањата на „лидерските средби“ би можело да биде од исклучителна корист.

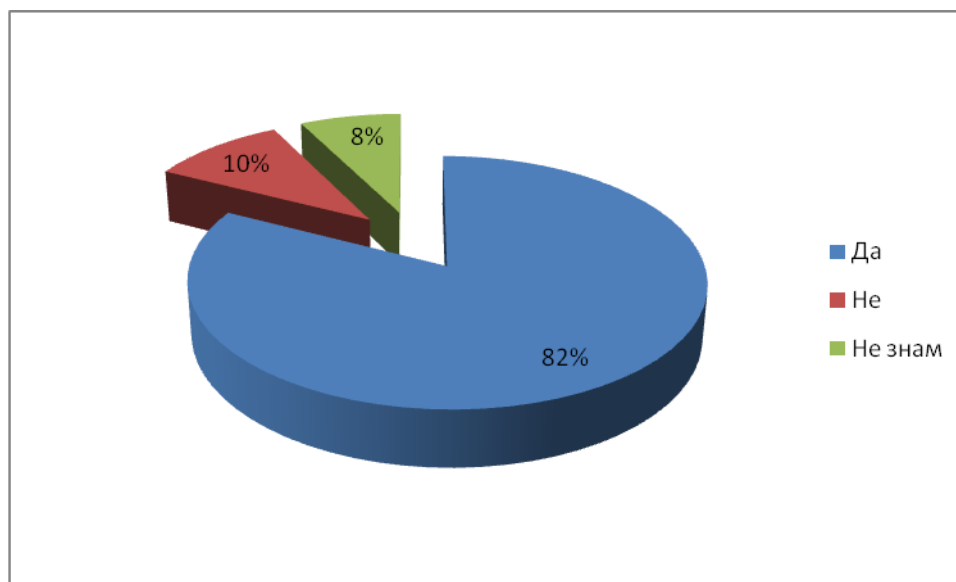

6. Дали сметате дека е повеќе од потребно концентрирање на самата суштина на проблемите?

На следното, шесто прашање, беше побарано од испитаниците да се изјаснат за тоа дали сметаат дека е потребно концентрацијата да се насочи кон самата суштина на проблемите.

Имено, по основ на ова прашање, од вкупниот број на испитаници, 33 од нив или 82% сметаат дека е повеќе од потребно да се обрне внимание, односно да се стави акцент на самата суштина на настанатите проблеми, додека многу мал дел од нив, или 19% (4 испитаници) сметаат дека не е потребно концентрирање на суштината на проблемите. Само 3 испитаници, односно 8% одговориле со „не знам“.

На графиконот 6, добиените резултати по основ на шестото прашање се прикажани изрзени во проценти.

Графикон 6

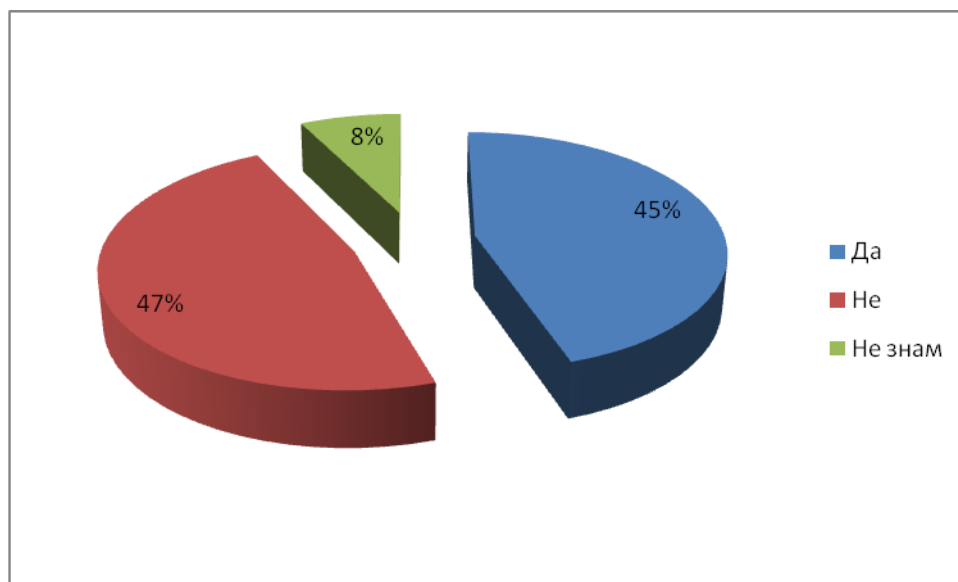
Оние испитаници кои се изјасниле позитивно по основ на ова прашање, ја нагласуваат важноста на улогата што ја има меѓународната заедница во надминувањето на политичката криза во земјата, дополнувајќи дека Република Македонија полека излегува од заложништвото на четирите партии: веќе со ставот на ЕУ и САД дека 24 април не беше вистинскиот датум за избори.

Ако ВМРО ДПМНЕ останеше на својата првична одлука за самораспуштање на Парламентот, наведуваат дел од испитаниците, тогаш тоа ќе ја воведеше земјата во многу сериозна криза, односно во она што своевремено се навестуваше како голема опасност од „украинско сценарио“ постепено да се развие и во Македонија, односно, да се случи поделбите од врвот да го „пресечат“ општеството на половина и еден дел да се конфронтира сега со Запад, а другиот да му искаже поддршка и тука да настанат проблеми долу во општеството.

Со оглед дека суштинските делови од „Договорот од Пржино“ не се реализирани, според дел од испитаниците, ВМРО ДПМНЕ треба да ја ревидира својата севкупна позиција, да им се приклучи на останатите и заедно со ЕУ и САД да се работи на излез од кризата. Треба да се концентрираат на суштината на проблемите, кои се запишани во документот на Прибе и да создадат услови навистина да се одржат фер и демократски избори. Не е некое решение поместувањето на датумот за нивното одржување за неколку недели или месеци.

7. Дали сметате дека постои одредена доза на непринципиелност на меѓународната заедница?

Според добиените одговори на седмото прашање, за тоа дели испитаниците сметаат дека постои одредена доза на непринципиелност на меѓународната заедница, без добиени прилично изедначени одговори.

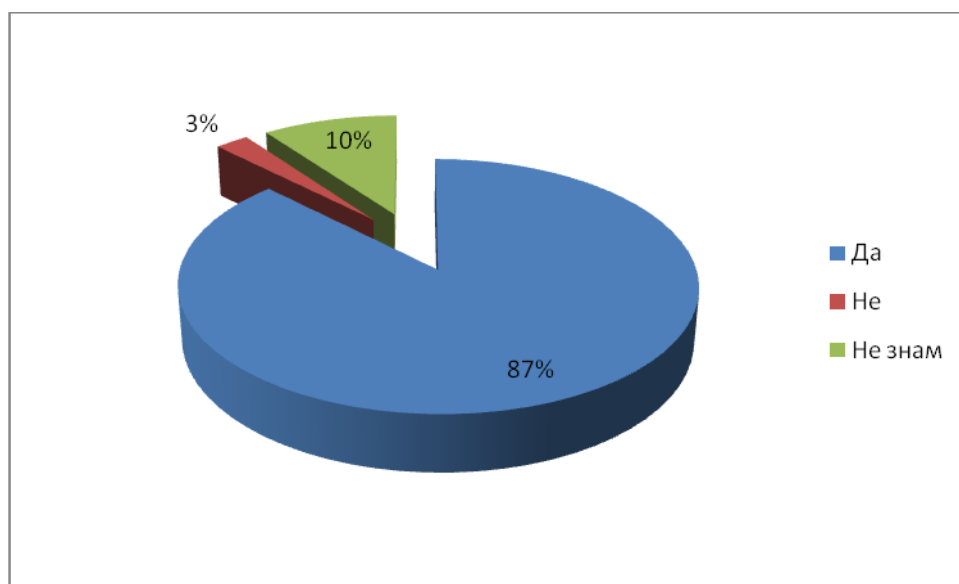
Графикон 7

Како што е прикажано и на графиконот 7, од вкупниот број на испитаници, 45% или 18 од нив се изјасниле позитивно, додека 47% или 19 од нив се изјасниел негативно по основ на ова прашање, сметајќи дека не постои доза на непринципиелност кај меѓународната заедница. (Само 3 испитаници или 8%, одговориле со „не знам“).

Повеќето од испитаниците кои ја согледуваат непринципиелноста на меѓународната заедница, бараат практично, науката и политичката мисла да даде одговор на прашањата во однос на досегашната улога на политичките партии, меѓународната заедница и невладиниот сектор во европската интеграција на Македонија.

8. Дали сметате дека е особено важно да се земе во предвид и да се става акцент за тоа каква е улогата на меѓународната заедница во Република Македонија во однос на интеграција на Република Македонија во европското семејство на народите?

Задоволува фактот што безмалку сите испитаници се согласуваат по основ на осмото прашање, односно 87% или 35 испитаници сметаат дека е особено важно да се земе во предвид и да се стави акцент за тоа каква е улогата на меѓународната заедница во Република Македонија во однос на интеграција на Република Македонија во европското семејство на народите. Од друга страна, само еден од испитаниците не се согласува со ова тврдење, што претставува 3% и 10% или 4 испитаници по основ на ова прашање одговриле со „не знам“. На графиконот 8 се претставени добиените резултати по основ на ова прашање изразени во проценти.

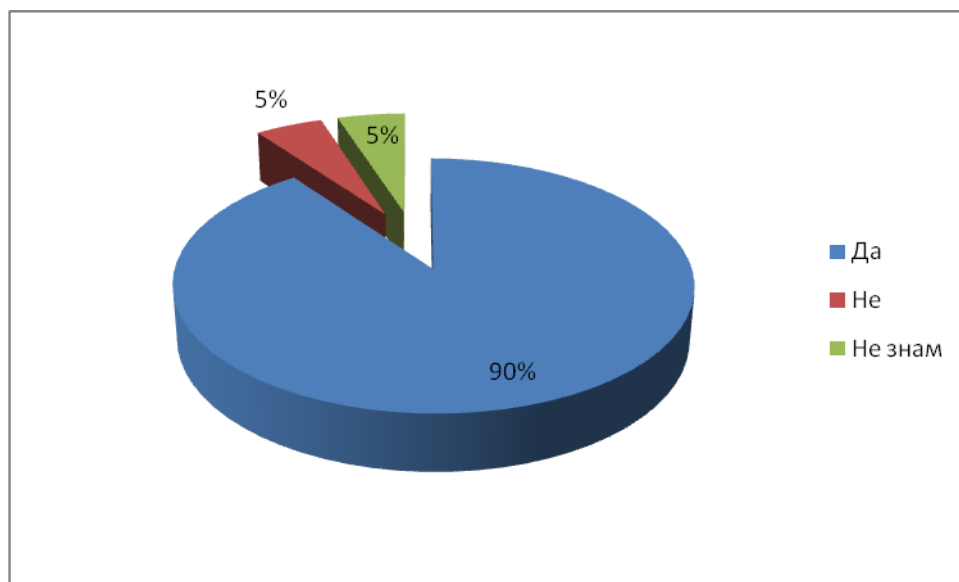

Графикон 8

Оние испитаници кои дале позитивен одговор по основ на ова прашање, констатираат дека во целиот период на независност, повеќе од 10 години европската интеграција на Македонија била блокирана поради спорот со името. Тие отворено бараат науката, политичката мисла да ја преиспита улогата на партиите, недржавните организации, но и на меѓународната организација со цел да се најдат вистинските причини зошто Македонија е сеуште надвор од Европската Унија и дали политичките кризи и настани се појавуваат токму поради тоа, како и дали наведеното може сериозно да и наштети, односно да ја дестабилизира Република Македонија. Тие сметаат дека е особено важно да се земе во предвид и да се стави акцент за тоа каква е улогата на меѓународната заедница во Република Македонија во однос на интеграција на Република Македонија во европското семејство на народите и нејзината улога во политичките состојби на криза.

9. Дали сметате дека политичката криза може негативно да влијае врз безбедноста на земјата, имајќи ги предвид моменталните случувања кои се поврзани со бегалската и мигрантската криза?

По основ на ова прашање, се очекува поголемиот дел од испитаниците да го изразат и своети незадоволство од неодговорното однесување на поединци и политички партии кои, само ја усложнуваат состојбата во Република Македонија, како и од нивното отсуство на чувство за државност во моменти кога како држава, регион па и Европа, земјата се соочува со бегалска и мигрантска криза. Процентуално, одговрите се дадени во графиконот 9.

Графикон 9

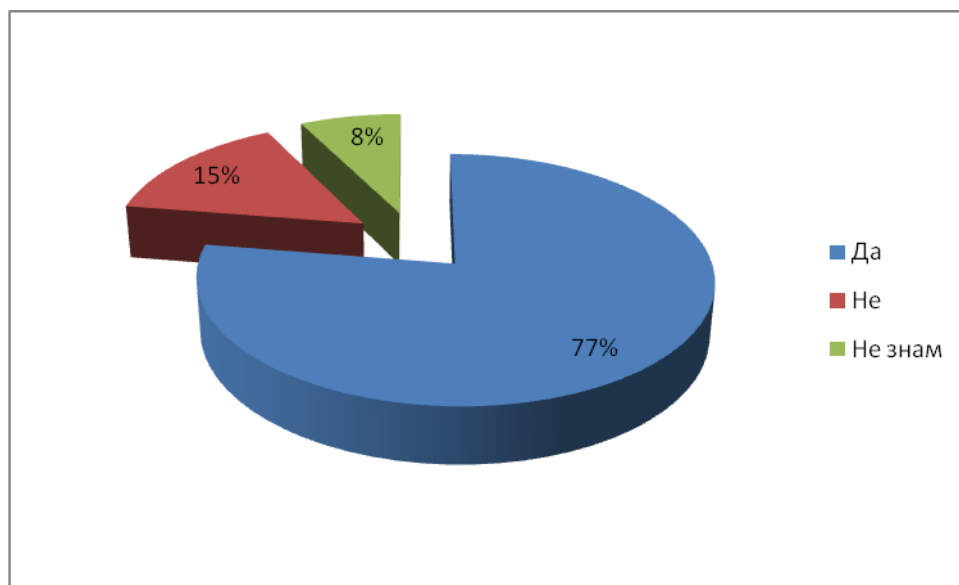
Како што беше и очекувано, 90% или 36 од вкупно 40 испитаници одговориле позитивно по основ на ова прашање, додека 2 испитаници се изјасниле негативно и 2 одговриле со „не знам“.

Испитаниците наведуваат дека земјата се соочува со бегалска и мигрантска криза која носи безбедносни ризици и недозволиво е такво однесување на тие што се нафатиле да бидат во политика.

Политиката бара и одговорно однесување на секој поединец и на секој што е вклучен во носењето одлуки од интерес за сите граѓани, сметаат испитаниците, кои воедно додаваат и дека граѓаните не можат да бидат заложници на нечии фрустрации и на деструктивно однесување.

10. Дали сметате дека политичката и бегалската криза во земјата може долгорочно да има негативно влијание врз стопанството и бизнис климата?

На графиконот 10, прикажан во продолжение, дадени се добиените одговори на прашањето за тоа дали испитаниците сметаат дека политичката и бегалската криза во земјата може долгорочно да има негативно влијание врз стопанството и бизнис климата.

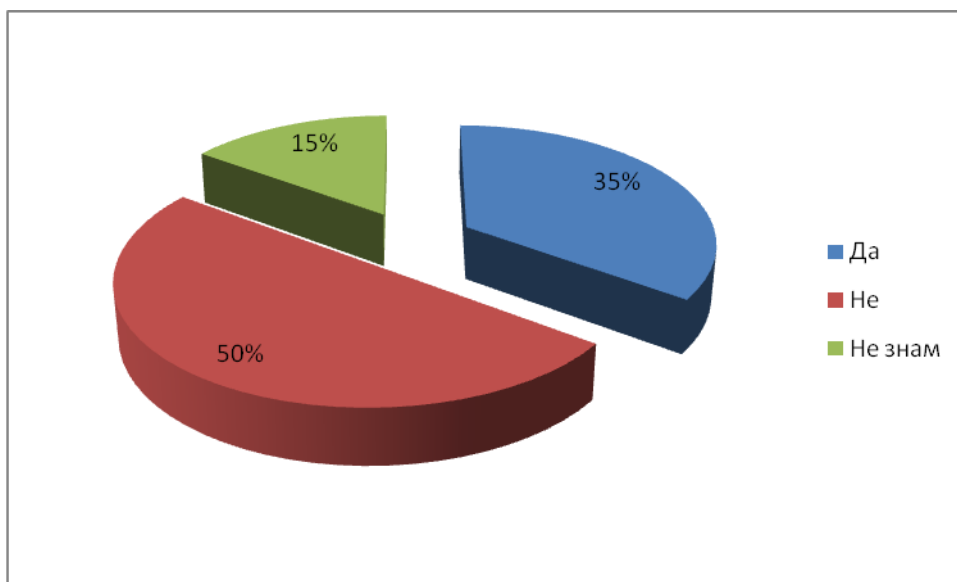
Графикон 10

Како што може да се забележи, 77% или 31 испитаник, одговориле позитивно, додека 15% или само 6 испитаници сметаат дека политичката криза, како и бегалската криза во земјата, на долгорочен план, нема да имаат негативно влијание врз стопанството и бизнис климата.

Поголемиот дел од испитаниците, предупредуваат дека нè очекува уште поголем бран на беглаци и дека е неопходно институциите да се посветат на справување со безбедносните предизвици и да нудат решенија, а не дополнително да ги комплицираат состојбите и да ја продлабочуваат политичката криза.

Тие сметаат дека нашите институции наместо да се преокупирани со тие безбедносни ризици и прашања, непотребно се трошат во меѓусебни расправи, деструктивно однесување и дури недолично однесување на поединци кои го злоупотребуваат она што им го дале граѓаните и ги избрале на функции. Овој дел од испитаниците, порачуваат дека политичката криза во државата негативно влијае не само на граѓаните и на меѓучовечките односи, туку и на стопанството и на бизнис климата.

11. Дали сметате дека е на повидок брзо решавање на политичката криза во нашата земја?

Графикон 11

Со последното прашање, беше побарано од испитаниците да го дадат своето мислење за тоа дали сметаат дека е на повидок брзо решавање на политичката криза во Република Македонија.

На графиконот 11, претставени се добиените резултати од прашалникот.

Имено, како што може да се забележи, од вкупниот број на испитаници, кој изнесуваше 40, 35% или 14 од нив, сметаат дека очекуваат побрзо решавање на политичката криза во земјата, додека пак, високи 50% или 20 испитаници не се согласуваат со нивното мислење, односно сметаат дека брзо решавање на политичката криза не е на повидок и такво нешто во догледно време не очекуваат. Причина плус за ова нивно мислење го наведуваат долгиот период, односно веќе подолгото присуство на оваа состојба во земјата. По основ на ова последно прашање, 6 испитаници, или 15% се изјасниле со „не знам“.

Заклучок

Преамбициозен е обидот во само стотина страници да се анализира долгогодишната транзиција на Република Македонија, и политичка и економска, уште повеќе кога се знае дека треба големо знаење и вештина проблемите да се објаснуваат едноставно. Сепак, ова е добра можност да се види што се случува со нас? Од каде да се почне? До каде треба да се дојде? Имено, изгледа дека токму тие што треба да ја градат и развиваат државата, го прават обратното. Историјата ги забележува сите настани, сите случувања и еден ден, од непристрасна дистанца, најдобро ќе ги преслика овие настани.

Во трудот, покрај останатото, беа анализирани и повеќе димензии од транзицијата, односно од транзициониот процес на Република Македонија, како и повеќето политички кризи во земјата.

Од политички аспект, транзицијата беше и сè уште е со изразена политичка тензија, и меѓуетничка и интраетничка. На меѓуетнички план, целиот период се карактеризира со меѓуетничка релаксација, за политичките партии што се на власт, а со меѓуетничка тензија и разлика, за партиите во опозиција.

За овој транзиционен период речиси се направија два-три циклуса со променета позиција на истите или пак сличните политички структури, и нивното однесување рециклира во сите циклуси подеднакво, во зависност од позицијата. Сите системи по природа, обично се надградуваат и се подобруваат од добиените искуства. Нашите политички структури, како системски целини во себе, речиси ништо не научија од нивните искуства. Речиси сите политички партии се однесуваат со типичен балкански менталитет, ставајќи ја кризата и интересите на партијата пред интересите на државата.

Демагошки, лидерите на владејачките партии ќе бараат од опозицијата да ги поддржи реформите - во име на државните, па дури и националните интереси - а, притоа, најдобро знаат како се однесувале кон реформите додека биле во опозиција. Како заклучок на оваа - нема да имаме вистински политички реформи сè додека власта свесно не го жртвува потенцијалниот следен мандат, за да добие потоа подолгорочен мандат. Тогаш и опозицијата може да се однесува конструктивно, а шефот на владиното мнозинство ќе има морално право да го бара тоа од опозицијата.

Сите тие што велат дека нема морални вредности во политиката, не можат да прават реформи. Актуелниот циркус со промената на изборниот код, во име на политичката правичност и политичкиот морал, само потврдува дека - нема да има политичка стабилност и нема да има надминување на политичката криза во оваа држава сè додека некој во име на „правичноста“ за едни, заради дневен политички интерес, обесправува други, кои, впрочем, за консензуалната демократија и политичката правичност, дури се во состојба да предизвикаат и војна. За жал, маѓепсаниот круг продолжува и проблемите се рециклираат. Доколку овој политички менталитет продолжи, повторно ќе се генерираат меѓуетнички проблеми...! Оваа беше и продолжува да биде наша политичка транзиција.

Од економски аспект, состојбата е уште полоша. Неправична, неефективна и уште понеефикасна приватизација. Овој процес не создаде ниту додатен капитал, како што беше првичната замисла, не создаде ниту мотивација за развој на постојните претпријатија од едноставна причина - не беше платена барем минимална цена за нивното купување. Како резултат на сето ова, легално (но не и легитимно) се разграба општествениот капитал, се стопи просечниот општествен слој - доминантно во сиромашен слој со тесен фрагментиран збогатен слој. Голем дел од овој легално ограбен капитал е пренесен надвор од државата и економијата уште повеќе дехидрира. Државата треба да види дали е моќна да прави нешто тука или, пак, како преку амнестија, со економски мерки да ги натера да го „вратат“ ограбениот капитал и да го инвестираат тука. Сите ние, граѓаните, денес ги плаќаме ануитетите на некогашните развојни кредити на оние компании чиј капитал беше пренесен во најразлични земји ширум светот. Многу мал број

претприемачи со акција презедоа ризик со реинвестирање на овој капитал во земјата и денеска, наместо пофалба, токму оваа категорија се „осудува“ како ограбувачи, затоа што единствено тие исплаќаат нормални плати, нивните работници работат во достоинствени услови, тие нормално ги плаќаат даноците, тие се најлојални граѓани на државата. Ако некои треба да бидат фрустрирани од неправичните последици на моделите за приватизација, тоа се тие на кои не им беше овозможено да учествуваат во овој процес, а тоа се тие кои не беа вработени во општествените претпријатија во Македонија - најмногу од сите, како колективна група - тоа се Албанците!

Втор најголем проблем, кој по своја причинска природа е политички, а по следична е повеќе социоекономски, е преку ноќ централизација на државата - заради три општини (Тетово, Гостивар и Дебар од тогашните 33) со албанско мнозинство - беа земени на врат сите други. Денес после многу години, дури и по една од причините за меѓуетничката војна, по сите напори и под притисок на Брисел и Вашингтон, сè уште сме во челото на списокот, во регионот и пошироко, според централизираната власт. Ова имаше огромни социоекономски последици, но најмногу врз локалниот економски развој.

Имено, од изнесеното во трудот, помеѓу останатото, можеше да се констатира и тоа дека социјалната промена во општеството претставува процес кој зависи од многу фактори од минатото, но особено од политичката организираност на општествата во т.н. транзиција. Политичко-правните промени во втората половина на минатиот век во Централна и Источна Европа и дадоа крај на студената војна и пролетниот бум на народното движење најави дека општествена транзиција и социјална промена ќе бидат клучните прашања на третиот милениум. Државите во транзиција, каква што е и Република Македонија, се соочуваат со егзистенцијални проблеми после повлекувањето на железната завеса што „херметички“ ги делеше од развитокот на граѓанското општество во современото општество.

Економијата на државите во транзиција е сеуште затворена и нестабилна создавајќи само монополи со што се проширува просторот за корупцијата и организираната мафија. Јавните услуги се сервис на транзиционите олигархии, а правилата се толкуваат во името на револуцијата. Јавната администрација во земјите во транзиција е пренатрупана, за што доволен доказ е и состојбата во нашата земја, а од друга страна постојат паралелни системи на партиските и неформалните органи кои ја контролираат администрацијата. На место професионализација и постигнување, основен критериум за напредување е партиската линија. Изборот на персонал се базира на номенклатура, а не на познавањата (кадровскиот кадар) се привилегирани и создаваат и распределуваат работни места за доверените луѓе на новата партиска олигархија. Тешката економска положба и натрупаните политички проблеми во земјите во транзиција создаваат простор за развој на корупцијата која го спречува економскиот и општествениот развој покрајразвиениот свет и ги доведува државите во различни кризни состојби.

Имено, по својата независност во 1991 година, Република Македонија направи значителни напори за да придонесе за стабилноста на регионот и да се приближи кон Европската унија. Се покажа како лојален и издржлив сојузник на Унијата, силно поддржувајќи ги нејзините стратегиски интереси за стабилност, безбедност и за спречување конфликти. Започнувајќи со нејзиното мирно одделување од поранешната Федерација, Република Македонија постојано покажува волја и дава придонес за остварување стабилност во регионот. Државата се покажа како успешен случај на спречување конфликт (насилство) среде регион карактеризиран со етничко чистење, масакри, бегалци и уништување. Овие напори на државата беа потврдени и од самата Европска унија. Освен ова, Република Македонија разви неверојатно претпазлива и чувствителна политика кон своите етнички малцинства. Специфичната примена на Копенхашкиот политички критериум за почитување и заштита на (етнички) малцинства, е најдобро видлива преку имплементирањето на Охридскиот рамковен договор. Договорот оди многу подалеку од вистинско почитување и заштита на етничките малцинства. Наместо тоа, тој овозможува целосен развој на културните и

јазичните идентитети на етничките малцинства. Успешноста на државата во однос на имплементацијата на Охридскиот рамковен договор, која е потврдена од самата Европска унија, придонесе за унапредување на позицијата на државата на нејзиниот евроинтегративен пат.

Како и да е, целосната имплементација на Охридскиот рамковен договор останува суштинска алатка за процена на натамошниот напредок на државата во однос на исполнувањето на Копенхашкиот политички критериум за почитување и заштита на (етничките) малцинства и аналогно за натамошното зацврстување на односите помеѓу Република Македонија и Европската унија. Покрај неговата голема важност за европската перспектива, успешната имплементација на Договорот е уште позначајна во националниот контекст на Република Македонија, како средство за спречување идни етнички конфликти. Ефективноста на нашата земја, во однос на имплементацијата на Договорот е од суштинска важност за идниот развој на мултиетничкото општество во државата.

Од спроведеното анкетно истражување за целите на магистерскиот труд, во кое беа вклучени 40 универзитетски професори, социолози и членови на невладини организации, може да се донесат неколку заклучоци.

Поголемиот дел од испитаниците ја поддржуваат помошта од меѓународниот фактор за надминување на политичката криза во земјата, сметајќи дека истиот е пријателски настроен и може значително да дорпиенсе за полесно решавање на политичката криза, како и дека овој фактор не е причинител за настанатата политичка криза, туку катализаторот на овие состојби треба да се бара кај политичките партии во Република Македонија.

Понатаму, како што можеше да се заклучи и од презентираниите резултати, поголем број од испитаници го делат мислењето дека е особено важно да се земе во предвид и да се стави акцент за тоа каква е улогата на меѓународната заедница во Република Македонија во однос на интеграција на Република Македонија во европското семејство на народите.

Исто така, поголемиот дел од испитаниците го изразуваат своето незадоволство од неодговорното однесување на поединци и политички партии кои, само ја усложнуваат состојбата во Република Македонија, како политичка, така економска, па дури и безбедносна.

Конечно, поголемиот дел од испитаниците сметаат дека брзо решавање на политичката криза во Република Македонија не е на повидок и такво нешто во догледно време не очекуваат. Во едно се согласни сите испитаници, односно, сите се согласуваат дека оваа состојба на политичка криза во овој долг транзиционен процес на земјата, не може да се очекува да донесе ништо добро за Република Македонија.

Користена литература

1. Рајнхолд Ципелиус, Општа теорија за државата, Арс Ламина, Скопје, 2012
2. R. O. Keohane (editor), Neorealism and its Critics, Columbia Univ. Press, 1986.
3. K. Waltz: Theory of International Politics, Random House, 1979.
4. R. Gilpin: War and Change in World Politics, Cambridge Univ. Press, 1981.
5. H. Morgenthau: Politics among nations, Harper and Row, 1948.
6. E. H. Carr: The twenty years' crisis: 1919-1939, Macmillan, 1946.
7. V. I. Lenin: Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma, Kultura, Beograd, 1949.
8. E. Luard: Basic texts in International Relations, St. Martin's Press. New York, 1993.
9. Anthony Giddens, Sociologija, Cabej, Tirana, 2002;
10. Ali Dida, Fillet e sociologjise, (Osnovi na sociologija-na albanski jазик), 1997, Tetovo.
11. Max Weber, Privreda i drustvo, Beograd, 1997.
12. Kval-Mellbye-Trandy, Politika dhe demokracia, Rozafa, Pristina, 2005.
13. Luan Omari, Shteti i se drejtes, (Правна држава, на албански), Tirana, 2002.
14. Владо Камбовски, Корупцијата, најголемо општествено зло и закана за правната држава, 2002, Скопје.
15. Партиципацијата и кризата во македонската економија, Економски институт, Скопје, 2002.

16. Социално економски последици од приватизацијата во РМ И Булгарија, Фридрих Еберт Штифтунг, Скопје, 2002.
17. Fransoa Pern, *Za filozofiju novog razvoja*, 1986, Beograd.
18. Јорде Јакимовски, *Општествената структура на селото*, Скопје, 2004.
19. Andri Kohaj, *Administrimi i sektorit publik*, Tirana, 2002.
20. Verner Vajdenfeld, *Demokracia dhe ekonomia e tregut ne Evropen Lindore*, Tirana, 1999.
21. Axford, Berrie & Huggins, Richard (eds.). *New Media and Politics*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage publications, 2001.
22. Commission of the European Communities. *The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2007 Progress Report*. Brussels, 6.11.2007. SEC (2007) 1432. достапно на <http://goo.gl/s4Kc6F>
23. Edwards, Michael. *Civil society*. Cambridge: Polity Press, 2004.
24. Gill, Graeme. *The dynamics of democratization*. New York: St. Martin's Press. 2000.
25. International Research and Exchange Board (IREX). *Media sustainability index Europe and Eurasia – compilation of annual scores 2001-2010*. Достапно на <http://goo.gl/Yacd9x>
26. Kemp, B., 2013. *Political Party Dialogue: A Facilitator's Guide*. International IDEA / NIMD / The Oslo Center.
27. Linc, Huan & Stepan, Alfred. *Demokratska tranzicija I konsolidacija*. Beograd: Filip Visnjic, 1998.
28. Markovic, N., Troshanovski, M., Popovikj, M., Misev, V., 2012. *Political culture in Macedonia*. Fridrich Ebert Stiftung, Skopje.

29. Markovic, Nenad & Presova, Denis. "Izazovi parlamentarne demokratije u Makedoniji". во *Političke analize* br.14/lipanj 2013. Fakultet političkih znanosti Zagreb, 2013.
30. Markovikj, Nenad, Damjanovski, Ivan, Ilievski, Zoran & Bozinovski, Vladimir. „The Role of the European Union in the Democratic Consolidation and Ethnic Conflict Management in the Republic of Macedonia“. Regional Research Promotion Programme, 2011, достапно на <http://goo.gl/DVJiDv> Nations in transit – country report Macedonia 2009. Freedom House. достапно на <http://goo.gl/2kMJvU>
31. Rasch, Erik Bjorn. Legilsative debates and democratic deliberation in parliamentary systems. Preliminary draft paper for Presentation at the OsloYale International Workshop on Epistemic Democracy in Practice, Yale University, New Haven, 20-22 October, 2011. достапно на <http://goo.gl/TbgYhs>
32. Ropers, N., 2004. From Resolution to Transformation: The Role of Dialogue Projects, in: Berghof Handbook for Conflict Transformation. Berghof Foundation, Berlin.
33. United Nations Development Programme, 2009. Why dialogue matters for conflict prevention and peacebuilding. Достапно на <http://goo.gl/JvoMiG>
34. Вестминстер Фондација за Демократија: Извештај од „Вилтон Парк“ Деловник на Собранието на Република Македонија (пречистен текст). достапно на <http://goo.gl/qDSvpP>
35. ИДСЦС: „Јавното мислење за опозицискиот бојкот, политичкиот дијалог и меѓуетничката состојба во Република Македонија“ достапно на <http://goo.gl/9OySSR>
36. Програма за развој на Обединетите нации (УНДП). Извештај за навремено предупредување. Скопје: УНДП, 2005.
37. Устав на Република Македонија. достапно на <http://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspх>

38. Цеков, А., Даскаловски, Ж., 2013. *Анализа на внатрешната демократија во Македонија*. Фондација Конрад Аденауер, Скопје.
39. Шкарик, Светомир и Силјановска, Гордана. *Уставно право*. Скопје: Култура, 2009.
40. Arifi, Fatmir and Halili, Albulena “The Unresolved Issues that Cross the Way to Euro-Atlantic Integrations: The Case of the Western Balkans”, *The Western Balkans Policy Review*, Volume 1, Issue 1, Jan/June 2010, Kosovo Public Policy Center
41. Belamaric, Biljana “Attempting to Resolve an Ethnic Conflict: The Language of the 2001 Macedonian Constitution”, *Southeast European Politics*, Vol. IV, No. 1, May 2003
42. Halili, Albulena “Viti i brishtë”, *Express*, Prishtinë, 27 dhjetor 2008 5. Hamilton, Wm. (1991) “Commentary No. 16: Yugoslavia: Nations, Nationalities and Other Nationalities”, *December* 1991, <http://www.csisscrs.gc.ca/pblctns/cmmntr/cm16-eng.asp>
43. Kerim, Srgjan “Urat e së ardhmes”, Tiranë: Ideart, 2006 7. Lipjhart, Arend “Constitutional designs for divided societies”, *Journal of Democracy*, 15(2), 2004
44. Малеска, Мирјана и Христова, Лидија, „Споделување на власта во мултикултурните општини во Република Македонија”, *Годишник на Институтот за социолошки и политико-правни истражувања, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, година XXXI, бр. 1, Скопје, 2006*
45. Marko, Joseph. “The Referendum for Decentralization in Macedonia in 2004: A Litmus Test for Macedonia’s Interethnic Relations”, *European Yearbooks of Minority Issues Vol 4, 2004/2005*,
46. Reka, Blerim “Gjeopolitika dhe teknika e zgjerimit”, Bruksel: 2010 11. Rexhepi, Zeqirja. “Zhvillimet politiko-shoqërore te shqiptarët në Maqedoni 1990-2001”, Tetovë: 2005.

47. Sztompka, P., (2001) „The Ambivalence of Social Change (Triumph or Trauma)“, Polish Sociological Review, pp. 277-290.
48. Bourdieu, P., (1974) ‘Avenir de classe et causalité du probable’, Revue française de sociologie, XV., p.p. 3-42
49. Bauman, Z., (2002) „Identité et mondialisation“, en: Qu’est-ce que la société? Volume 3, sous la direction d’Yves Michaud, Paris: ed. Odile Jacob.
50. Popovic, M., (1974) Problemi drustvene strukture, (Drugo prosireno izdanje), Beograd: BIGZ.
51. Raynaud, Ph., (1996) Max Weber et les dilemmes de la raison modern, Paris: Quadrige/Presses universitaires de France.
52. Sève, L., (2004) Penser avec Marx aujourd’hui (Marx et nous), Paris: La Dispute
53. Kval-Mellbye-Trandy, Politika dhe demokracia, Rozafa, Pristina, 2005.
54. Luan Omari, Shteti i se drejtes, Tirana, 2002
55. Rikard Lang “Strategija Ekonomskok razvoja” – Informator, Zagreb, 1989, str.33
56. Jorde Jakimoski, "Socijalno - ekonomski posledici od privatizacijata vo R.M i Bugarija", Skopje, 2002, str.33
57. Miša Djurković- Ideologija, partije i Medjunarodni odnosi-ogledi o politici, 2012
58. Josepha Ishilla, Élisée i Élie Reclus: In memoriam; Berkeley Heights, N.J.: Oriole Press, 1927
59. Peter Kropotkin, “Obituary: Elisée Reclus”, The Geographical Journal Vol. 26, No. 3 (Sep., 1905), str. 337–343
60. Кљусев Никола (2001) Патот кон македонската независност, Матица македонска, Скопје.

61. Sabrina P. Ramet, Angelo Georgakis. Thinking about Yugoslavia: Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo, str. 153, 201. Cambridge University Press, 2005
62. Misha Glenny, "The Massacre of Yugoslavia," New York Review of Books, January 30, 1992
63. "Историја за трета година гимназиско образование" - Блаже Ристовски, Шукри Рахими, Симо Младеновски, Тодор Чепреганов, Стојан Киселиновски - Скопје: Алби, 2006
64. "Историја за четврта година реформирано гимназиско образование" - Даринка Петреска, Виолета Ачкоска, Маргарита Пешевска - Скопје: Табернакул, 2005;
65. Гоцевски Трајан (2010) Кризите во независна Република Македонија, Култура, Скопје
66. Георгиевски С., Додевски С. (2008) Документи за Република Македонија 1990-2005, Едиција документи за Македонија книга III, Правен факултет "Јустинијан први", Скопје
67. Ачкоска Виолета (2011) Лекции од современата македонска држава 1944-1991, Филозофски факултет, Скопје
68. Гоцевски Трајан (1995) Неутрална Македонија од визија до стварност, Македонска ризница, Куманово
69. Глигоров Киро (2004) Виорни времиња, Република Македонија реалност на Балканот, Култура, Скопје.
70. Љубчо Георгиевски, "Остварување на вековниот сон" -, Скопје: НИП Нова Литература, 2001;
71. Глигоров Киро (2002) Македонија е се што имаме, Култура, Скопје

72. Гоцевски Трајан (2001) Одбрамбеното осамостојување на Република Македонија: Чекор кон суверена држава, Македонска ризница, Куманово
73. Преговори за членство во Европската Унија (Предговори за пристапување кон Европската Унија) -Влада на РМ. Скопје 2009
74. International Crisis Group Report, “Macedonia’s name: breaking the deadlock”, Europe Briefing бр. 52, Prishtina/Brussels, 12 јануари 2009, стр. 1
75. “Deklaratë për sovranitetin e Republikës së Maqedonisë”, Flaka e vëllazërimit, Скопје: 27 јануари 1991
76. Рахим Велиу: “Geographical span and the Albanian population movement in Macedonia“, Тетово, 2002, стр. 40
77. Зекирија Реџеџи, “Zhvillimet politiko-shoqërore te shqiptarët në Maqedoni 1990-2001“, Тетово: 2005, стр. 32
78. Срѓан Керим “Urat e së ardhmes“, Тирана: Ideart, 2006, стр.164-165
79. Mr. Wm. Hamilton, “Commentary No. 16: Yugoslavia: Nations, Nationalities and Other Nationalities”, December 1991, <http://www.csis-scrs.gc.ca/pblctns/cmmntr/cm16-eng.asp>
80. Joseph Marko, “The Referendum for Decentralization in Macedonia in 2004: A Litmus Test for Macedonia’s Interethnic Relations, European Yearbooks of Minority Issues Vol 4,2004/2005,
81. Наташа Андоновска, „Les Albanais de Macédoine: perspectives et limites d’une double identité” во Christophe Chiclet et Bernard Lory (ed.) ”La République de Macédoine”, Paris, 1998, f.66
82. Мирјана Малеска, Лидија Христова, „Споделување на власта во мултикултурните општини во Република Македонија, Годишник на институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, Година XXXI, бр. 1, Скопје, 2006, стр. 100

83. Biljana Belamaric, "Attempting to Resolve an Ethnic Conflict: The Language of the 2001 Macedonian Constitution", *Southeast European Politics*, Vol. IV, Бр. 1, мај 2003 стр. 25-40
84. Arend Lipjhart, "Constitutional designs for divided societies", *Journal of Democracy*, 15(2), 2004, стр. 96- 114.
85. Блерим Река, „Gjeopolitika dhe teknika e zgjerimit“, Брисел: 2010, стр. 333
86. Albulena Halili, Fatmir Arifi, "The Unresolved Issues that Cross the Way to Euro-Atlantic Integrations: The Case of the Western Balkans", *The Western Balkans Policy Review*, Volume 1, Issue 1, Jan/June 2010, Kosovo Public Policy Center, стр. 87-104
87. Andonovska, Natasha "Les Albanais de Macédoine: perspectives et limites d'une double identité" në Christophe Chiclet et Bernard Lory (ed.) "La République de Macédoine", Paris, 1998
88. Brunnbauer, Ulf (2002). "The implementation of the Ohrid Agreement: Ethnic Macedonian resentments" (PDF). *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* (1/2002). Retrieved 2015-05-18
89. Thousands in Macedonia protest alleged police brutality. ABC News. Published May 8, 2015. Retrieved 17 May 2015.
90. Macedonian protestors demand resignation of cabinet, clash with police. Reuters. Published May 5, 2015. Retrieved May 17, 2015.
91. At least 19 injured in Macedonia anti-government protest. Yahoo News. Published May 5, 2015. Retrieved May 16, 2015.

Интернет извори

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-progress-report_en.pdf

<http://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Izveshtaj-na-Evropskata-komisija-za-Republika-Makedonija-za-2015-godina-10.11.2015.pdf>

<http://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Izveshtaj-na-Evropskata-komisija-za-Republika-Makedonija-za-2015-godina-10.11.2015.pdf>

<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=860001>

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-progress-report_en.pdf

<http://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Izveshtaj-na-Evropskata-komisija-za-Republika-Makedonija-za-2015-godina-10.11.2015.pdf>

http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/newsfiles/20150619_urgent_reform_priorities.pdf

http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/newsfiles/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf

<http://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Izveshtaj-na-Evropskata-komisija-za-Republika-Makedonija-za-2015-godina-10.11.2015.pdf>

<http://press24.mk/uapsen-novinarot-tomislav-kezharovski-od-nova-makedonij>

<http://vesti.mk/read/news/4082928/1487497/protest-protiv-predlog-zakonot-za-honorarci>

<http://falanga.com.au/zaev-sdsm-ne-gi-priznava-rezultatite-od-denesnite-neregularni-izbori#>

<http://www.makdenes.org/archive/news/latest/428/428.html?id=26868760>

<https://anarhisticka-biblioteka.net/library/elisee-reclus-evolucion-revolucija-i-anarhisticki-ideal>

<http://www.dw.com/mk>

<http://sdsm.org.mk/default.aspx?mId=55&agId=5&articleId=1176>

<http://24vesti.mk/protesti-pred-vladata-po-bombata-za-martin-neshkovski>

<http://vesti.mk/read/news/5428267/2049356/ministerkata-jankuloska-podnese-ostavka>

<http://a1on.mk/wordpress/archives/489716>

<http://brif.mk/?p=182308>

<http://www.mkd.mk/makedonija/partii/sdsm-na-17-vmro-dpmne-so-kontra-miting-na-18-maj>

<http://plusinfo.mk/vest/26497/sredbata-na-gruevski-i-zaev-so-han-traela-10-casa>

<http://telma.com.mk/vesti/avinot-so-gruevski-i-delegacijata-prinudno-sletal-vo-cirih>

<http://www.kajgana.com/gruevski-i-zaev-megjusebno-se-obvinuvaat-za-neuspehot-na-razgovorite-vo-brisel>

<http://www.kajgana.com/liderite-se-dogovorija-predvremeni-izbori-na-24-april>

<http://plusinfo.mk/vest/39985/koja-e-obvinitelkata-katica-janeva-foto>

<http://www.mkd.mk/makedonija/politika/gruevski-stavreski-i-jankulovska-prvi-svedoci-pred-anketnata-komisija>

<http://mk.voanews.com/content/macedonia-gruevski/3102538.html>

<http://telma.com.mk/vesti/prekinata-sednicata-na-anketnata-kade-svedocheshe-stavrevski>

<http://novatv.mk/index.php?navig=8&cat=2&vest=26682>

<http://a1on.mk/wordpress/archives/571781>

<http://faktor.mk/2016/01/18/sobranieto-se-raspushti-emil-dimitriev-ke-formira-nova-vlada/>

Прилог

Анкетен прашалник

Почитувани,

Овој анкетен прашалник е анонимен и се пополнува по Ваша лична желба. Се работи за прашања кои се дел од истражувањето во рамките на мојот магистерски труд. Добиените резултати ќе се користат исклучиво за целите на магистерскиот труд со наслов „Политичката криза во текот на процесот на транзиција во Македонија“. Пред Вас се дадени 11 прашања, на кои Вие треба да дадете ваши мислења, односно одговори.

1. Кој е вашиот став во однос на меѓународната заедница и дали мислите дека со помош на нејзиното посредување, полесно ќе се реши кризата?
2. Дали сметате дека маѓународниот фактор е иницијатор на кризата во Република Македонија?
3. Дали сметате дека мешународната заедница има искрени, позитивни намери во разрешувањето на политичката криза во Република Македонија?
4. Според Вас, која од партиите во Република Македонија е најодговорна за моменталната политичка криза?
5. Дали сметате дека кризата може побрзо да се надмине со враќање на преговорите во институциите на земјата?
6. Дали сметате дека е повеќе од потребно концентрирање на самата суштина на проблемите?
7. Дали сметате дека постои одредена доза на непринципиелност на меѓународната заедница?

8. Дали сметате дека е особено важно да се земе во предвид и да се става акцент за тоа каква е улогата на меѓународната заедница во Република Македонија во однос на интеграција на Република Македонија во европското семејство на народите?
9. Дали сметате дека политичката криза може негативно да влијае врз безбедноста на земјата, имајќи ги предвид моменталните случувања кои се поврзани со бегалската и мигрантската криза?
10. Дали сметате дека политичката криза во земјата може долгорочно да има негативно влијание врз стопанството и бизнис климата?
11. Дали сметате дека е на повидок брзо решавање на политичката криза во нашата земја?

Ви благодарам!